

**ALMAE MATRIS ALUMNI CROATICAЕ
DEUTSCHLAND e.V.**

U Frankfurtu na M., kolovoz 2002.

IMPRESSUM

VERLEGER / NAKLADNIK:

Almae Matris Alumni Croaticae -Deutschland e.V.
Vereinigung ehemaliger Studenten und
Freunde kroatischer Universitäten -
Deutschland e.V.

Заведение за издавање књига и часописа
у сарадњи са издавачима из Немачке

ADRESSE / ADRESA:

AMAC e.V.
Bockenheimer Landstr. 83
D-60325 Frankfurt/Main

REDAKTION / UREDNIŠTVO

Anka Krstić-Legović, Ivica Košak
{Redaktionsleitung / Izvršno uredništvo}
Dr. Dragica Anderle, Mladen Jonke, Željko
Mažić, Bojan Mijatović, Ivan Orešković,

LAYOUT

Ivica Košak
Ernst Töpfer-Str. 4
D-65510 Idstein
Telefon: +49 (06126) 8145
Telefax: +49 (06126) 58357
Email: ivokosak@t-online.de

Bankverbindung / Bankovni račun:

Dresdner Bank AG, Frankfurt/M,
Konto-Nr. 271741400,
BLZ 500 800 00

ISSN 1618-4122

Alle Rechte vorbehalten!

Für Manuskripte und Bilder kann keine
Gewähr übernommen werden. Die
Redaktion behält sich vor, eingesandte
Beiträge zu überarbeiten, insbesondere zu
kürzen. Der Inhalt der Beiträge liegt in
Verantwortung der Autoren. Ihre Aussagen
und Meinungen müssen nicht immer die von
Herausgeber und Redaktion sein.

*Za sadržaj napisa odgovaraju autori.
Uredništvo i izdavač se ne mora nužno
slagati s mišljenjem autora.*

Grußwort

Liebe Mitglieder und Freunde der kroatischen Universitäten!

Mit dieser GLASNIK -
Ausgabe bekommen Sie
eine Zeitschrift in die
Hände, die sich seit 10
Jahren inter- und trans-
disziplinär mit Leben und
Werk der ehemaligen
Studenten kroatischer Uni-
versitäten in Deutschland
beschäftigt. Hier werden
Beiträge in deutscher,
kroatischer und in dieser
Ausgabe erstmals auch in
englischer Sprache ver-
öffentlicht. Die Dekade des freien Wirkens kroatischer
Akademiker im deutschsprachigen Raum hat aber eine viel
längere Tradition.

Die Geschichte der Zagreber Universität reicht bis zum
Jahr 1607 zurück, als in dieser Stadt ein Jesuiten-
gymnasium errichtet wurde. In einer Resolution
genehmigte Kaiser Leopold I. am 23. September 1669 die
Gründung der Hohen Schule. Der königlich-kroatische
SABOR nahm diese Resolution am 03. November 1669
an. Dadurch wurde eine bis heute bestehende jährliche
Dies Academicus - Feier begründet. Auch wenn der
wissenschaftliche Aufschwung der Universitas
Zagabiensis erst mit dem 19. Jahrhundert während der
langen Regierungszeit Kaiser Franz Josephs begann und
sich bis heute fortsetzt, gibt es doch 333 Jahre
reichhaltiger Tradition des akademischen Austausches
zwischen der kroatisch-slawischen und der deutschen
Kultur und Wissenschaft.

Die Berliner Ausstellung - Kroatien - *DREI SCHRIF-
TEN - DREI SPRACHEN* (Staatsbibliothek zu Berlin
26.04.-08.06.2002) war eine ausgezeichnete Gelegenheit,
auch die kroatische Literatur (zwanzigtausend kroatische
Titel befinden sich in der SBB) besser kennen zu lernen -
eine Literatur, die gerade im und durch den deutsch-
sprachigen Raum ihren festen Platz in der Weltliteratur
eingenommen hat.

Die Alumni Croaticae wollen mit ihren Aktivitäten auch
weiterhin *Brücken des Verständigung* im Herzen
Europas bauen.

Mit freundlichen Grüßen

*Mr
Ivica Košak*

Dragi čitatelji i prijatelji društva,

U vašim je rukama naš jubilarni *Glasnik*. 10. godina izlaženja i 10. godina postojanja AMAC – a, Savezne udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta – u Njemačkoj. *Glasnik* je jedino glasilo društva AMAC i njegovih ograna u Njemačkoj, a sada i u svijetu. Uz AMAC- Njemačke u Frankfurtu na Majni, suradnji se pridružuju i bratske udruge HIT&E (hrvatski ekonomisti, inženjeri i tehničari) iz Stuttgarta i WACP (Svjetski zbor hrvatskih liječnika) iz Bremena. Uspješno se surđuje s drugom Colonia Croatica iz Kölna i Hrvatskom Kulturnom Zajednicom iz Mainza.

U prilogima koje ćete čitati nastojali smo da Vam što je moguće realnije prikazemo naš rad, naša nastojanja, želje, poneki uspjeh, a veselit će nas ako smo se time približili Vašim razmišljanjima.

Početkom ove godine, Zagrebačko je sveučilište dobilo i novu rektoricu, pa još jednom čestitamo gospođi profesor Heleni Jasni Mencer na zadobivenoj časti. Ovaj događaj, dokumentiran je u našem *Glasniku*, posebice njen nastupni govor, a preporučamo Vam i sve ostale naše priloge, posebno priloge profesora Ludwiga Steindorffa, kojem zahvaljujemo ovim putem na podršci i suradnji. U ovom broju naseg lista, želimo naglasiti da su su inicijatori osnivanja naše udruge, Žarko Dolinar, liječnik, stolnotenisač i kozmopolit svjetskog glasa, s izraelskim priznanjem *pravednika među narodima* i sada već preminuli prof. dr. Vladimir Prelog, kemičar i nobelovac. Mladen Jonke, suosnivač i sigurno jedan od najaktivnijih članova Udruge, dao je veliki doprinos našem radu i često koordinirao suradnju. Zahvalnost dugujemo i našem cijenjenom članu, profesoru Josipu Matešiću za dugogodišnju potporu. Želimo istaći i naše aktivne članove, zaslužne za vođenje Društva, a to su Jasna Müller-Staničić, Milan Červinka, Ranko Četković, Ivan Orešković i Ivica Košak.

Upravo ove godine je i jubilara 100. godina rođenja našeg poznatog znanstvenika prof. dr.-ing., dr.-ing. e.h., dr.-ing. h.c. Frana Bošnjakovića. Njemu je posvećen poseban prilog u ovom broju, a zatim i više predavanja, kao i promocija knjige Zagrebačkog sveučilišta o njegovom radu i u organizaciji našeg Društva. Promocija knjige i predavanja o životu i radu velikog znanstvenika održana su u Zagrebu, Mainzu Stuttgartu i Koelnu, a vodio ih je predsjednik izdanka AMAC-A, Društva HIT-E, ing. Srećko Bošnjaković, sin profesora Frana Bošnjakovića.

Kao što sam u prošlom broju Glasnika napisala:

- Veći broj naših članova su aktivni sudionici događanja u njemačkog društvu.... Mnogi bi rado prenijeli svoja pozitivna iskustva u Hrvatsku. Sve do nedavno, mnogi su vjerovali da će domovinu koju smo napustili pred više godina moći i dalje pomagati, da ćemo mi ovdje, odnosno naša društva biti mostovi i služiti obostranom dobru,...izgleda da smo opet na nekom novom početku...

Ovo sam citirala upravo zbog toga što je gore nevedeno i dalje aktuelno za naše Društvo. Iako su želje jedno, a stvarnost je drugo, ova razmišljanja nas prate i dalje. Pogotovo poslije 11. rujna 2001 osjeća se strah od neizvjesnosti, posvuda po svijetu. Miroljubiv čovjek se pita, danas više nego ikada, kako poslati poruku mira u svijet i nastojati idejom mira i sloge zainteresirati čitav svijet, ne samo svoju obitelj, prijatelje i društvo...

Nitko od nas ne može znati sve dimenzije svog položaja i svog djelovanja. Svaki čin je pustolovina neizvjesnosti. Postavljajući se u okvire dužnosti i odgovornosti, mi svoju sudbinu povezujemo s vrijednostima koje su uspostavile naše obzorje i njihove činjenice. Veličina se prema njima odnosi uvijek kao prema iskušenju, ona je uvijek vrtoglavica nad ponorom njegovih tajna i komešanja njegovih snova. Za nas je to na konkretan način veza s našim porijeklom. A zasluge, - one počinju tamo gdje naše djelo postiže svoju samostalnost, za koju mi više ništa ne možemo učiniti. Pokušavamo čuvati svoje obzorje, jer tako čuvamo i svoj rad, jer je tu veličina svačije sudbine...

Ipak nas ohrabruje činjenica da je naš posljednji broj Glasnika iz 2001. godine objavljen u pdf formatu na web-stranici Zagrebačkog sveučilišta. Zahvalnost dugujemo kolegi Bojanu Mijatoviću sa sveučilišta u Zagrebu, čijim zalaganjem i koordinacijom je ova suradnja bila uspješno obavljena i na naše veliko zadovoljstvo i dalje će se nastaviti. Mi članovi *Almae Matris alumni Croaticae* iz Njemačke, želimo i dalje ostati zajedno, tiskati Glasnik, organizirati književne susrete, izložbe, surađivati s ostalim kulturnim udrugama i hrvatsko-njemačkim društvima.

Želimo Vam ugodno čitanje... pozdravljamo Vas i ne zaboravite nas... u daljini...

Anka Krstić-Legović

SADRŽAJ / INHALT

Impressum / Ivica Košak, Grußwort	II
<i>Anka Krstić-Legović, Uvodna riječ</i>	1
Sadržaj	2
ISKORAK 2001 – Razvojna strategija Sveučilišta u Zagrebu	3
<i>Nova rektorica Sveučilišta u Zagrebu: Jasna Helena Menzer</i>	4
NASTUPNI GOVOR REKTORICE PROF. DR. SC. HELENE JASNE MENCER	5
<i>Žarko Dolinar, Intervju</i>	8
<i>Bojan Mijatović, Virtualna sveučilišta – privid ili stvarnost?</i>	9
<i>Srećko Bošnjaković, 100. godina rođenja prof. dr. Frana Bošnjakovića</i>	10
<i>Dragica Anderle, 160. Jahresfeier MATRIX CROATIAE</i>	14
<i>Anka Krstić-Legović, Dojmovi s otoka Brača</i>	18
<i>Anka Krstić-Legović, Lekcija stoljeća</i>	20
<i>Branko Bošnjaković, EU Environmental Legislation</i>	22
<i>Radić/Kušić/Kovač, Mogućnosti i potrebne ocjene mjera aktivne radne politike</i>	26
<i>Ivica Košak, Forum IHK Ffm: Fit for Globalisation</i>	30
<i>Mirela Suša, Socio-economic Aspects of Bioenergy Systems</i>	31
<i>Ivica Košak, Korištenje biomase u proizvodnji energije</i>	32
<i>Dunja Melčić, Britannischer Pragmatismus</i>	33
<i>Iva Andrijević Bilingualismus zwischen Theorie und Praxis</i>	35
<i>Ante Akmadža, 34. Susret Hrvatskog akademskog saveza</i>	37
<i>Dragica Anderle, Promotion: Die Loggia Communis an der östlichen Adria</i>	38
<i>Ludwig Steindorff, Eine Studienreise nach Kroatien</i>	39
<i>Ivica Košak, Ludwig Steindorff: Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart</i>	45
<i>Zdenka Blažević, Diplomarbeit: Basel II– die zukünftige Bedeutung des Ratings</i>	46
<i>Zdravko Luburić, Denkmäler aus unzerstörbaren Lettern</i>	48
<i>Mirna Jovalekić, Algoritam pjesme - poezija matematike</i>	49
<i>Mirna Jovalekić, Kojim jezikom pisati?</i>	50
<i>Ivica Košak, Izvješće o radu u 2001-toj godini</i>	51
Praxis Alumni: Blažeković übernimmt neue Position	52
Kratke upute i podsjetnik autorima	52
<i>Ivica Košak, Literatura i znanost Hrvata na njemačkim prostorima</i>	53
<i>Stjepan Poropatić, HIT&E</i>	60
Auszug aus der Satzung des Vereins AMA Croaticae-Deutschland e.V.	III

Razvojna strategija Sveučilišta u Zagrebu

U Glasniku 2001 objavili smo tekst deklaracije *Iskorak 2001* u kojemu se poziva akademska zajednica da se priključi i preuzme svoj dio odgovornosti za unapređenje razvoja našeg Sveučilišta. U nacrtu razvojne strategije sveučilišta pozivaju se i diplomirani sveučilištarci (*alumni, AMAC*) da preuzmu aktivniju ulogu u životu i radu Sveučilišta.

Cjelovita studija je objavljena na Internet stranicama Sveučilišta u Zagrebu: WWW.UNIZG.HR ¹

U ovom broju donosimo izvadak iz uvoda tog strateškog papira.

«Na prijelazu u novo tisućljeće Sveučilište u Zagrebu pred izazovom je definiranja svoje misije, vizije, strategije te ostalih temeljnih razvojnih dokumenata sukladnih tijekovima razvoja hrvatskoga društva i okrenutih europskim integracijskim i globalizacijskim procesima. Ti strateški dokumenti trebaju biti rezultat zajedničkog promišljanja svih sastavnica Sveučilišta i ostalih čimbenika na Sveučilištu i u društvu. Stoga je Sveučilište u Zagrebu i pokrenulo inicijativu *Iskorak 2001*.

Iskoraku 2001 prethodile su višegodišnje aktivnosti u promišljanju razvoja Sveučilišta u Zagrebu. Prilikom višekratnih posjeta eksperata Vijeća Europe, počevši od 1993., vezanih uz reformu visokoškolskog zakonodavstva upozoravani smo da je organizacija hrvatskih sveučilišta dijelom nekompatibilna organizaciji europskih sveučilišta i da nam predstoji ozbiljno strateško planiranje i nužne reforme.

Iscrpana analiza stanja i prijedlog idejnog rješenja razvoja učinjeni su tijekom 1997. godine i objavljeni u opsežnom dokumentu *Hrvatsko sveučilište za 21. stoljeće*. Tijekom 1998. i 1999. godine na tematskim raspravama Senata Sveučilišta razmatrana su važna strateška pitanja kao što su financiranje Sveučilišta, kadrovska politika, studentske ankete itd.

Međunarodne evaluacije Europske rektorske konferencije (CRE) i Salzburg Seminara, provedene u 2000. godini, pokazale su da Sveučilište u Zagrebu mora znatno ubrzati rad na donošenju svojih strateških dokumenata kako bi se što prije moglo ravnopravno uključiti u sve procese stvaranja europskog visokoškolskog prostora. Oba ekspertna tima u svojim preporukama naglašavaju da je Sveučilištu u Zagrebu hitno nužna razvojna strategija.

U okviru *Iskoraka 2001*, koji je počeo djelovati u rujnu 2000., na 33 je sastanka u skupinama različitog sastava sudjelovalo više od 500 profesora i studenata našeg Sveučilišta. Osam pripremni sastanaka *Iskoraka 2001* imali su ulogu foruma na kojima je veliki broj sudionika iznio svoja gledišta o trenutnom stanju i svoja viđenja razvoja Sveučilišta u Zagrebu. Razmotrene su i *Samoevaluacija Sveučilišta* te evaluacije *Salzburg Seminara* i *CRE-a*.

Ta široka akademska rasprava o ključnim pitanjima na koja sveučilišna zajednica mora odgovoriti želi li osigurati i unaprijediti poziciju Sveučilišta kao europske prestižne visokoškolske institucije rezultirala je oblikovanjem temeljnog dokumenta *Deklaracija Iskorak 2001*. Tim se dokumentom određuje temeljna zadaća Sveučilišta, kao i pojedina područja strateškog planiranja....»

---

¹ Članovi društva koji nemaju pristup Internetu mogu naručiti kopiju studije (63 stranice) u redakciji GLASNIKA.

IZABRANA REKTORICA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Na sjednici Senata Sveučilišta u Zagrebu održanoj 12. ožujka 2002. za rektoricu Sveučilišta u Zagrebu većinom glasova izabrana je*

prof. dr. sc. HELENA JASNA MENCER,

redovita profesorica Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije te
prorektorica za znanost Sveučilišta u Zagrebu

Svečana inauguracija novoizabrane rektorice održana je u petak, 5. travnja 2002.

ŽIVOTOPIS:

Osnovni podaci: HELENA JASNA MENCER, (r. POSTRUŽIN) rođena 3. travnja 1943. u Zagrebu. Roditelji: Juraj (pok.) i Nada (r.Konfic) Postružin. Majka dvoje djece. Hrvatica.

Školovanje:

1961. VII. gimnazija u Zagrebu
1966. diplomirala, Tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu
1973. magistrirala, Sveučilište u Zagrebu
1976. doktorirala, Sveučilište u Zagrebu. Disertacija: "Studij fazne ravnoteže u kvazitro-komponentnim makromolekulskim otopinama" (mentor: B.Kunst)

Radna mjesta i zvanja:

1966. – 1971. Kemijsko-tehnološki institut u Zagrebu, asistent suradnik
1971. – 1978. Tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, asistent
1978. – 1986. Tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, docent
1986. – 1991. Tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, izvanredni profesor
1992. – Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu, redoviti profesor
1994. – Rektorat Sveučilišta u Zagrebu (prorektorica za znanost)

• Izvor: WWW.UNIZG.HR

Znanstveno usavršavanje:

1976. doktorski, 1978. – 1979. i postdoktorski studij, Center de recherches sur les macromolecules, Strasbourg, Francuska (H.Benoit i Z.Gallot)
1991./92. gost znanstvenik Catholic University Leuven, Belgija (H.Berghmans)

Studijski boravci:

Deutsches Kunststoffinstitut Darmstadt, Njemačka (1 mjesec)
Johannes Gutenberg Universität, Mainz, Njemačka (1 mjesec)
University of Massachusetts at Amherst, MA, USA (1 mjesec)
Max Planck Institut für Polymerforschung, Mainz, Njemačka (1 mjesec)
Technical University Eindhoven, Nizozemska (P.J. Lemstra)

Mentorstvo: 30 diplomskih radova, 10 magistarskih radova, 4 disertacije

Jezici: njemački i engleski

Područje znanstvenog interesa:

fizikalna kemija polimera, kemijsko inženjerstvo, inženjerstvo materijala (polimerizacijsko inženjerstvo, termodinamika polimernih otopina, složeni polimerni sustavi).

Područje posebnog interesa:

1994. - Razvoj i osiguravanje vrsnoće sveučilišta

Nastava: Predaje na dodiplomskom i poslijediplomskom studiju više kolegija.

Znanstveni i stručni rad:

Objavila je 70-ak radova, od kojih 43 znanstvena rada u časopisima s međunarodno priznatom recenzijom i CC citiranim, 20-ak stručnih radova te nastavne radove i radove na popularizaciji znanosti. Sudjelovala je u radu većine za užu struku važnih znanstvenih i stručnih skupova te održala 18 pozvanih javnih predavanja u zemlji i u inozemstvu. Bila je član znanstvenih ili organizacijskih odbora brojnih znanstvenih i stručnih skupova te ljetnih škola u domovini i svijetu, urednica zbornika i rubrika u domaćim časopisima (Priroda i Polimeri) te gost urednik posebnih brojeva časopisa.

Do sada je radila na 14 znanstvenih projekata kao suradnik ili kao glavni istraživač odnosno koordinator. Nositeljica je i 26 ostvarenih istraživačkih i stručnih projekata te ekspertiza, u suradnji s gospodarskim i drugim institucijama.

Članica je više znanstvenih i stručnih društava u zemlji i inozemstvu. Za svoju akademsku i opću djelatnost, na funkcijama koje je obnašala, dobila je mnoga priznanja i nagrade.

NASTUPNI GOVOR REKTORICE PROF. DR. SC. HELENE JASNE MENCER

Poštovani Senate, dragi studenti, ugledni uzvanici, dame i gospodo,

Preuzimajući danas časnu dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu svjesna sam kako tu dužnost preuzimam u vrtlogu dinamičkih političkih i društvenih te stagnirajućih gospodarskih zbivanja u našoj zemlji koja se silovito odražavaju i na životne uvjete i na stanje i odnose na Sveučilištu.

U civilnom društvu ovog stoljeća, koje će se više nego ikad zasnivati na znanju i stručnosti ljudskog potencijala, Sveučilište će i dalje imati važnu ulogu u visokom obrazovanju, stvaranju intelektualnog potencijala, te će i nadalje biti institucija od posebnog uvažavanja i društvenog ugleda. Ta činjenica podrazumijeva veliku obvezu, te uz časnu dužnost svakako i tešku i odgovornu dužnost rektora (odnosno rektorice), kao prve među jednakima u Senatu i na Sveučilištu. No, svoju snagu i, moram reći, hrabrost za ključne odluke i zahvate koji predstoje Sveučilištu temeljim i crpit ću iz vlastitog iskustva, stečenog znanja i daljnjeg upornog rada i učenja.

Koncept i viziju razvoja Sveučilišta predstavila sam u svome rektorskom programu, a njegovu osnovu čine razvojni ciljevi iz kojih je lako prepoznati današnje stanje na Sveučilištu u svakom segmentu sveučilišnog djelovanja te razumjeti razloge za predložene promjene.

Međutim, u ovoj prigodi, danas ne mogu govoriti opet o svom programu. Razmišljajući o tome što bi bilo prigodno reći na ovoj svečanosti i što bi bilo primjereno inauguracijskom govoru, prelistala sam sveučilišnu arhivu, usredotočujući se na zapise o sveučilišnoj politici, o izborima i nastupnim govorima rektora. Odmah sam dobila ideju. Nije bilo teško, jer već više od jednog stoljeća osnovna je tema ista. Mijenjale su se države, režimi i vlast, mijenjali se sveučilišni zakoni, a naše je Sveučilište raspravljalo o autonomiji.

Mogla bih citirati prvog rektora Sveučilišta u Zagrebu Matiju Mesića ili šezdeset i drugog rektora Frana Bošnjakovića, čije smo radove detaljno proučili. Zauzimali su se za poštivanje osnovnih sveučilišnih načela gotovo istim riječima i žarom kao što su to činili i danas ovdje prisutni, ugledni rektori Sveučilišta u Zagrebu, kojima ovom prigodom iskreno zahvaljujem na podršci i razgovoru, a posebice na danas objavljenoj Deklaraciji. Nadam se da ćemo ju svi pažljivo pročitati.

Odlučila sam, stoga, u svome govoru ukloniti iz mog rektorskog programa sva obrazloženja, sve predložene namjere za poboljšanja, sve opise vanjskih i unutarnjih akademskih, političkih i tržišnih utjecaja na sveučilišnu politiku i njezine posljedice i fokusirati se na središte, na bit, na temeljne razloge sveučilišnih problema o kojima stalno raspravljamo, istodobno želeći i ne želeći ih promijeniti.

Ta je bit sadržana u sintagmi **autonomno i integrirano sveučilište uz supsidijarnu podjelu nadležnosti**. Uvjerena sam da je nepostojanje takvog sveučilišta ograničenje u procesu uključivanja Sveučilišta u europske sveučilišne integracije i, što je još važnije, uvjerena sam da samo takvo, javno sveučilište može na moderan, racionalan i učinkovit način, dakle na optimalan način, ostvarivati svoju misiju.

O tome ću, dakle, govoriti.

Trajna je obveza i odgovornost svakog sveučilišta priznavanje, uvažavanje i poštivanje osnovnih načela sveučilišnog djelovanja unutar zadanog zakonskog okvira i unutar okvira etičkih normi i međunarodno prihvaćenih visokih standarda kvalitete (što predstavlja akademsku slobodu). Pritom se koncepcija za sveučilišni zakon mora iznjedriti iz akademske zajednice. Ona se mora temeljiti na analizi posljedica rada sveučilišta u pravnom i stvarnom okviru, jer Sveučilište mora prihvatiti koncepciju, što je onda jamstvo da će se zakon u primjeni i poštivati.

A izrečeno osnovno načelo, akademska sloboda, može se postići samo unutar institucijske, dakle sveučilišne autonomije. Pod tim podrazumijevam i citiram modernu i naprednu definiciju: "Sveučilišna autonomija je nužan stupanj nezavisnosti od vanjskih (državnih) utjecaja, a oni se odnose na pravo i odgovornost sveučilišta da samostalno odlučuje:

(1) o unutarnjoj organizaciji i upravljanju, (2) o predlaganju i ustanovljavanju proračuna unutar ograničenih vladinih sredstava, o financijskoj raspodjeli sredstava kao i o ostvarivanju dodatnih prihoda unutar općih zakonskih preporuka, (3) o izboru nastavnika i ostalog sveučilišnog osoblja, (4) o nastavnim programima i o uvjetima i načinu njihove izvedbe, (5) o upisu i izboru studenata, te dodjeli zvanja i diploma sukladno propisanim standardima i postupcima, (6) o međunarodnoj sveučilišnoj suradnji, te (7) o sveučilišnoj strategiji i razvoju."

Kakvo je sadašnje stanje autonomije našeg Sveučilišta?

Od nabrojenih više (sedam) elemenata ili, citiram jednog autora (S. Lelas), slojeva sveučilišne autonomije, Sveučilište u Zagrebu uživa autonomiju u jednom, ili eventualno ograničenu autonomiju u dva sloja. O svim ostalim elementima Sveučilište ne odlučuje samostalno, ono nema autonomiju. Sveučilište u Zagrebu, kao asocijacija fakulteta, fragmentirano je u svojim djelatnostima i funkcijama – u organizaciji, financiranju, nastavi i istraživanju, prostoru, bez zajedničkog strateškog planiranja. Unutarnja dezintegriranost dovela je do neujednačene i nezadovoljavajuće kvalitete i učinkovitosti i do povećanja birokratizirane strukture koja odlučuje neselektivno i neracionalno, a ponajviše nepravedno. Prema tome, Sveučilište nema autonomiju, pa nema ni prava niti odgovornosti za posljedice. Odgovornost bi bila ili će biti na Sveučilištu ako ono ne bi reagiralo na današnju situaciju ili ako ne bi zahtijevalo promjene.

Kako postići željenu autonomiju?

Odgovoru na ovo pitanje prethodi jedno drugo pitanje: Što podrazumijevamo pod pojmom sveučilište i želimo li mi sveučilište kao što se ono shvaća na uglednim i prestižnim sveučilištima u razvijenom svijetu? Ako je odgovor na ovo posljednje pitanje DA, pozitivan, tj. ako mi želimo sveučilište, tada možemo odgovoriti i na pitanje kako postići željenu autonomiju.

Senat mora postati glavno i zajedničko mjesto odlučivanja o pitanjima svojih prirodnih nadležnosti u djelatnostima iz elemenata sveučilišne autonomije, a to su, ponavljam:

akademska i razvojna pitanja, financijska i investicijska politika te politika prema vanjskim partnerima.

U želji da naglasim važnost i odgovornost Senata, kao upravnog tijela integriranog sveučilišta, citirat ću dio teksta iz *Magna Charta Observatory of Fundamental University Values and Rights*, objavljenog za hrvatska sveučilišta. Prije samog citata želim podsjetiti da je ovdje prisutni uvaženi rektor Vladimir Stipetić, među prvih deset europskih rektora, potpisao 1998. *Magna Charta Universitatum*. Citiram:

"Sveučilišta ne mogu postojati, u najbitnijem smislu *Magna Charta Universitatum*, ako svaka jedinica prema vlastitom nahodjenju odlučuje hoće li biti dio sveučilišta ili se osnovati kao potpuno odvojena pravna osobnost, koja slijedi svoje vlastite ciljeve na sebi svojstven način. Observatory je potpuno svjestan velike različitosti u unutarnjem ustrojstvu Sveučilišta, te različitih obrazaca u pogledu podjele odgovornosti i zadaća između središnje sveučilišne uprave i njezinih sastavnih dijelova. Međutim, samo sveučilišta koja imaju mogućnost definiranja svoje zadaće i prioriteta, koja donose strateške odluke, koja dodjeljuju novčana sredstva imajući u vidu čitavu ustanovu mogu se nazivati autonomna. Samo sveučilišta koja su kadra djelovati kao jedinstvene ustanove koje istupaju jednim glasom mogu uspješno djelovati u društvu znanja i u novim izazovima stvaranja zajedničkog prostora visoke naobrazbe."

Dakle, za autonomno, racionalno i djelotvorno, a nadasve odgovorno ostvarivanje svoje misije sveučilište treba ubuduće promatrati kao jedinstven, nepodijeljen, nerazdvojit, cjelovit sustav. U takvom jedinstvenom sustavu nitko nije zanemaren niti privilegiran. Treba dogovorno odrediti ravnotežu pozornosti usmjerenu prema razvoju svakog sveučilišnog djelovanja, u svim strukturama, umjetničkim područjima te znanstvenim poljima i granama u suglasju sa stvarnim potrebama i realnim mogućnostima.

Sintagmu autonomno i integrirano sveučilište uz supsidijarnu podjelu nadležnosti shvaćam i rabim kao sinonim za jačanje i uspostavu Sveučilišta s funkcijski povezanim zajedničkim dijelovima i djelatnostima na razini cjelovitog Sveučilišta.

Vjerujem da osjećate moju otvorenost prema sveučilišnim problemima ali i prema njihovim odgovorima i interpretacijama. Stoga neću niti danas prešutjeti pitanje koje već duže vremena neki postavljaju više ili manje skriveno: Nije li Sveučilište u Zagrebu preveliko, mastodontno i zato neupravljivo? Moj je odgovor: Ne, nije niti preveliko, niti neupravljivo. No o tome ću elaborirati nekom drugom prigodom.

Dopustite mi da moju viziju integriranog, cjelovitog, zajedničkog sveučilišta kao organske cjeline usporedim s radovima studenata Akademije likovnih umjetnosti izloženih na ovogodišnjoj 6. smotri Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o skulpturama koje su me se snažno dojmile, a koje vam nažalost ne mogu predočiti, ali vam zato mogu prenijeti komentare autora koji glase:

Citiram:

"Prsti, palac, šaka = ruka.

Tri djela sastavljena u cjelinu, ili obrnuto.

Premećemo po žicama instrumenata, držimo olovke, vučemo ručke najlonskih vrećica, lupamo po stolu, prolazimo prstima kroz kosu, guramo i dižemo predmete, stojimo na rukama, pružamo dlanove u zrak, okrećemo ih, gledamo, gledamo-sklapamo u cjelinu."

Ili, opet citiram:

"... oslobađanje od detalja, slaganje elemenata u međusoban odnos, tražeći sklad, proporciju, zaokruženu cjelinu."

Studenti tako na jednostavan način obrazlažu svoje likovno djelo kao jedinstvo dijelova, kao nedjeljivu cjelinu u kojoj ničega nema ni previše ni premalo, već upravo onoliko koliko je potrebno da dijelovi tvore smislen, skladan i harmoničan izraz. A izraz je uvijek više od dijelova, on je sinteza raznovrsnog ili mnogostrukog u jednom, stoga se opaža prije bilo kojeg od dijelova.

Njih tome uči estetika kao djelatnost stapanja dojmova u organsku cjelinu, napose ona Benedetta Crocea koja polazi od tvrdnje o jedinstvu i nedjeljivosti umjetničkog djela.

U ovoj analogiji s estetskom činjenicom vidim Sveučilište kao sličnu strukturu načinjenu od raznovrsnih, ali jednakovrijednih dijelova koji tvore cjelinu, dijelova tako integriranih, međusobno povezanih, da bi svaka podjela na dijelove definitivno srušila cjelinu. A na cjelini, tj. Sveučilištu je da brine za uravnotežen odnos među dijelovima, odnosno uravnotežen razvoj svih fakulteta i akademija.

U autonomnom i integriranom sveučilištu postiže se:

- povećana unutarnja mobilnost studenata i nastavnika
- racionalno korištenje nastavničkih potencijala
- razvoj novih interdisciplinarnih i multidisciplinarnih studija
- porast konkurentnosti, prepoznatljivosti....,

odnosno, postiže se **veća učinkovitost i bolja kvaliteta.**

Usudim se vjerovati kako je naše Sveučilište spremno za takvu podjelu nadležnosti, prava i obveza i kako je Senat mjerodavno tijelo koje će odgovorno i tolerantno prihvatiti veći stupanj sveučilišne autonomije te integrirano i uspješno djelovati. Bitno je ovdje još jednom naglasiti da u integriranom, autonomnom sveučilištu svi (studenti, profesori, nastava, istraživanja) dobivaju i nitko ne gubi.

Mišljenja sam, nadalje, da zakonsko rješenje o pravnoj osobnosti, ma što god da ona znači i kakva god ona bila, ne smije utjecati na uspostavu i funkcioniranje integriranog, autonomnog sveučilišta. Naše Sveučilište zaslužuje takvu, bolju i pravedniju organizaciju.

Primila sam ovih dana mnogo čestitaka. Posebice me raduje to što one nisu samo kratke, kurtoazne fraze, zbog činjenice što sam prva žena – prva rektorica na Sveučilištu u Zagrebu, već su to prisne, tople prijateljske riječi podrške bez obzira na to dolaze li od meni znanih profesora i prijatelja, Društva sveučilišnih nastavnika s našeg Sveučilišta ili profesora s drugih hrvatskih sveučilišta, od veleposlanika s kojima sam već razgovarala o suradnji naših sveučilišta ili dolaze li one od predstavnika sadašnje političke vlasti, bivših ili sadašnjih hrvatskih i stranih rektora i dekana, od mojih suradnika i kolega iz znanstvenih instituta, stručnih udruga ili gospodarstva, od javnih osoba, susjeda ili prijatelja iz djetinjstva, ili pak od moje obitelji.

Raduje me što su mnogi, za mene ipak neočekivano, upoznati s mojim programom i namjerom i što su prepoznali moj dosadašnji predani rad i doprinos Sveučilištu, stečeno iskustvo i jasan moralni pogled na opće dobro. Prepoznali su kontinuitet u pozicioniranju Sveučilišta, moju europsku orijentaciju, ali i profesionalnost i nezavisnost, želju za konkurentnim

partnerstvom i tolerantnim dijalozima te, prije svega, moje opredjeljenje za znanje, znanost i kvalitetu, što i jest jamstvo, zalag i razlog za iskazano mi povjerenje.

Pripisuju mi u dobro što sam mladu osobu, studenta i znanstvenog novaka, stavila u središte zbivanja, a zagrebačko Sveučilište u Europu; što se borim za visoke kriterije, međusobno poštovanje i uzorno akademsko ponašanje. Obećana mi je svekolika pomoć i upućene su mi želje za uključivanje u našu *Alma Mater*.

Neću prešutjeti i upozorenja zbog časnog, ali i teškog zadatka, zbog odgovornosti prema prošlim naraštajima i očuvanju tradicije i svega pozitivnog i uspješnog, i zbog odgovornosti prema budućim naraštajima intelektualaca i stručnjaka, a time i odgovornosti prema budućnosti naše domovine Hrvatske.

Jedan od doktora *honoris causa* našeg Sveučilišta piše mi: "Following from a distance all the difficulties and essential events at your University in recent time, I feel that the responsibilities of your Senate will be even more essential to the smooth functioning of your and also my *Alma Mater*". A jedan drugi uvaženi profesor s našeg Sveučilišta kaže: "Bilo bi lijepo živjeti u zemlji u kojoj će uvijek pobjeđivati kompetentnost i marljivost."

Poštovani Senate, dragi kolege i prijatelji,

oprostite mi na ovim riječima koje možda zvuče previše pohvalno i osobno, ali ja ih ne doživljam samo osobno. Doživljam ih, isto tako, kao podršku Senatu i svima onima s kojima sam dosad radila u Senatu, sveučilišnim povjerenstvima i vijećima.

Te riječi pohvale na ponos su svima nama, na ponos Sveučilištu u Zagrebu. One nam daju nov poticaj i snagu za zajedničko djelovanje u predstojećim sveučilišnim promjenama.

Znamo da je priprema za te promjene bila dugotrajna, ali ustrajna, da mnogo toga moramo nadoknaditi i da ćemo na putu do 2006. imati teške, ali ne i nepremostive zadaće. Svjesni teškoća, mi nećemo žaliti napora i mara prema istom cilju, prema istinskim vrijednostima. Vjerujem, nadam se i uzdam u bezrezervnu podršku Senata i sveopću podršku društva.

Sa svoje, pak, strane sve ću buduće dane pokloniti našem Sveučilištu te predanim radom i pravednim potezima opravdati vaše povjerenje.

Na kraju, vjerujem da ćemo se s ponosom i smirenim zadovoljstvom 2006. osvrnuti na proteklo razdoblje i vidjeti pozitivne pomake i ostvarene rezultate, vrijedne visoke cijene koju ćemo u tom razdoblju plaćati.

Želim svako dobro svima vama, a posebice cjelovitom, integriranom i autonomnom Sveučilištu u Zagrebu.

Zagreb, 5. travnja 2002.

Prof. dr. ŽARKO DOLINAR HRVATSKI ZNANSTVENIK I SPORTAŠ SVJETSKOGA GLASA

Žalosno je da čovjek u Hrvatskoj svoje znanje i iskustvo može vrednovati jedino ako stupi u politiku. Hrvatska je jedna od rijetkih država na svijetu u kojoj se preko noći stvaraju plaćeni političari. Sramota je da je hrvatski akademičar stoljećima samo šutio. Čak se time i prsio. Svi su većinom ustrašeni i zabrinuti za svoja namještenja, za svoj ugled i egzistenciju.

Europsko prvenstvo u stolnom tenisu u Zagrebu pratio je i prof. dr. Žarko Dolinar, hrvatski znanstvenik i sportaš svjetskoga glasa. Za one koji ga manje poznaju, nije na odmet spomenuti da je u Zagrebu 1959. stekao doktorat znanosti iz anatomije, histologije i embriologije na Veterinarskom fakultetu, da je 1962. izbačen sa Sveučilišta te od 1963. živi i radi u Baselu u Švicarskoj. Ondje je na Medicinskom fakultetu habilitirao te gotovo 25 godina bio nastavnik, a bio je i vicedirektor Anatomskog instituta te ekskatedralni nastavnik. Uz anatomiju, bavio se genetikom, citologijom, histologijom, embriologijom i patologijom. U stolnom tenisu bio je višestruki državni prvak, a bio je i prvi Hrvat koji je na svim svjetskim prvenstvima svih sportova osvojio zlatnu, srebrnu i brončanu medalju. Član je mnogih udruženja i nositelj brojnih odlikovanja. Među odlikovanjima ističe se odličje Međunarodnoga Crvenoga križa "Henry Dunant" te izraelsko odličje "Pravednik među narodima" koje je dobio 1993. godine. To izraelsko odličje te njegova nesumnjiva znanstvena reputacija bili su dovoljan razlog da s njim porazgovaramo o viđenju dugogodišnjih i sadašnjih događaja na Bliskom istoku svojevrsnom šutnjom domaćeg intelektualnog i znanstvenog miljea, koji se, za razliku od javnosti, o tome mahom nije izjasnio.

Prof. Dolinar, je li čudno da se hrvatski intelektualci nerado određuju prema društvenim zbivanjima, posebice ako je u njih upletena i politika? - Možemo li uopće reći da u nas postoji termin intelektualac?

- Glagol intelegere znači nešto stalno razmišljati, kombinirati, analizirati, istraživati, stalno duhovno prebirati... U nas to nije uobičajeno. Sramota je, a to

govorim u ime stotina naših ljudi, da je hrvatski akademičar desecima godina, stoljećima, samo šutio. Čak se svojom šutnjom i prsio. Grof Janko Drašković prvi je hrvatski intelektualac koji je progovorio 1813. godine i zahtijevao hrvatski jezik te državnu samostalnost. Svi su ostali većinom ustrašeni i zabrinuti za svoja namještenja, za svoj ugled i egzistenciju. Rijetki su takvi u povijesti čovječanstva koji se odluče nešto javno poduzeti. U nas je naročito žalosna situacija.

Koji su razlozi za tu situaciju?

- Ponajprije to je genetski urođeni strah u čovjeku, a i u drugim živim bićima. Na drugom su mjestu žene koje koče svoje muževe kako ne bi ulazili u nepotrebne konflikte. I treće, tu je i vlastito iskustvo koje kazuje da su loše prošli oni koji su javno kritizirali. Kolona uspravnih u povijesti čovječanstva neobično je uska i kratka. Uspravan je čovjek onaj koji isključivo traži istinu. To mora činiti i znanstvenik intelektualac. Znači, uzrok tog muka primarno je strah, a sekundarno jednostavno odgovor "ne tiče me se", a onda i nedostatak iskrenog, pravog patriotizma, pripadnosti... Usto su bivši režimi u posljednjih 900 godina na našem čovjeku ostavili užasne tragove. Ja sam životno i radno zainteresiran da mome narodu bude bolje. No kad idete

analizirati probleme, zaključit ćete da je na djelu 50 posto svjesna ili nesvjesna sabotaža. Prva je nerad pa nesolidnost, nemoralnost, nered, zakašnjavanje, telefonomanija, dromomanija, odnosno putomanija, neoznačavanje puteva, nepridržavanje dogovora, silno trošenje....

U Hrvatskoj se dobrim dijelom odgajaju kameleoni, poltroni, ulizice, bleferi, širi se protekcionizam, nepotizam, u svemu se pretjeruje, napuhava se i nekad laže. Pisao sam i izjavljivao da nam treba takvo Društvo književnika koje neće samo pisati o "talasanju slavonskog žita" nego u prvom redu o osiromašivanju radnika i činovnika, o propasti društva, sporta i sveučilišta. Što će nam inače Društvo književnika? Već su četiri tisuće godina teoretske discipline iznad prirodnih. Svima bi trebalo biti napokon jasno da u sredinu svega treba staviti čovjeka s njegovim zbirom kvaliteta, s depresijom, žalošću... Čovjeka treba interno upoznati (DNK) kao biološko biće, kroz njegovu genetiku koja nam mnogo kaže o svakom pojedincu. Svoju narav ne možemo mijenjati!

Imamo li mi uopće nezavisnih intelektualaca?

Ima ih, ali nezainteresirani su za javni nastup. Jednostavno šute. Već 50 godina sanjamo o nekome tko bi trebao imati kralježnicu, uspravnost, inteligenciju, sposobnost, znanje, karizmu, popularnost... Za velike ideje dovoljan je jedan čovjek. No stanje je žalosno, ako ne i katastrofalno. Mogao bih se rasplakati nad stanjem od 1991. godine. Svega smo se naslušali kad je riječ o hrvatskom problemu i svi su nam drugi krivi za naše probleme, a ne želimo priznati da smo sami sebi krivi. Porazavajuće je i to da u javnosti vidim stalno ista imena iz teoretskih znanosti koja spretno eksploatiraju tu svoju inteligenciju.

Zar nemamo još nekih drugih stručnjaka? Što biste rekli za naše političare?

Poručio bih im da prestanu odlučivati jer su im odluke kratkotrajne, nesigurne i često izazivaju lomove. Čudim se da u nas nema više psihički ozlijeđenih ljudi. Ja se ne bavim politikom, ali ne mogu reći da se u to neću miješati. Pa to mi je domoljubna dužnost. Za stanje krivim i one koji šute i šute i šute i hvale se kada kažu da se ne bave politikom. Žalosno je da čovjek u ovoj zemlji svoje znanje i iskustvo može vrednovati samo ako stupi u politiku. To je katastrofalno. Hrvatska je jedna od rijetkih država na svijetu u kojoj se preko noći stvaraju plaćeni političari. Meni treba 12 semestara da postanem veterinar, farmaceut ili liječnik, a visokoodgovorni element u Vladi ili Saboru postaje se preko noći, i to bez potrebnih kvalifikacija. To je najlufterskije zanimanje koje sam u svom životu vidio, zanimanje nastalo s najmanje diploma i znanja. Drugorazredni činovnik iz drugorazrednog ureda preko noći postaje zakonodavac. Nepojmljivo. Nema, međutim, gore stvari nego kada ignorancija, odnosno neznanje, sjedne na vlast. Sa skupinom ljudi radio sam od 1978. do 1988. godine rang listu vrijednih profesija na uzorku od 800 najuglednijih Europljana. Na prvome mjestu zanimanja stavili su ortopeda, a zatim kirurga, dijagnostičara, farmaceuta, pravnika za zakone, policiju, poštara, pedagoga... Među prvih 25 zanimanja nema političara!

Kako kao "Pravednik među narodima" tumačite raskorak između ovotjedna obilježavanja sjećanja na holokaust i izraelske ofenzive protiv Palestinaca?

U mislima sam na holokaust jer sam s haškovcima po ulicama pomagao živim ljudima koje su hvatali kao šinteri pse. No zgražam se da se ti holokausti i dalje doživljavaju. Izraelska vlada donosi katastrofalne i riskantne odluke zbog

kajih će se, na žalost, taj kulturni narod zamjeriti mnogima diljem svijeta. U tom grmu leži zec. Njihova vlada svojim postupcima samo dodatno stimulira čovjekov centar u mozgu za revanšizam, zlo, osvetu, agresiju... Dakako da nije humano i to što Palestinci ubijaju izraelske civile. U Jeruzalemu neće nikad biti mira sve dok se ne pomire tri najveće religije: židovstvo, islam i kršćanstvo. Tu nije riječ samo o borbi protiv terorista, nego je riječ i o vjerskom konfliktu i netrpeljivosti. To je posebno delikatno pitanje jer ako prozboriš protiv Arapa, onda si antiislamist, a ako progovoriš protiv Židova, odmah ti prišiju da si antisemit. Zar ne bi bilo logično rješenje da izraelska vlada tim jednim ljudima koji žive na standardu Isusa Krista pruži mogućnost da žive na tom području? Pa i jedni i drugi gotovo su po svemu isti, osim što ih dijeli religija. Mislim da gotovo nitko u Hrvatskoj ne zna da je taj pojas Gaze veličine mizernih 65 kilometara dužine te 30 kilometara širine, odnosno približno tek trećina naše Slavonije. Već godinama pokrećem akademičare koji imalo imaju hrabrosti da kažu da ćemo se u ovom svijetu kakav jest tući za svijet kakav bi trebao biti, a to je bezgranična domovina bezgranično slobodnih ljudi. To je teoretski lijepo, ali neka bude i praktično. Težimo tome da čovjek u budućnosti iskazuje svoje najbolje genetske strane, a danas on čini ono najgore - kolje, proganja, mrzi, ubija, osvećuje...

Vlast se distancirala od iseljenika.

Slazete li se s tvrdnjom da je sadašnja vlast zapostavila hrvatsko iseljeništvo?

- Ne znam što smo se mi vani zamjerali bilo kome ali dakako da se osjeća da smo sve više zapostavljeni, da se vlast od nas distancirala, da nas nitko ništa ne pita kraj našeg ovećeg znanja, iskustva i materijalnih mogućnosti. Ne znam koji je razlog za to stanje. Pa samo AMAC, Međunarodna udruga bivših akademičara hrvatskih sveučilišta, koju smo osnovali 1988. na čelu s nobelovcem Vladimirom Prelogom, okuplja oko 45.000 članova. To je najžalosnija vojska koju jedan narod može imati - emigrirane akademičare. Nema države koja to ne bi iskoristila. Zar netko misli da ti ljudi nemaju što za reći i darovati? Netko se grdno vara.

Razgovarao Zvonimir Despot,
Večernji list 13. travnja 2002.

Virtualna sveučilišta – privid ili stvarnost?

Iako je Hrvatska puna mladih i perspektivnih osoba vrsnih u bavljenju informatičkom tehnologijom, malo je prostora njihovim kreativnom idejama i stvaralačkim potencijalima. Naime, u Hrvatskoj je još uvijek znatna različnost između politikantstva i upravljanja državnim i javnim resursima. To se nažalost najviše ogleda u djelatnostima koje su ponajviše poticane od svojih vlada u inozemstvu (poput Finske, Irske ili čak Malezije) u području suvremenih tehnologija. Mladi ljudi umjesto da pronalaze svoje profesije i radna mjesta poticani raznim sredstvima i poreznim olakšicama, prisiljeni su tražiti radnu sreću u inozemstvu, gdje se na takve došljake gleda kao na više neizbježnu nego dobrodošlu injekciju radne snage koja predstavlja kralježnicu rada i snagu kreativnosti u društvu. Danas se razvijeni svijet okreće ne samo uslužnoj djelatnosti, već sve više i virtualnoj.

Naime, tercijarna industrija evoluirala je u novu fazu – u prividnu stvarnost koja danas zauzima oko 30% uslužne djelatnosti razvijenog svijeta. Neke procjene za Hrvatsku su da smo u tom smislu negdje između 5% i 10% uslužne djelatnosti u virtualnom području.

Visoko obrazovanje, koje samo u SAD-u u području dolaznih stranih studenata teži blizu 9 milijardi USD investira trostruke iznose prethodne dobiti u razvoj virtualnih oblika obrazovanja. Pa zar se može steći diploma visokog obrazovanja samo sjedeći pred računalom? Američka statistika pokazuje kako više od 90% visokih učilišta u SAD-u s preko 10.000 studenata ima osim neke programe još i znatan broj studijskih programa na Internetu i/ili u nekom drugom elektroničkom/digitalnom obliku. Preko 60% svih američkih studenata sluša ili pohađa makar dijelove nekog

predmeta «online». Da bi neki predmet postao kvalitetan u virtualnom svijetu, potrebno je ozbiljno pristupiti organizaciji virtualnog studija i znatno investirati u provedbu takvog projekta. Paradoksalan je primjer Državnog suda Louisiane koji je odobrio prije tri godine pomoću Interneta studij teologije, gdje se potrebnih 60 bodova za dobivanje diplome moglo prilično lako prikupiti skupljanjem bodova na primjer 6 bodova ako ste oženjeni/udani i s djecom, 3 boda ako znate voziti neki auto, 3 boda ako svakodnevno kuhate za sebe i slično. Naime, sud je presudio kako se Bog nalazi u svim predmetima i pojavama i da nitko nema pravo prosuđivati što bi mogao biti studij teologije, a što ne. Tvrtka koja je uvela ovaj studij na osnovi zarade osigurala je tako potrebnu licencu za rad. No međutim, u daljnjem postupku akreditacije visokog učilišta studij nije dobio dozvolu, odnosno certifikat kojim se stiče državno jamstvo za kvalitetu samog studija.

Kako bi se hrvatska učilišta morala pozabaviti s ovom suvremenom i avangardnom pojavom u svjetskom prostoru visokog školstva? Ponajprije treba podsjetiti sve dužnosnike,

od rektora do ministara, kako ih država ne plaća da se obračunavaju sa svojim neistomišljenicima, već da se osvijeste te počnu sagledavati hrvatske potrebe i uočavati gdje su Hrvati najkvalitetniji i najkompetentniji i to onda poticati i dalje razvijati. Prošla su vremena kada su profesori bili nedodirljivi autoriteti iza katedre, danas imalo napredniji učenik ili student znade znatno više o digitalnim tehnologijama nego njegovi profesori. Profesori trebaju prihvatiti ovu činjenicu i početi prihvaćati studente kao svoje partnere i suradnike te zajednički graditi naš intelektualni kapital. Samo tako će hrvatsko blagostanje postati stvarno, a neće ostati samo nedostižni privid.

Bojan Mijatović

Ein Beitrag anlässlich des 100. Geburtstages von Prof. Dr.-Ing., Dr.-Ing. e.h., Dr.-Ing. h.c. Fran Bošnjaković

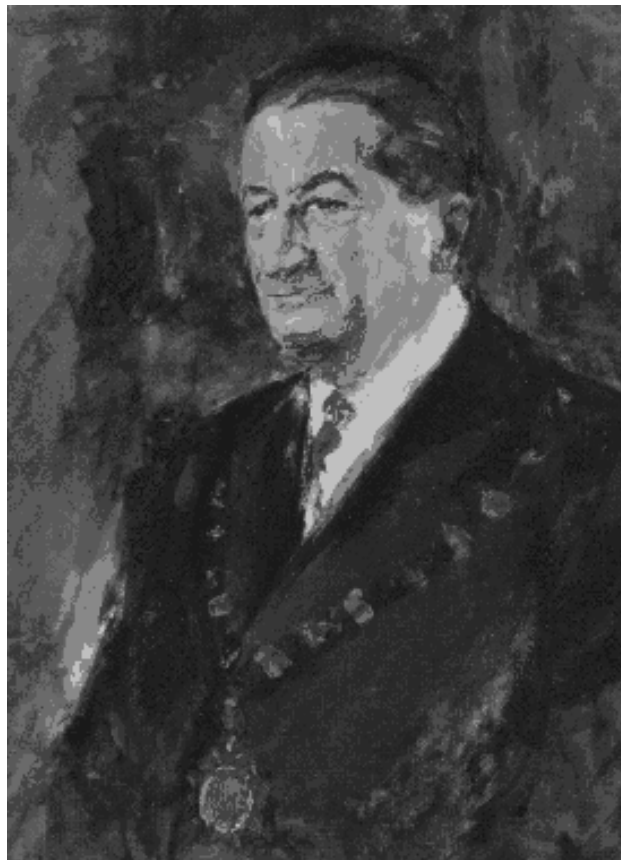
Ehrendoktor der Universität Zagreb und der RWTH Aachen, Mitglied von fünf Akademien: Instituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti (Venedig), Jugoslawische Akademie der Wissenschaften und der Kunst (1940 in Zagreb), Kroatische Akademie der Wissenschaften und der Kunst (HAZU), Braunschweigische Wissenschaftliche Gesellschaft und Heidelberger Akademie der Wissenschaften), Träger der Grashof-Denkmedaille, der höchsten Auszeichnung des VDI, der Goldmedaille der ATI Associazione Termotecnica Italiana, Padova, und der Goldmedaille des Institute Francais des Combustibles et de l'Energie (IFCE), Paris.

Am 12.1.2002 wurde in Zagreb eine eindrucksvolle Gedenkfeier anlässlich des 100. Geburtstages von Prof. Dr.-Ing., Dr.-Ing. e.h., Dr.-Ing. h.c. Fran Bošnjaković im Rahmen eines internationalen Symposiums und einer feierlichen Preisverleihung des Universitätspreises „Fran Bošnjaković“ für das Jahr 2001 unter großer Anteilnahme des akademischen Lehrkörpers, zahlreicher Alumnis und vieler Studenten abgehalten.

Fran Bošnjaković wurde in Zagreb am 12.1.1902 als dritter Sohn des Gründers der Landesanstalt für Chemieanalyse, Professors der anorganischen und organischen Chemie Dr. Srećko Bošnjaković (20.V.1865 Mali Gradec / Glina – 9.X.1907 Zagreb) geboren, einem aktiven Mitglied des "Hrvatski Sokol" und Mitbegründers der gleichnamigen Zeitschrift.

Dank guter Lehrer und großer Begabung konnte Fran Bošnjaković Zeichnen und Malen mit der darstellenden Geometrie, Mathematik und Physik schon im Gymnasium brillant verbinden.

In seiner Schulklasse befanden sich der Maler Krsto Hegedušić, Dichter Dobriša Cesarić, Arzt und Ethnograph Branko Gušić,

Oberst und späterer Militärattaché Marijan pl. Mašek, Architekt Zvonko Vrkljan und Filmregisseur Oktavijan Miletic. Mit 17 ½ Jahren hat er 1919 bereits maturiert.

In Zagreb begann er mit dem Studium des Schiff- und Maschinenbaus an der Technischen Fakultät der Universität in Zagreb bei Prof. Timošenko (später Stanford University, USA) und arbeitete im Maschinenlaboratorium bei Prof. Leopold Sotra.

Nach dem Praktikum in einer Schiffswerft in Danzig (1921) setzte er sein Studium an der TH Dresden unter den berühmten Thermodynamikern Mollier und Merkel trotz stark angeschlagener Gesundheit (es häuften sich Blutstürze infolge von Magengeschwüren) erfolgreich fort und diplomierte dort am 20.VI.1925.

Den wissenschaftlichen Durchbruch brachte ihm seine Promotion 1928 mit 26 Jahren bei dem berühmten Thermodynamiker Professor Richard Mollier in Dresden. Die Photographie zeigt die Mitglieder des Maschinenlaboratoriums in Dresden:

1933 erfolgte die Berufung als außerordentlicher Professor an die technische Fakultät der Universität Beograd und bereits

Mollier . Merkel

F.B. (4. von rechts)

1936 folgte er dem Ruf zum ordentlichen Professor an die Technische Fakultät der Universität Zagreb.

Am 25.II.1935 heiratete er seine verständnisvolle, langjährige Freundin und Begleiterin Zlata Luburić in Beograd, die Trauzeugen waren Maschinenbauingenieure Ivan Jagić und Marijan pl. Mašek, vitez Bosnodolski. Die wissenschaftlich produktivsten Jahre folgten.

1935 erschien sein erstes thermodynamisches Fachbuch die TECHNISCHE THERMODYNAMIK (ERSTER TEIL) als der elfte Band der Reihe Wärmelehre und Wärmewirtschaft in Einzeldarstellungen im Verlag Th. Steinkopff, Dresden und Leipzig. Für die Zeit ungewöhnlich aber didaktisch wichtig war die große Zahl an Diagrammen und Bilder, ganz im Geiste seines berühmten Lehrers Mollier.

Insgesamt erschienen in 60 Jahren mehr als 30 Auflagen seiner thermodynamischen Fachbücher in vier Sprachen, zwei Drittel der Gesamtanzahl leider als nichtautorisierte Raubkopien und

Übersetzungen in den USA (1945 Raubkopie der Techn. Thermodynamik I. und II. Teil) und UdSSR (Übersetzung der Techn. Thermodynamik I. und II. Teil 1955/56).

Die Bedeutung von richtungsweisenden Arbeiten (Kampf den Nichtumkehrbarkeiten, 1938; Güte von Wärmeanlagen und die Leistungsregeln, 1939) wurde erst infolge der Kriegszerstörungen und der Energiekrise richtig verstanden.

Eine Reihe von Patenten und spezifische thermodynamische Beratungen machten ihn zum gesuchten Ratgeber mehrerer Industrieunternehmen europaweit (Tvornica zeste i pjenice, d.d., Motormetan, d.d., Solvay, d.d., Linde, BASF, Elektrolux usw.).

Zum Dekan der Technischen Fakultät der Universität Zagreb wurde er 1940 (Banovina Hrvatska) und 1941 (NDH) gewählt. Nach dem Ende des II. Weltkrieges 1945 setzte ihn die neue Regierung wieder als Dekan ein, da er letzter „Vorkriegsdekan“ war.

Als langjähriges Mitglied und späterer Vorsitzender (1942-1945) des Kroatischen Ingenieurvereins wirkte er ausgleichend, nie hat er radikale politische Positionen vertreten. Vielen hat er in dieser Zeit geholfen. Als Beispiel möchte ich hier die Beschäftigung von Ing. Kristan nennen, dem die königlich-

serbische Geheimpolizeiagenten die Augen ausgedrückt hatten, weil er einen General in Beograd des Strom-Diebstahls überführt hat.

Die Kriegs- und die Nachkriegsjahre setzten ihm als Theoretiker und gewissenhafter Lehrstuhlinhaber schwer zu. Es blieb ihm wenig Zeit und wenige Möglichkeiten für das tägliche Überleben seiner Familie zu sorgen.

Im November 1945, nach dem Ende des II. Weltkrieges, wurden nach bewährter kommunistischer Manier auch in Zagreb „freie und geheime“ Wahlen abgehalten. Man konnte entweder für die kommunistische Partei oder für den bürgerlichen Block votieren. Die regierende KP (vor dem Krieg immer unter 5% liegend) veröffentlichte wahlbezirksweise ihr Anteil mit je etwa 99% aller abgegebenen Stimmen, in mehreren Wahlbezirken gewann sie 100%, in einigen sogar 103%. Das Schmunzeln darüber half aber nicht viel. Im Wahllokal Jurjevska ulica votierten die Wähler - Nachbarn – geschlossen für den bürgerlichen Block (Mašek -Šubašić). In den folgenden Monaten wurden (als politische Erziehungsmaßnahme) nacheinander mein Vater und alle Nachbarn für einige Zeit ins

Gefängnis gebracht. Mein Vater vermied daraufhin - zu meiner großen Freude (als Kind) - jeden späteren Wahltermin, wir bestiegen an solchen seltenen Tagen dann gemeinsam

Sljeme. Kroatien mußte danach über vier Jahrzehnte auf die nächsten freien Wahlen warten.

Seine Lehrtätigkeit wurde 1945 durch dreimalige Abführung und Einsperrung unterbrochen (ein vollgepackter Rucksack mit Übernachtungs- und Wäschesachen und etwas Proviant stand monatelang im Schlafzimmer bereit). Nur wenige Bekannte hatten Mut meine Eltern öffentlich zu grüßen. Aus dem ehemals großen Freundeskreis kam gelegentlich Ing. Petar Marčelić zu einem Schachspielabend.

26.11.1945 wurde mein Vater in Zagreb durch einen willkürlichen Justizakt zur zwei Jahren Zwangsarbeit verurteilt. Seine Vorlesungen hielt während dieser Zeit vertretungsweise Dozent Ing. Milan Viličić. Eine Einkerkung - ohne Gerichtsurteil - in Tuzla folgte. Das von der Staatsanwaltschaft vorgesehene Strafmaß von zwei weiteren Jahren kündigte eine Schulfreundin, altgediente Parteigenossin meiner Mutter Wochen vor der Festnahme auf der Straße lauthals an. Aus dem Kerker in Tuzla wurde er nach 3 Monaten (Ende Dezember 1946) überraschend ohne Gerichtsbeschluß entlassen. Was war geschehen? Die belgische Firma Solvay schenkte die Solvay-Sodafabrik dem jugoslawischen Staat, womit der Grund für die Verurteilung entfiel, der kommunistische Staatsanwalt brauchte keine "Kollaborateure" mehr. Das einzig Positive an der Einkerkung in Tuzla war, daß sein Magengeschwürleiden vollständig ausheilte.

Als Folge der Ablehnung der Bespitzelung der Kollegen an der Universität (von zwei Agenten der UDBA wiederholt verlangt) blieb er während der Zwangsarbeit ohne Gehalt bis zu seiner Rehabilitation im Frühjahr 1947. Für die Familie war es eine harte Zeit.

Eine Art Wiedergutmachung stellte die Verleihung des Arbeitsordens I. Klasse am 21.XII.1949 dar. Den damit verbundenen Geldpreis nahm mein Vater nicht an, um jeden Anschein einer politischen Käuflichkeit zu vermeiden.

Seine Wahl zum Rektor der Universität Zagreb 1950 erfolgte überraschend für alle im dritten Wahlgang gegen den aufgestellten Kandidaten und den Willen der kommunistischen Partei. Als Rektor setzte er sich entschieden für die Autonomie der Universität ein.

Nach einem Eklat, verursacht durch seine eigene (nicht die von der Partei vorgegebenen), universitätsbezogene (ohne Erwähnung der Verdienste Titos und der herrschenden KP) Rede anlässlich der 10-Jahres-Feier der jug. Revolution, griff ihn das örtliche Parteikomitee an, und versuchte ihn von der Universität zu entfernen. Zum Glück erhielt er damals einen Ruf an die Technische Hochschule Braunschweig, dem er 1953 mit der ganzen Familie folgte. Das Leben in der Freiheit und unter normalen Lebens- und Arbeitsbedingungen begann für meine Eltern wieder, für meinen Bruder und mich zum ersten Mal.

Die wissenschaftlichen und freundschaftlichen Verbindungen zu der Alma Mater in Zagreb und insbesondere der Maschinenbauakademie dort blieben intensiv.

Als Ordinarius für Wärmelehre und Direktor des Instituts für Wärmetechnik blieb er in Braunschweig bis zum Jahre 1960, zeitweilig auch als gewählter Dekan der Fakultät für Maschinenbau und Elektrotechnik. In Braunschweig wurde er auch zum langjährigen Obmann des Ausschusses für Wärmeforschung beim VDI gewählt.

Als Schwerpunkt seiner Forschungsarbeiten galt die Thermodynamik der Mehrstoffgemische, deren graphische Behandlung in Zustandsdiagrammen erfolgte.

Die grundlegenden Untersuchungen des Verdampfungsvorgangs, der Stoffaustauschprozesse mit Zweistoffgemischen, der Verdunstung, Verbrennung und Vergasung von Brennstoffen, der Ablation von wiedereintretenden Raumkörpern in die Erdatmosphäre sowie der Wechselwirkung von heißen Gasplasmen mit Metallen in der Schweißtechnik waren richtungsweisend. Auch im "Computerzeitalter" haben die von **Bošnjaković** entwickelten Methoden nichts von ihrer Eleganz und ihrer verblüffenden Aussagefähigkeit verloren, wie z.B. in der anschaulichen Darstellung der wärmetechnischen Probleme in den Enthalpie-Zusammensetzungsdiagrammen.

Aus diesem Enthalpie-Zusammensetzungs-Diagramm konnte **Bošnjaković** im Rahmen des NASA-Weltraumraketenprogramms unerwartet mittels mathematischer Analyse und thermodynamischer Berechnung eine Art Eisschildes im Falle einer Kohlenstoff-Schutzbeschichtung bei mehrfachen Überschall-geschwindigkeiten (Wiedereintritt in die Atmosphäre) postulieren.

1961 erfolgte die Berufung an die Technische Hochschule Stuttgart wo er zum ordentlichen Professor für Thermodynamik der Flugtriebwerke und Direktor des Instituts für Thermodynamik der Luft- und Raumfahrt ernannt wurde. Hier war er auch in den Jahren 1964/65 Leiter der Abteilung Luftfahrttechnik.

1968 erfolgte die Emeritierung.

Fran Bošnjaković wirkte als Gastprofessor an der University of Minnesota (Minneapolis, Minnesota, USA), University of Notre Dame (Indiana, USA), University of Alabama in Huntsville 1968-69 (Tuscaloosa, Alabama, USA), T.H. Delft (Holland) und Universidad Nacional de la Plata (Buenos Aires, Argentina), verschiedentlich als Berater für NASA (USA).

Den Ruhestand nutzte er in Verbundenheit zu seiner Heimat zu einer mehrjährigen Vortragsreihe an der Universität Zagreb, die der besonderen Themen der Wärmelehre gewidmet war. Eine andere Vortragsreihe - über Sonneneinstrahlung und Sonnenkollektoren - hielt er auf Veranlassung der Technischen Fakultät der Universität Rijeka.

In lebendiger Erinnerung an den wissenschaftlich und geistig so aktiven Ruhestand zitiere ich die Original-Zusammenfassung von zwei der letzten Vorträge von Fran Bošnjaković beim II. Symposium des damaligen Jug.Vereines zur Nutzung der Sonnenenergie im Juni 1978, in Opatija und beim Thermodynamischen Kolloquium des VDI im Oktober 1978 in Münster / Westf.:

„Die Thermodynamik des Solarkollektors sowie sein exergetischer Gütegrad werden auf einige Kenngrößen zurückgeführt, welche neben der angebotenen Sonnenstrahlung die Betriebstemperatur, die gewonnene Nutzwärme, die etwaige Sammeloptik und den Anstellwinkel des Kollektors sowie den witterungsbedingten Extinktionskoeffizienten der Atmosphäre enthalten. Der exergetische Gütegrad wird als Quotient der Exergie (Arbeitsfähigkeit) der Nutzwärme und der Exergie der angebotenen Sonnenstrahlung verstanden. Zu deren Ermittlung ist Kenntnis der Temperatur der irdischen Sonnenstrahlung erforderlich.“

Der Bestwert des Kollektorgütegrades liegt jeweils bei einer mittleren Wärmeleistung des Kollektors. Da dieser immer mit einem Zusatzgerät arbeitet, welches als einfacher Wärmetauscher oder als Wärmepumpe oder als Käl-

temaschine oder als Wärmekraftwerk oder als thermochemischer Reaktionsapparat angeschlossen ist, hängt der totale Gütegrad der Gesamtanlage ebenso sehr vom Kollektor als auch vom Zusatzgerät ab. Deswegen deckt sich die optimale Betriebsweise der Anlage weder mit dem optimalen Betrieb des Kollektors noch mit dem des Zusatzgerätes. Sie kann aber bei Kenntnis des Verlaufs der Einzelgütegrade ermittelt werden. Deswegen wird hier die Abhängigkeit des Kollektorgütegrades von der Art und Betriebsweise des Kollektors sowie von den Witterungsbedingungen untersucht und allgemein formuliert.

Flachkollektoren ohne Sammeloptik weisen recht mäßige Gütegrade auf. Ein grauer Absorberbelag kann bestenfalls mit einem Gütegrad von kaum 8 % aufwerten, während mit einem hochselektiven Absorber noch Bestwerte von immerhin 30 % zu erreichen wären. Mit einer Sammeloptik könnte man terrestrisch als Grenzwert einen Gütegrad von 70 erwarten. Besser geht es nicht, weil der II. Hauptsatz keine Sammeloptik zuläßt, mit welcher irdische Sonnenstrahlung stärker als im Verhältnis 1:45900 verdichtet werden könnte.

An Zahlenbeispielen wird der Anschluß eines Wärmetauschers sowie einiger Wärmepumpen als Zusatzgeräte an den Kollektor besprochen.“

Die größte Freude - und sagen wir Genugtuung – fühlte er jedesmal, wenn seine Schüler immer wieder im Leben, in der

Industrie, an den Hochschulen und Universitäten erfolgreich waren und dieses im angelegentlich eines Besuches berichteten.

Der Senat der Universität Zagreb gründete in Anerkennung seiner Verdienste am 8.VII.1994 den jährlichen Preis „Fran Bošnjaković“, welcher inzwischen an 12 anerkannte, verdiente Persönlichkeiten der technischen Wissenschaften verliehen wurde.

Ebenfalls in 1994 wurde in Zagreb eine Straße in Fakultätsnähe in Ulica Frana Bošnjakovića umbenannt.

Seit 1997 trägt die Technische Schule für Maschinenbau in Zagreb, Konavoska 2, den Namen Strojarska Tehnička Škola Frana Bošnjakovića

Uns bleibt die Erinnerung an einen bedeutenden Gelehrten und Thermodynamikers, eines noblen Humanisten, der sein Fachgebiet und viele Fachkollegen in Theorie und Praxis nachwirkend bereichert hat, und an einen Vater, Kollegen und Freund, der stets zu einem Gespräch bereit war.

III

I

II

Erhaltene Goldmedaillen:

- I - Grashof-Denkmünze, der höchsten Auszeichnung des VDI,
- II - Goldmedaille der ATI Associazione Termotecnica Italiana, Padova, und
- III - Goldmedaille des Institute Francais des Combustibles et de l'Energie (IFCE), Paris.

Srećko Bošnjaković

160. Jahresfeier MATRIX CROATIAE

Podiumsdiskussion in Mainz, St.Emmeran am 22.Juni 2002

Matija Mesić (1826 -1878), erster Rektor der Universität Zagreb

(Dr. M. Dragica Anderle, Wiesbaden)

Dobar dan, poštovani dame i gospodo

zahvaljujem se AMAC-u na pozivu za jedan kratki prilog o Matiji Mesiću, prvom rektoru Sveučilišta u Zagrebu u ovom svečanom okviru posvećenom 160. obljetnici djelovanja Matice hrvatske, naše najstarije kulturne institucije.

Guten Tag, meine verehrten Damen und Herren.

Mit Matija Mesić verbinden mich drei Fakten: zwei Städte und als Drittes – das Interesse am Erforschen und Dokumentieren der Geschichte.

1. Die Stadt Slavonski Brod, in der Matija Mesić geboren wurde, in die Schule ging und die er später oft und immer gerne besuchte. Dort steht auch mein Gymnasium, heute ein Fakultätsgebäude, wo ich das Abitur machte. Die Stadt Brod bemüht sich, die Erinnerung an den großen Sohn und Lehrer zu erhalten. Eine der Hauptstraßen trägt seinen Namen. Die umfangreiche Korrespondenz Mesićs wird in der Sammlung Brlić aufbewahrt. In Brod weiß jeder – die Jüngeren aus der Schule, die Älteren aus der eigenen Kenntnis der Stadtgeschichte, dass mit dem Namen Mesić auch die Epoche des 19. Jahrhunderts verbunden ist, und nicht nur die heutige Zeit.

2. Die Stadt Zagreb, in die Mesić schon als Gymnasiast wechselte und in der er zu einer der bedeutendsten Persönlichkeiten in akademischen Kreisen aufstieg. Er blieb, im Unterschied zu mir, bis zu seinem Tod Zagreb treu. Ich habe, bald nach dem Beginn des Studiums, Zagreb verlassen – für kurze Zeit, wie ich ursprünglich dachte – und bin nie mehr an seine Universität zurückgekehrt.

3. Zur dritten Verbindung – dem Interesse an der Geschichte – gäbe es viel zu sagen. Das Leben und Werk von Matija Mesić sind mittlerweile gut erforscht, zuletzt bei der Tagung des Kroatianischen Geschichtsinstituts und des Instituts für die Geschichte Slawoniens, Srijems und der Baranja 1996 in Zagreb und Slavonski Brod aus Anlass seines 170. Geburtstages. Mesićs Schriften haben mich besonders in der zweiten Phase meines Studiums der Kunstwissenschaft, als ich schon im Ausland war, stets fasziniert und in der Absicht bekräftigt, Wege zu den Wurzeln zu suchen.

Zur Erinnerung an das große Vorbild hier ein kurzer Überblick seiner Biographie:

Matijas Familie stammt aus Lika. Er wurde jedoch am 19. Februar 1826 in Brod an der Save – Brod na Savi, wie die Stadt damals hieß und aus der die Mutter stammte, geboren. Der Vater war Handwerker. In der Familie gab es mehrere Kinder. Nach der Grundschule in Brod und dem Gymnasium, zuerst in Slavenska Požega, später in Zagreb, begann Mesić, unter der Obhut seines Onkels, des Kanonikers und bekannten Illyrers Stjepan Ilijašević, das Studium der Philosophie und Theologie in Zagreb. Bischof Haulik ist es zu verdanken, dass Matija dann zum weiteren

Studium nach Wien geschickt wurde und dort 1848 die Ausbildung auch abschloss. Er erlernte im Ausland mehrere Sprachen und freundete sich mit dem Landsmann Andrija Torquat Brlić an. Im Jahre 1849 trat er dann das Priesteramt an, wird aber schon im nächsten Jahr als Gymnasiallehrer eingesetzt. Es ist die Zeit großer Schulreformen in der Monarchie. Die Unterrichtsdauer wird verlängert und es werden neue Sprachen (Griechisch, Deutsch) und neue Fächer eingeführt (es ist das sog. «Thun-Programm» - Leo Thun war damals Bildungsminister). Die Folge dieser Reformen war ein akuter Mangel an Lehrkräften, zumal man bestrebt war, als Fachlehrer – sog. «strukovni profesori» - für die sechs Gymnasien, die in Kroatien damals existierten (Zagreb, Osijek, Požega, Varaždin, Karlovac, Rijeka) keine Priester einzustellen. Diese neuen Personen, die den Amtstitel „Suplenten“ – „namjesni učitelji“ trugen, fehlten weitgehend und man musste sie erst ausbilden. Matija Mesić wurde im Jahre 1853 mit diesem Amt, in den damals vollkommen neuen Fächern Geschichte und Geographie, betraut. Das nötige Wissen in allgemeiner und nationaler Geschichte, Literatur- und Sprachwissenschaft sowie Archäologie hatte sich Matija Mesić in Wien und Prag erworben (bei Höfler und Vatz hörte er allgemeine Geschichte, bei Tomek österreichische Geschichte, bei Palacki tschechische Geschichte). Bei seinem Dienstantritt in der Heimat gab es in Kroatien keine Lehrbücher in der Muttersprache. Ban Jelačić hatte deshalb einen Wettbewerb ausschreiben lassen für Schulbuch-Autoren. Mesić wusste um die Probleme und hat schon in Prag mit der Kompilation der Lehrstoffe begonnen. Den Texten hat er Ergänzungen zur Geschichte Kroatiens und anderer slawischer Völker zugefügt. Diese Tätigkeit setzte er als Gymnasiallehrer und seit 1859 als ordentlicher Professor für österreichische Geschichte und Kirchenrecht in Zagreb fort. Hier beginnt auch seine wissenschaftliche Laufbahn. Es ist die Zeit der Modernisierung der kroatischen Gesellschaft und der Bildung der kroatischen Intelligenz. Das Bürgertum wird zunehmend zum aktiven Faktor im gesellschaftlichen Leben des Landes. Unvermeidlich wird daher Mesićs Aktivität in der Öffentlichkeit, sei es als Mitglied verschiedener kultureller Institutionen (zweiter Vorsitzender von Matica ilirska und 1872 bis 1874 ihr Präsident), sei es als Parlamentarier und hohes Ratsmitglied für schulische Belange oder als Wegbereiter der Gründung der Jugoslawischen Akademie für Wissenschaft und Kunst, dessen ordentliches Mitglied er seit 1867 wird. Vier Jahre danach leitet er die Theologische Akademie, die später zur Juristischen Fakultät umgewandelt wird. Die Theologie wird fortan getrennt als eigene Fakultät im Erzbischöflichen Seminar ihre wissenschaftliche Tradition fortsetzen. Für die Philosophische Fakultät, das sog. „Mudroslovje“, reichten zunächst die Mittel nicht aus. Eröffnet wird nur die geschichtlich-philologische Klasse mit sechs Professoren. Matija Mesić erhält hier den Katheder für kroatische Geschichte. Im Oktober 1874 ist es dann soweit – die

höchste kroatische Lehr- und Ausbildungsinstitution unter dem Namen „Königliche Universität Franz Josef I“ öffnete ihre Pforten. Matija Mesić wurde, mit großer Zustimmung, zu ihrem ersten Rektor ernannt. Nur vier Jahre später, in der Schlussphase seiner biographischen Forschung über Krsto Frankopan, starb er nach langer Krankheit in Zagreb. Er liegt am Mirogoj begraben. Sein reicher wissenschaftlicher Nachlass befindet sich im Besitz der Kroatischen Akademie für Wissenschaft und Kunst in Zagreb.

Was hat Matija Mesić hinterlassen, das noch heute Aktualität besitzt und das Kroaten gegenwärtig, in dieser schweren historischen und politischen Lage, in der es sich befindet, brauchen könnte? Mit welcher Stimme spricht Matija Mesić zu uns aus der zeitlichen Distanz von 125 Jahren?

Zwei Aspekte möchte ich hervorheben, die vielleicht mehr meinem persönlichen Gusto und Interesse, als der allgemeinen Wertung entsprechen. Mesićs Bibliographie ist umfangreich und seine Arbeit beherrschen Themen, die damals in Bezug auf den Wissensstand der Zeit absolut neu und kritisch waren. Diese beiden Begriffe – neu und kritisch – sind historisch und wissenschaftlich gesehen, auch im europäischen Rahmen, meiner Ansicht nach Mesićs epochaler Beitrag zur Erforschung einer Nation und einer Kulturlandschaft am Rande Europas. Die Themen von Mesićs Abhandlungen umfassen: Historische Ereignisse (sein Schwerpunkt in der Zeit 1864 -73 war das Spätmittelalter und der Beginn der Neuzeit, der Übergang von 15. zum 16. Jahrhundert), die Bearbeitung mittelalterlicher Quellen (Poljički zakon und in Zusammenarbeit mit Kukuljević-Sakcinski radovi Acta Croatica i Hrv. Listine) sowie die Erforschung von Biographien historischer Persönlichkeiten (Ban Berislavić und die Zeit nach ihm bis zur Schlacht bei Mohač). Die Themenwahl war nicht persönlich motiviert – das zeigen deutlich die enormen Schwierigkeiten und Anstrengungen beim Sortieren und Vergleichen des Materials zum Zwecke der Findung der historischen Wahrheit – sondern diese Themen waren der Not entsprungen, ein wissenschaftliches Arbeits-System nach Epochen aufzubauen. Unser Vaterland brauchte damals solche Kräfte, die bereit und fähig waren, die Vergangenheit „auszugraben“, sie zu erforschen und zu interpretieren, um sie in den weiteren, europäischen Zusammenhang zu stellen. Das 19. Jahrhundert war die Epoche großer Historiographien. Die Deutschen waren darin führend – sie sind große Systematiker (Leopold von Ranke, Mon. Germaniae Historica), aber es beteiligten sich viele Länder. Im Unterschied zu den anderen aber, mussten die Kroaten hier neu beginnen. Es ging nicht nur um den Fleiß, mit dem das brach liegende Forschungsgut sortiert und ausgewertet werden sollte, sondern um engagiertes Suchen und Sammeln, sowie um die komplette Aneignung des Wissens über die paläographische und technische Bearbeitung des Archivmaterials. Die historische Interpretation sollte wissenschaftlichen Kriterien entsprechen, um international Akzeptanz zu finden. Die Kroaten mussten sich einmischen, weil das niemand für sie tat. Der Anspruch, auf dem modernsten Niveau mitzureden, war hoch, doch die Kräfte waren versammelt. Die hohe Zahl, meist im Ausland geschulter Gelehrter (Ljubić, Jagić, Smičiklas, Sakcinski, Rački, Mesić u.a.), zusammen mit der kirchlichen Intelligenz, bildete damals, am Vorabend der Herrschaft der Habsburgischen Monarchie, den Kern der kroatischen geistigen Elite und man kann sagen, dass unser Volk, mit diesen Autoritäten, offen und selbstbewusst in die Zukunft blicken konnte. Die wissenschaftlichen Arbeiten jener Zeit zeigen unübersehbar die Tendenz zur nationalen Integration und die Festigung des territorialen und kulturellen Zusammenhalts der kroatischen Regionen, die

Besinnung auf eigene Werte und einen kritischen Umgang mit der bisherigen geschichtlichen Überlieferung. Es war deshalb nur eine Frage der Zeit, wann diese Kräfte im gesellschaftlichen und politischen Leben Kroatiens das Ruder in die Hand nehmen würden, um aus dem Land einen autonomen, freien Staat zu machen.

Aus Matija Mesićs Feder stammen viele historische Übersichten und Analysen, Artikel für damals führende Zeitschriften (Hrvatska prosvjeta, Književnik, Arkiv za povijestnicu Jugoslavensku, Pozor, Radovi JAZU). Er schrieb unermüdlich und gab Ratschläge für die Akademiker und praktische pädagogische Hilfen und Richtlinien. Sein Ziel war die Förderung der Bildung auf allen Ebenen, von den Grundschulen bis zu hohen wissenschaftlichen Einrichtungen. - Ich kann hier leider nicht weiter ausführen, sondern nur grob andeuten, was in den Thesen bei Mesić und seinen Kollegen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts neu war: Es war das durch die Illyrische Bewegung erwachte Bewusstsein und die Erkenntnis, dass man in einer historischen Kontinuität lebt und so die Geschichte als Prozess begreifen muss, in dem sich Begegnungen und Trennungen, gegenseitige Beeinflussung und Wahlverwandschaften ereignen - die neue Generation fühlt sich verbunden mit den älteren (slawisch, illyrisch). Die Suche nach dem Ursprung hatte hier große Bedeutung und sie hat immer mit dem Wunsch zu tun, die Chronologie und die Geistesbewegungen in der eigenen Geschichte zu rekonstruieren und zu verstehen. Auf die Fragen: „Was-wann-wo?“ will die moderne Geschichtsforschung ausführliche und exakte Antworten und genau begründete Aussagen und Belege - keine Stories: „Es war einmal...“ Um diesem Anspruch zu genügen wurde 1850 die „Gesellschaft für jugoslawische Geschichte und Altertümer“ – „Društvo za jugoslavensku povijestnicu i starine“ gegründet mit Ivan Kukuljević-Sakcinski als Präsidenten. So hat alles organisiert und systematisch angefangen. Beim Arbeiten ging es stets um eine kritische Auswahl von Dokumenten und um das Bestreben, trotz schwieriger Materie verständlich zu bleiben. Als Krone dieser Bemühungen wurde dann 1868 die Arbeit „Unsere Gerechtigkeit“ – „Naše pravice“ von Bogoslav Šulek der Öffentlichkeit vorgelegt, in der der ausdrückliche Wunsch und die Zielsetzung formuliert waren: „Für eine bessere Zukunft auf dem festen Fundament der Vergangenheit“ – „K boljoj budućnosti osnovanoj na čvrstom temelju prošlosti“. Die „Kroatische Geschichte“ – „Povijest hrvatska“ schließlich von T. Smičiklas wurde sodann „allen bewussten kroatischen Patrioten“ gewidmet – „svim sviestnim rodoljubima hrvatskim“. Der mit Begeisterung aufgenommene Band war zur Bildung und für den Unterricht gedacht.

An allen diesen Projekten und Erfolgen war auch Matija Mesić beteiligt. Seine Rede zur feierlichen Eröffnung der Zagreber Universität am 19. Oktober 1874 konnte man mit geringen grammatikalischen Änderungen auch heute anwenden, und hier möchte ich eine Brücke zur Gegenwart und zur politischen und kulturellen Situation Kroatiens und seiner Diaspora schlagen. Matija sagte:

„Vi ljubite domovinu svoju i s ponosom je majkom svojom nazivate; vi ljubite narod svoj, te mu želite odlično u obitelji ljudskoj mjesto, vi ljubite slobodu, te hoćete da proniknete sve odnošaje života, vi slavite prosvjetu i savršenu joj u svijetu pobjedu želite. Nu znajte, a vi to i znadete, da će sve te liepe pomisli, sve te uzvišene ideje i među

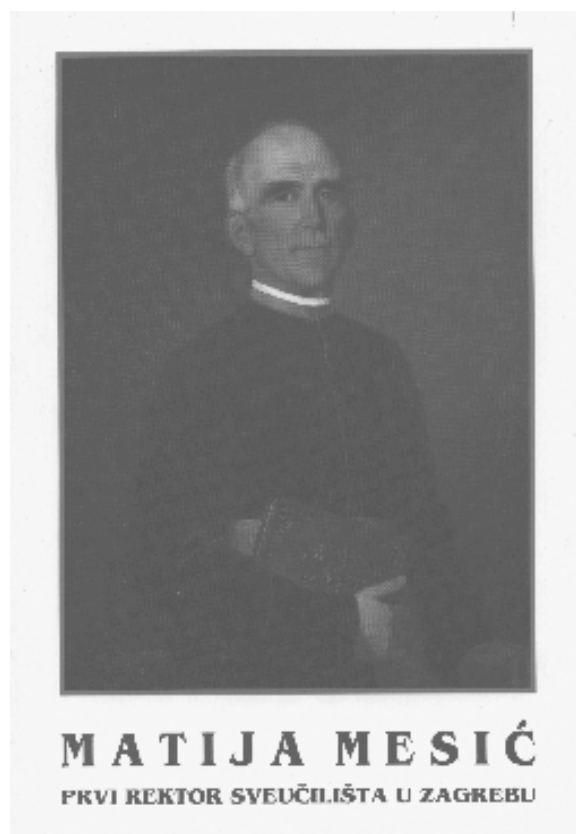
*ljubljenim Vašim narodom samo onda do pobjede doći, ako vi tomu pripomognete svojim svjestnim, oduševljenim i nepopustivim radom i svojom vrlinom i svojom čestitošću. Kako ljubite narod svoj i njegov napredak; kako ste radi, da naša **Alma mater** bude sjajna i slavna, vi ćete i učiniti, što se od vas očekuje.*

*„Ihr liebt eure Heimat und stolz nennt Ihr sie eure Mutter; Ihr liebt euer Volk und wünscht ihm eine vorzügliche Stellung in der Familie der Menschheit, ihr liebt die Freiheit und wollt alle Seiten des Lebens ergründen, ihr rühmt die Bildung und wünscht ihr den weltweiten Sieg. Nun wisst, und das wisst ihr ja längst, dass alle diese schönen Gedanken, alle diese erhabenen Ideen in eurem geliebten Volk nur dann siegen werden, wenn ihr mit eurer bewussten, begeisterten und stetigen Arbeit, eurer Begabung und eurer Aufrichtigkeit mithelft. So wie ihr euer Volk und seinen Fortschritt liebt, so wie ihr unserer **Alma mater** Glanz und Ruhm wünscht, so werdet ihr auch alles tun, was man von euch erwartet.“*

Für die Generation von Matija Mesić war die Frage der nationalen Unabhängigkeit und Freiheit ein zentrales Anliegen und Ziel allen Strebens. Unser Land besitzt heute dieses Gut und kann sich darin frei mit jedem anderen Staat messen. Was sich aber kaum geändert hat, ist das geschichtliche und kulturelle Wissensdefizit, das besonders in der kroatischen Diaspora akut ist. Es ist kein Wunder. Die Menschen wurden aus ihrem soziokulturellen Umfeld herausgerissen und haben unter dem Druck der Lebensumstände andere Formen des Denkens und des Verhaltens angenommen. Wir leben heute in einer anderen Zeit. Die Weltlage ist komplex und durch Kriege erschüttert. Die nationalen Grenzen verlieren gegenwärtig jene Bedeutung, die sie in Mesićs Zeit hatten. Durch die wirtschaftliche Globalisierung ist die Erde zu einer Ansammlung von Regionen geworden, und der Wettlauf um die Verteilung des Reichtums wütet unbarmherzig um uns herum. Das Individuum wird gefragt, sein Profil, seine Leistung, aber auch, weil ein Einzelner schwächer, flexibler, anpassungsfähiger, damit auch manipulierbarer ist. Dass in diesem Wettbewerb die kleinen Nationen kulturell sensibler und gefährdeter sind, brauche ich nicht auszuführen. - Was ist zu tun in dieser Lage? Sollen wir die Jugend, die hier geboren ist und nach und nach die deutsche Staatsbürgerschaft annimmt, bremsen oder fördern? Und in welcher Richtung? Vieles ist von der Seite der Eltern versäumt worden, aber auch von dem letzten und dem jetzigen Staat. Dem muss Rechnung getragen werden. Die nationale Konkurrenz ist zudem, durch die Schaffung der EU verstärkt – es gibt jetzt zwei Sorten von Ausländern. Welche Hilfen und Ratschläge wären dringend, damit die Jugend mit kroatischem Hintergrund die moderne Welt annimmt, sich von dem elterlichen Hintergrund jedoch nicht abwendet? Eines ist deutlich. Wir brauchen intensive,

langfristige Programme, die helfen, nicht nur das kroatische Kulturerbe und die Naturschönheiten weltweit bekannt zu machen, sondern die helfen, dass die Menschen – die Diaspora ist hier extrem betroffen – zunächst sich selbst finden, ihr Verhältnis zur Heimat und Wahlheimat klären und sich bewusst entscheiden.

Es ist hilfreich, auch hier einen Blick in die Vergangenheit zu werfen. Wir sind beinahe erneut an den Punkt gelangt, an dem Mesić und die Mitstreiter für die kroatische Sache vor 125 Jahren standen. Wir brauchen wieder dringend Leitfiguren und Fürsprecher - Personen und Kräfte, die ihr Wissen und Können, ihren Enthusiasmus und die Heimatliebe weiter geben an jene, die sie brauchen. Die Zeit der Emigration hat den Menschen die Lebenserfahrung sowie fachliche Kompetenz in verschiedenen Berufen gebracht. Eine für die Zukunft wichtige Bereicherung ist, dort wo die Familien in der Erziehung darauf achteten, die Zweisprachigkeit der Kinder. All dies sollte genutzt und in Bewegung gesetzt werden, um uns alle in der Hoffnung und im Glauben zu bestärken, dass Kroatien den Anschluss an die moderne Zeit ALLEINE schaffen wird. Wir brauchen alles: Wir brauchen Bildung, wir brauchen modernstes Wissen und Technologien und wir brauchen eine weltweit funktionierende Infrastruktur, die unsere Kräfte vernetzt.

Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Matiji Mesiću u povodu 170. obljetnice njegova rođenja 1826. - 1996.

Meine Damen und Herren.

Kroatien ist heute ein unabhängiges Land in einem offenen Europa. Um auf Matija Mesić zurück zu kommen, wäre zu bedenken, dass alles, was wir heute erleben und mitmachen, eines Tages Geschichte sein und dem kritischen Auge des Historikers vorliegen wird. Die kroatischen Vereine und Verbände, die politischen Vertretungen, Geschäftsleute und

Intellektuelle – weltweit bilden wir eine starke Gemeinschaft – sollten sich heute den Problemen stellen und sich bewusst machen, dass wir jetzt – heute und morgen und stündlich GESCHICHTE SCHREIBEN und dass die moderne Historiographie, deren Mitbegründer und prominenter kroatischer Vertreter Matija Mesić war, strenge Kriterien in der Beurteilung unseres Beitrages bei der Lösung der Probleme, die nicht nur die kroatische, sondern auch die hiesige Gesellschaft betreffen, anwenden wird. Die Aufgabe, vielmehr die Verpflichtung der Stunde ist deshalb, dass die weltweite grosse kroatische Diaspora frei von jeglicher Beeinflussung und abseits der politischen Kämpfe in unserem Land und anderswo in der Welt, ihre Aktivität koordiniert und die realen Schwierigkeiten, in denen Kroatien steckt, zu mildern hilft, indem sie zunächst ihre eigenen Ressourcen anbietet. Dies kann nur offen, transparent und in enger Zusammenarbeit mit der Regierung in Zagreb geschehen.

Die Rede Mesića bei der Eröffnung der Alma mater, aus der ich Ihnen zitiert habe, ist ein Glanzlicht unserer Geschichte. Sie ist der aufrechte, selbstbewusste Auftritt nach dem langem schweren Weg der Identitätsfindung. Mesićs Bilanz zeugt von der Weitsicht dieses Mannes, denn sie rühmt den Geist und die Freiheit, die NICHT nationale, sondern übergeordnete, universale Kategorien sind und die allen Menschen dieser Erde gehören müssen. Der intellektuelle Fortschritt, die Übung im Denken und der umsichtige Umgang mit den Werten des Lebens sind die Grundlagen allen Wohlstands und Glücks. Nur das wird uns retten vor den Katastrophen der Kriege, der Natur- und Umweltzerstörung und vor der Verkümmern der Gefühle und der Menschlichkeit. Ich möchte hier mit einer späteren Stelle aus der schon zitierten Rede meines Landsmanns schließen:

„ Na sveučilištu gojena znanost privest će naš narod u kolo naprednih naroda, te neće pustiti, da opet za njima zaostanemo i da budemo izvrgnuti pogibelnim, opasnim našem bitku, našoj narodnosti, našoj dobroti. Na njem gojena znanost utvrdit će naš narod u ljubavi slobode i kazat će načine, kako se sloboda čuva, kako se uživa. Gojeći sveučilište u obće obrazovnu i strukovnu znanost, stvarat će čestite značaje i prosvijetljene i temeljito poučene zvaničnike za razna zvanja, što ih društvo ima za različite potrebe svoga života. Ono će poučavati narod, gdje mu je tražiti izvore ne samo duševne, nego i materijalne dobrobiti. Njegovi su učitelji kao radnici na polju književnom književnost narodnu plodovi uma svoga bogatiti. Ono će napokon narod naš usposobiti, da naprednim svojim djelovanjem pokrene na bujniji život suplemenike svoje, te da ih većma ujedini u radu, svim im jednako nuždu, jednako svetu; u radu oko prosvjete, oko duševnog napredka, na kojem se po vječitih zakonih i kod njih osnivati mora sva im moć i snaga.

Budući sveučilište tolikoga za naš narod znamenovanja, pribrojiti nam je današnji dan, gdje to sveučilište svečanim načinom otvaramo, među najznamenitije dane u povijesti našega naroda. Od danas počinje novo, sretnije doba u kulturnoj povijesti njegovoju.»

« Die Wissenschaft, die an der Universität gelehrt wird, wird unser Volk zur Gemeinschaft fortgeschrittener Völker führen und wird nicht erlauben, dass wir wieder rückständig bleiben und den Gefahren ausgesetzt werden, die für unser Wesen, unsere Nationalität und unsere Güte tödlich sind. Die an der Universität gepflegte Wissenschaft wird in unserem Volk die Liebe zur Freiheit festigen und ihm vermitteln, wie man die Freiheit schützt und genießt. Die Universität wird viele Lehrkräfte hervorbringen, für verschiedene Berufe, die die Gesellschaft für das Leben braucht. Sie werden das Volk belehren und ihm aufzeigen, wo es sich geistig und materiell bereichern kann. Die Lehrer sind wie Arbeiter auf dem Feld, durch die Bücher wird das Volk zum Denken geführt. Das Volk wird durch Verbreitung des Wissens einsehen, dass man gemeinsam die Bildung fördern muss, da das schon immer dem Wohlstand und dem geistigen Fortschritt entgegenkam. Und weil die Universität, die wir heute feierlich eröffnen, diese Bedeutung für unser Volk hat, zählen wir den heutigen Tag zu den bedeutendsten unserer Geschichte. Ab heute beginnt ein glücklicheres Zeitalter in unserer Geschichte.»

Das waren Mesićs Worte am 19. Oktober 1874.

Ich grüsse Sie und wünsche uns allen Vertrauen und Ausdauer bei der Erkundung der Geschichte und für die Zukunft. Vielen Dank für Ihre Aufmerksamkeit.

Ja Vas pozdravljam i želim nam svima pouzdanja i istrajnosti u traženju prošlosti i u gradnji budućnosti. Hvala na pažnji.

Dragica Anderle

DOJMOVI S OTOKA BRAČA

*„A glas će tvoj živiti
svuda slavan hode,
dokol budu svititi
zvizde, teći vode.“*

Marul

Čim stupite na tlo ovog izuzetnog otoka, iskrcavajući se s broda u Supetru ili Sumartinu, omamit će Vas najprije miris bora i iznenaditi snaga i bjelina kamena. Posvuda oko Vas brdovito prostranstvo mediteranske vrleti i plavo gospodstvo mora. Sredinom otoka zapazate mnoštvo pošumljenih brežuljaka i poneku kućicu, dok se ispred Vas najednom pojavi Vidova gora, za koju vam Braćanin ne će znati odgovoriti da li je to sveto ili ukleto brdo.

Brač je po svemu sudeći naš najneobičniji otok, pomalo mističan. Uspoređujući ga s drugim većim otocima na istočnom Jadranu, ne možemo se oteti dojmu, da je ovaj otok poput ogromne kalote obrasle zelenilom, uronjen u more i upravo vapi za povezivanjem s ostalim otocima Jadrana. Kao da je spreman sa svakog zaokruženog brežuljka „spustiti“ lađe u raznim pravcima. Ne kaže se uzalud da polovica hrvatskog stanovništva potječe s ovog otoka. Mnogi Hrvati upravo su prkosno ponosni na svoje Bračko podrijetlo...

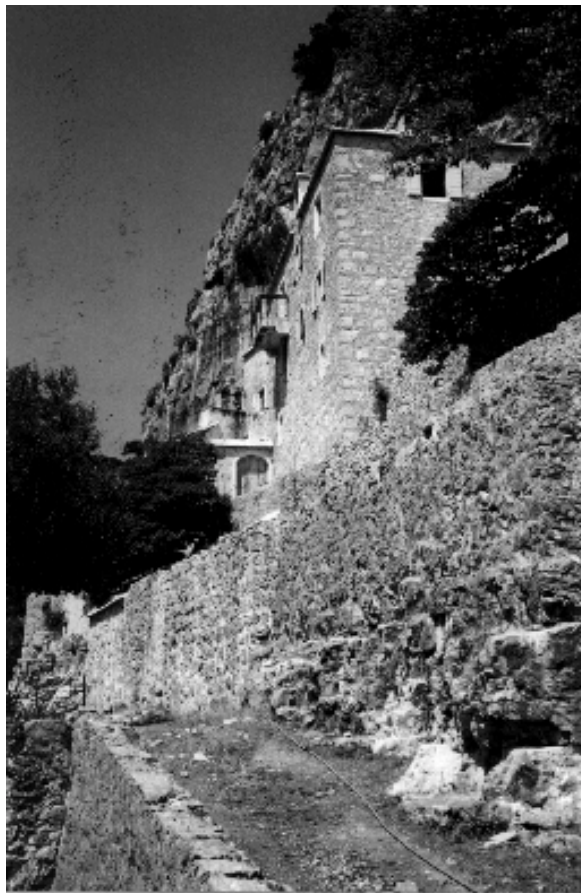
Bračke priče

No u čemu je zapravo jedinstvenost ovog otoka? Ona počinje već u njegovim pričama, koje je satkala izvornost slavenske duše u bogatom mediteranskom i kršćanskom naslijeđu. Prisutna je i u neobičnom slogu kiklopskih zidina Škripa, graditeljstvu prastarih gradića i vila („villae rusticae“) te kamenih bunja. Posebno je dragocjena i senzacionalna Poveljska listina iz 1184 godine, isprava, koja govori o popisu Poveljskih posjeda i po svome je predlošku najstariji ćirilski spomenik pisan hrvatskim jezikom.

Što se krije u Bračkim legendama i prilično senzacionalnoj mitologiji, koja se povezuje s legendom o ukletom gradu Troji, čija istraživanja u Turskoj u novije vrijeme izazivaju poseban interes europske javnosti.

No pođimo od početka: neki onomastičari potvrđuju zajedničko podrijetlo imena Brač i talijanskog Abruzzi-ja (Brittium), ilirkog Brindija, Brentista. Ime je navodno nastalo po „rogatoj životinji“. Brač je u povijesti poznat kao stočarski otok, a njegov današnji simbol je motiv propinjanja dvaju jaraca, preslikan s ilirkog nakita.

Plinije stariji ga spominje kao otok nasuprot Trogiru i Čiovu, čuven po kozama. Danas se smatra da Brač nosi drevno ilirsko (mesapsko) ime po nazivu jedne od najplemenitijih životinja – jelenu: ilirski *brenton*, grčki *élaphos*. Brač je Jadranski otok s rijekom, koju Grci zovu Elafusa, a drugi Bretanida. Božica lova Artemida prikazana je često s jelenom, kojeg drži za rogove. Dio jelenova roga pronađen je u spilji Kopačini kod Donjeg Humca na Braču. Jelen se na mediteranu smatrao kulturnom životinjom u posvećenim gajevima. Uz ovaj sadržaj mogu se povezati i Elafitski otoci kraj Dubrovnika.

Pustinja Blaca Foto: Anka Krstić-Legović

A sada, radi čega se Bračke legende vuku sve do Trojanskog rata: Tražeći „dolično porijeklo“ Braču, priča se da je Trojanac Antenor potajno ugostio Ahejce Odiseja i Menelaja i pokušao usuglasiti da se od Trojanaca oteta Helena vrati Ahejcima-Grcima. Nakon što su Grci zauzeli Troju, Antenoru su poštediti život i odveli su ga sobom u Ambraciju, a odatle na otok kojeg su po Ambraciji nazvali Bracija = Brač. Antenor je sobom doveo pastira Braka, pomorca Elafa, koji je kod današnjeg Bola osnovao grad Elafuzu, osim njega i ratara Silena, koji je donio na otok lozu i maslinu, te nekakvu kukuljicu iz koje se iščahurio cvrčak.

Ova interesantna prastara predaja pratila me neprestano na ovom nostalgичnom otoku. Brački pitoreskni mali gradići, poput Splitske, Bola, Sumartina, Povelja, Nerezišća ili Bobovišća, otvorit će čula posjetitelja jednom davno minulom vremenu, koje je istina prohujalo, ali je zauvijek ostavilo okus svojeg postojanja.

Meni se oduvijek činilo da na svojem mediteranskom otoku udišem med, sunce i bol, napisao je Jure Kaštelan 1967., i doista Brač se nerado otkriva posjetiteljima u atrijima svojih hotela i na hotelskim plažama. Pravi je Brač bio otok težaka, kamenara i pastira i on je izvorno lijep upravo u svojoj unutrašnjosti, na Vidovoj Gori ili pustinji Blaca. Na Vidovoj Gori su još tiho prisutni poganski slavenski mitovi i legende, zaustavljena vječnost odsjaja svjetlosti mora i kamena.

Otočki turizam

Boraveći na Braču ovog ranog ljeta 2002., suprug i ja susretali smo rijetke strance, poneki Čeh, Slovenac ili Austrijanac, domaći gosti dolaze tek kasnije, kad ovdje sunce zaista zapeče. Posvuda vlada mir, prazni kafići odzvanjaju muzikom, koja kao da nikoga ne zanima, poneki trajekt pristane i odlazi poluprazan, ništa se posebno ne događa na jarkom bračkom suncu kasnog lipnja... Živa u termometru se međutim svaki dan sve više penje i visoka je kao ona u kolovozu, morskom pučinom, plivaju debele naslage neobičnih algi svijetle boje. Po bračkim šetalistima se komešaju ljudi, no teško je ocijeniti da li su gosti, ili samo domaći promatrači dnevnog događanja. Ako baš nemate sreće i naručite u nekom restoranu na Bolu na primjer, *srdelice*, može se lako dogoditi da nisu niti svježe niti jeftine. Ako se pak usudite prigovoriti, poslugi će Vam se doduše ispričati, no ipak će nota bračkog humora biti prisutna, sve u stilu: *“ma nisu ribe stare, asti... mene se to uostalom ne tiče, ako su stare, ja ji nisam lovija, nego ispeka”*.

Gostima, odnosno onima koji sami sebi vole spremati obroke, čini se čudno, da rijetko imaju mogućnost na otoku kupiti svježu ribu. U trgovinama se mogu kupiti razne zamrznute ribe iz svih svjetskih mora, a na policama su uredno poslagane i konzerve iz Supetra, najvećeg naseljenog mjesta na otoku, gdje se nalazi i tvornica za prerađu ribe. No svježe ribe može se naći samo uz veliku sreću i eventualno dobru preporuku. Ponekad, ako ste zainteresirani za „ćakule“ domaćih stanovnika, ujutro uz kavu, može se dogoditi da uspijete saznati gdje se prodaje upravo pristigla riba

Brački turizam je očito još uvijek na početku. Po otoku se nude posvuda privatni apartmani, sobe, i razne vrste smještaja, a cijena je oko 25 Eura za dvokrevetnu sobu.

U blizini Sumartina, dio koji se zove Puntinac, nema ni jedne prodavaonice, postoji restoran, koji je često zatvoren. Ako se gostu svidi ostati, prisiljen je iznajmiti apartman, a potrepštine nabavljati u susjednim mjestima, ili se po potrebi navečer voziti nekoliko kilometara automobilom do restorana. Prekrasne kuće, koriste čini se u prvom redu domaći vlasnici, mnoge su jednostavno zatvorene, jer sezona još nije počela, a neke su na prodaju. Česi, Slovenci i Nijemci već su novi vlasnici netom rasprodanih kuća uz samo more.

Bobovišća

Vozimo se preko sredine otoka automobilom prema zapadu i Bobovišćima. Do danas je na Braču živo vjerovanje u vile, vukodlake i mačiče. Na ove priče će nas svakako podsjetiti susret s vrlo neobičnim selom Dračevica, koje je smjestilo svoje groblje na „mjesnoj bijeloj njivi“. Bijela njiva je imala svoju simboliku. U podvojenosti dobra i zla, u kontrastima: suho-mokro, svijetlo-tamno, Bračani su gradili svoju povijest. Tu se slavi kult sv. Mihovila, s tezuljama dobra i zla, i sv. Jure u borbi sa zmajem. Pustinjak kleše lik zmaja u svom pečinskom svetištu sa simbolom mjeseca, u murvičkoj spilji – guju- otrovnicu zmiju, a ljuti zmaj se javlja u najstarijem obrednom i pjesničkom jeziku Slavena, kao glavni Prunov protivnik.

Stigosmo u Bobovišća, 2 prekrasna mjestanca na zapadnoj obali otoka, a postoje uistinu dva Bobovišća, jedno na brdu iznad zaljeva na zapadnom dijelu otoka, a jedno na moru. Između njih je živopisno mjesto Ložišće, kroz povijest odigralo suparničku ulogu. Između oba Bobovišća svega je

Bobovišća na moru Foto: Anka Krstić-Legović

nekoliko kilometara. Ona su povijesno povezana. Po nekoj predaji, Bobovišća su naseljena kraljevskim plemstvom iz Bobovca u Bosni, pred njegov pad u Turske ruke. Koliko u tome ima istine, možda kriju knjige u pustinji Blaca, u biblioteci, koja je imala 8000 knjiga, i nekoliko inkunabula.

Po gornjem, starom Bobovišću napuštenih kuća, prošetismo u kasno predvečerje. Nekoliko stanovnika zainteresirao je naš dolazak. Profesor Krstulović-Lebedan ispričao nam je ponešto iz povijesti ovog kraja, a iznio je i sadašnje stanje. Početkom 20. stoljeća Bobovišće na brdu imalo je oko 900 stanovnika. Već dvadeset godina kasnije broj je pao na polovicu. Danas to isto mjesto ima samo 15 stanovnika, nijedno dijete. Imena starih bračkih obitelji, kao što su Krstić, Krstulović, Roščić ili Tomašević nestala su s otoka. Ljudi, koji su nosili ta imena, i selili su se ili izumrli. Na padini prema moru, naziru se neke obnovljene kuće, navodno već naseljene od prije nekoliko godina Nijemcima iz Berlina. Nasmiješeni mještani vadeći luk sa njive uz crkvu, ljubazno nam je mahnuo na odlasku.

U Bobovšćima na moru, posjetitelja će pozdraviti najprije spomenik podignut u čast Vladimiru Nazoru, pjesniku podrijetlom iz ovog kraja. Od starije mještanke saznajemo da on nikada nije živio u Postirama, gdje je rođen, nego ovdje u Bobovišćima na moru. Tu je i velika kuća i Nazorovih i spomenik, a po njegovoj želji, podignut je spomenik i njegovim trima sestrama, koji iz daljine gledano djeluje antički i pomalo nostalgично, dominirajući iznad mjesne marine. Čudi nas, zašto ga je Nazor dao saliti u betonu, pokraj toliko lijepog bračkog kamena...?

Bobovišća na moru imaju najljepši mali kastel na otoku iz XVIII stoljeća, sa srednjovjekovnim substrukcijama. Stanovnici Bobovišća, koji su imali svoje vijeće, branili su vjerovatno Bobovišća s mora i iz ove utvrde. Ova utvrda je vlasništvo obitelji Gligo, preuređena je u ljetnikovac. U podrumima ovog zdanja, sada preuređenih za stanovanje, rastojanje između dva kreveta, ispunjava veliki otvor za top, dok se po zidovima posvuda nalaze otvori za pušćane cijevi. U prekrasnom dvorištu, kameni stol, koji je nekada bio postolje za drveni stap za gnječenje grožđa. Doživljaj daleke prošlosti, koja se u dvorištu Bobovičkog kastela gotovo dodiruje *sjetom stoljetne udaljenosti*.

U ostale bisere otoka Brača ubraja se pustinja Blaca, eremitski samostan i muzej smješten na brdovitoj padini, zapravo obroncima Vidove Gore – posebno utvrđeno mini naselje, a zatim predivan dominikanski samostan na Bolu, koji čuva jedini izvorni prijepis Poveljske listine iz 1250 godine. Između brojnog bračkog pretpovijesnog i povijesnog blaga, samostan na Bolu čuva i glasovitu Tintoretovu sliku „Gospe od milosti“, poseban simbol ovog zdanja.

Pustinja Blaca

Do male blatačke utvrde (pustinje)* može se doći iz Milne, uz brdo, ali je svakako najljepši puteljak s centralne strane otoka, kroz zaselak Dragovode, uz riječicu Blacu, koja presušuje u proljeće. Kroz živopisnu šumicu ispod golih hridina dolazi se pred visoke zidine utvrde Blaca, koju su u XVI st. osnovali Matija Tomašević iz Duća i Grgur Martinović iz Zvečanja, poljički popovi glagoljaši, koji su u opustjeloj dolini Blaca dobili dozvolu za boravak od Bračkog natpopa Jurja Drivodilića. Ti prvi glagoljaši, dobivaju od Bračkog kneza 1555. i pećinu Ljubitovicu za pustinski stan, kao i stoljeće ranije poljički glagoljaši Zmajevu pećinu iznad Murvice.

Godine 1552. u Blaci je osnovna redovnička zadruga uz obrađivanje poklonjene zemlje i gradnju pastirskih i težačkih kuća, a 1570. dobili su od bračkog kneza i dopusnicu za dogradnju samostana i crkve. Crkvene i gospodarske dužnosti pustinjaci su sa svojim težacima besprijeckorno ispunjavali. U početku kamenjem pregrađena pećina dozidavana je uz ogromni hrid, (koji joj je ujedno bio i zaklon), najrazličitije prostorije i pretvarala se u mali utvrđeni grad. Slikovite krušne peći, kuhinje, nakapnice, podrumi, prostorije za boravak, škola, raskošne prostorije u višekatnici s balkonom, biblioteka s 8.000 knjiga, sprave za ispitivanje zvijezda, klavir... Sve se to u Blaci može još uvijek vidjeti. Ova redovnička pustinja iznenađuje skladnošću i raskošjem nepatvorenih oblika izvornog graditeljstva.

Priroda je ovdje također dirigirana kamenom. Stablo masline ili šipka iznenadit će posjetitelja svojim položajem, ono naime niče iz kamena i o kamen se upire. Na otoku gdje vladaju vjetrovi, biljke traže uporište u kamenu. Kamen je ovdje raslinju dom. Brački je kamen ne samo dio arhitekture, nego je važan kao zemlja... i ...život...U Blaci će Vam ponuditi i originalni brački plavac, jedno od rijetkih mjesta gdje smo mogli probati izvorno, nepatvoreno vino, ljubičaste boje.

Bol i njegove znamenitosti

Dominikanski samostan na Bolu je originalna starina i prekrasan krajolik. S jedne strane, mjesto Bol omeđuje poznati „Zlatni rat“, a s drugog kraja dominikanski samostan. Na mjestu današnjeg samostana spominje se 1184. biskupska palača, u kojoj je te godine održano i vijećanje bračke uprave s knezom na čelu radi obnove posjeda benediktinskog samostana u Povljima. U Bolu osnivaju dominikanci zajednicu, 1475. grade samostan i crkvu sv. Ivana. Crkva *Gospe od milosti* bila je u početku mjesto spora, da li pripada Boljanima ili dominikancima. Kasnije u XVIII st. Boljani dograđuju sjevernu lađu, pa crkva dobiva asimetričan izgled.

Danas, dominikanski samostan u Bolu ima lijep muzej, no izloženi primjerci velike vrijednosti, trebali bi biti suvremenije postavljeni i bolje zaštićeni. Posjetiteljima, odnosno turistima nudi se u samostanu i vrlo povoljan smještaj uz polupansion za 48 eura za dvije osobe po danu, a plaća se nalazi odmah uz samostan. To je svakako interesantno za one, koji žele ljetovati u mirnom, povijesnom okruženju. Na drugoj strani Bola, kao suprotnost ovom skromno opremljenom samostanu, nalazi se luksuzni i skupi hotel Britanida, kojeg su kupili Austrijanci.

Sumartin i Selca

Istočni dio otoka Braća, koji je prometno povezan trajektima za Makarsku ne bi trebalo mimoći. Posebno su mila Selca, gradić nedaleko Sumartina, lijepo i mirno mjesto, čistog trga, na kojem dominira kamena crkva sa Meštrovićevim kipom Krista i sjećanje na *Hrvatski sastanak 1888-1888* i dodjelu *Maslinova vijenca – Croatia rediviva*, hrvatskim pjesnicima, čiji su stihovi ovjekovječeni na kamenim pločama na glavnom trgu. Posebno me se dojmiše stihovi Slavka Mihalića. „*budeš li otvoren kao vrata ruina, svi će putevi voditi kroz tebe*“. Ovi

stihovi kao da simboliziraju Brač, otvoren za život, a osmišljen u povijesti...

Dok nas po Selačkom trgu uvijek iznova pozdravljaju sudionici skupa *Maslinova vijenca* poput Vlaste Vrandečić-Lebarić, Vesne Parun, Luka Paljetka, Tonka Maroevića, Zlatana Jakšića, Drage Štambuka, Jakše Fiamenga, Ivana Goluba i Dragutina Tadijanovića, na ulazu u mjesto suočit ćemo se s bistama drugih osoba, kojima Hrvati duguju zahvalnost za doprinos priznanja Hrvatske države, a to su Hans-Dietrich-Genscher i Alois Mock. Ispred crkve postrance na zelenom travnjaku, kamena statua našeg današnjeg pape Ivana-Pavla II, Vojtile.

Brač nije lako zaboraviti, pa ćete sigurno prije nego ga napustite sami sebi obećati, da će te ponovo doći u ovu oazu mira i sunca i uvijek otkriti nešto novo, nesvakidašnje. Naš poznati pjesnik Tin Ujević u oprostu s Bračom i Blacom kaže: „*Ovaj kolosalni prethistorijski mir kamena, crkvice i nastira, odakle kao da su otjerane sve svjetovne misli i brige, a samo igra sunčane svjetlosti na mahovini budi skrušenost i neko bezimeno pouzdanje duha.... i odlučih da tu jednog dana cjelovito uskrsnem pod zvučnim, elegičnim treperenjem zvona, da bih se ukazao najzad duhom i tijelom čist i nevin pred očima mora.*“ (iz Bračkih feljtona...)

I tako neka nama iz nekog dalekog ugla Europe, naš Brač ne bude samo mjesto odmora, nego poticaj za sjećanje. Sjećanje i povijest su srodni, ali i različiti. Sjećanja često poniru u velike dubine, pogotovo kulturno sjećanje koje ide u nevjerojatnu dubinu vremena i ostaje u prostoru koji se ne da instrumentalizirati.

Anka Krstić-Legović
Stuttgart, srpanj 2002

Lekcija stoljeća

Što nam je za razmišljanje ostavio Hans-Georg Gadamer, zašto nas njegov posmrtno objavljen dialog s Riccardom Dottorijem u knjizi „Lekcija stoljeća“*

Hans-Georg Gadamer, slavni filozof i vrlo omiljena ličnost našeg vremena, u svojoj posljednjoj knjizi ostavio nam je važnu poruku. Knjiga nosi gore navedeni naslov. Posmrtno objavljeni razgovori, s Riccardom Dottori, koji je bio njegov učenik i bliska osoba s kojom je rado razgovarao i kojem je na kraju svog dugog životnog puta prenio poruke svog života, ukazujući ujedno i na probleme našeg vremena.

Dijalog je za Gadamera dio njegova programa, to nije nikakva slučajnost, jer društvo okuplja dijalog. Kako je u ranijim Gadamerovim raspravama često dolazila do izražaja filozofska hermeneutika, on u dijalogu s Dottorijem potvrđuje svoju spoznaju, koja se protivi filozofskom dogmatizmu i skepticizmu. Apsolutne spoznaje (saznanja) u Hegelovu smislu, a time i u smislu metafizičke europske tradicije, nema, ona ne postoji, jer ljudi nisu i ne mogu biti bogovi. „Metafizika za koju se mislilo da sadrži istinu, koja je nepromjenjiva u svakoj pojedinosti, nje nema; nju nitko ne posjeduje“...

Poruka kroz dijalog

Današnja filozofija po Gadameru nije bezgranično, nego ograničeno znanje, ali i ta skeptična pozicija, koja odbija

* Hans-Georg Gadamer: *Die Lektion des Jahrhunderts. Ein philosophischer Dialog mit Ricardo Dottori*, LIT Verlag, Münster, 2002, 162 Seiten, 15.90 Euro.

* Pustinja je naziv za stara eremitska naselja

skupnu istinu i prihvaća samo individualna „razmišljanja“, ne će moći dugo potrajati. Ona se ponaša kao da je svaka neutralna pojedinačna pozicija moguća, jer svaki pojedinačni život, polazi od traženja istine.

To traženje istine, naravno, ostvaruje se dijalogom. Otvarajući se prema drugome, „dokazujemo da nismo pali u ograničenost, kaže Gadamer. Saslušajmo pažljivo onoga koji stoji pred nama. No i u dijalogu se može zapasti u nasporazume ili u razgovoru skrenuti i govoriti „u vjetar“ da te sugovornik nije ni čuo, a kamoli razumio.

U knjizi „Poruka stoljeća“, Gadamer i Dottori u razgovoru određuju svoja stajališta i ukazuju na intelektualna razmišljanja nedavno prošlog dvadesetog stoljeća. Tako se saznaje što Gadamer misli o Grcima, što o Heideggeru i Habermasu, što o američkom pragmatizmu i što o religiji. Pojedinačno bi trebalo pročitati njegovo razmatranje o Platonu i Aristotelu. No najinteresantnija su svakako razmišljanja koja se tiču suvremenog vremena i današnje Hermeneutike, posebno njena blizina današnjem američkom pragmatizmu. Gadamer se odvojio kako smo u početku utvrdili od tradicionalne metafizike, tražeći izlaz u novonastaloj situaciji, koja ne može prebroditi vlastitu bespomoćnost i ograničenost vidika. Richard Rorty pledira za ideju da se ostavi „dobro po sebi“. U politici to može biti i ono „bolje“, koje se traži. Gadamer se s tim ne slaže, nego stavlja na razmišljanje tvrdeći da „mi nikada ne smijemo tražiti bolje za nas, a da to najprije nismo potražili u nama samima“.

Od Habermasa je mnogo naučio, tvrdi Gadamer, ali na kraju Habermas je bio zapravo po Gadameru više političar nego filozof. „Nema smisla ići u politiku- za promijeniti svijet. Zauvijek je prošlo vrijeme da se na vlast popne osoba poput Perikla u vrijeme stare Grčke. Može se svijetu dijeliti savjete, može se za nešto posebno i zauzeti kao građanin, član društva, no filozof izabire i lebdenje u visine, povlačeći se u duhovne sfere. Kao i starim Grcima i Gadameru je najidealnija pozicija filozofa, kontemplacija.

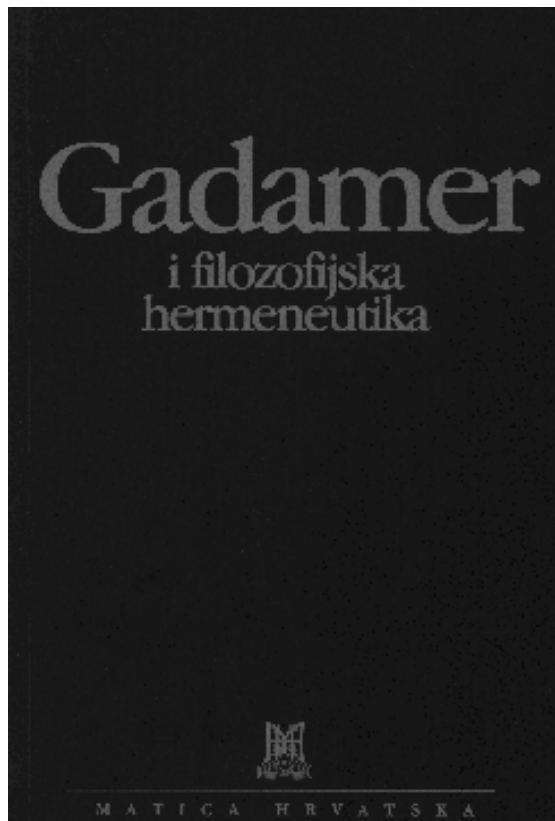
Zvijezde, onostrani svijet, transcendentalna razmišljanja, Bog,...kako je s religijom kod Gadamera?

Ova tema je zapravo glavno pitanje dijaloga između Gadamera i Dottori-ja. To se već razabire u naslovima kao „metafizika i transcendencija“, „posljednji Bog“. Odgovori na pitanja u tim poglavljima su zapravo najvažnija posmrtna poruka ovog velikog mislioca. Rečenice poput: „ono što nas još može spasiti, jer zapravo nemamo ništa drugo, bio bi dijalog s velikim svjetskim religijama“. No sjetimo se da je slična bila i Heideggerova poruka, njegova učitelja u posthumnom „Spiegeln“, upravo ovako: „samo jedan Bog nas može spasiti.“

Turobna dijagnoza vremena

uz Heideggera i Adorna i Gadamer postavlja mračnu dijagnozu našeg vremena. Prema Heideggeru tu nesreću su izazvala tehnička dostignuća našeg doba, a kod Adorna je to instrumentalizacija uma. Gadamer također utvrđuje da bezizlaznost naše sadašnjice proizlazi iz „isključive jednostranosti znanstvene spoznaje“. Mi trebamo prirodne znanosti, ali se njihovim doprinosom shvaćanja stvarnosti, to mogu riješiti problemi života i smrti, povijesti i svrhe života, to se zaista ne može riješiti napretkom prirodnih znanosti i njihovih dostignuća.

Da ne bi postali sami sebi uzrokom propasti na ovoj planeti, koju mogu prouzročiti zloupotrebljavanja znanstvenih dostignuća našeg vremena, po Gadameru postoji samo jedan odgovor na to pitanje, a to je da nas jedino religija može u tome spriječiti. No pitanje je, koja? Nije li upravo veliko suparnštvo između religijama uzrok najgrubljeg razračunavanja ljudi, umjesto da one budu zajednička mirovna orijentacija? Kroz

Zbornik Gadamer i filozofska hermeneutika u izdanju Matice hrvatske, Zagreb 2001.

ISBN 953-150-613-2

dijalog među religijama, Gadamer vidi rješenje tog problema. Jedino ako bi religije priznale „transcendentalnost kao nepoznatu veličinu“. U tome se Gadamer približava postavci Hansa Küng-a iz Tübingena o „projektu svjetskog etosa“. No Gadamer je tu još puno nejasniji. Ujedinjavanja religija u smislu svjetskog etosa, svakako ni po Küngu ne bi donijeli rješenja za važna pitanja kao što su: pobačaj i kontrola rađanja, eutanazija, homoseksualnost, eksperimentiranja na embriju. Može li se postići svjetski mir, a da se izostave proturječnosti i problemi današnjice? To će i dalje ostati nejasno.

Iako se u Küngovu „Parlamentu religija“ (Weltethos) one možda mogu usuglasiti u vezi sadržaja poput prava jednakosti spolova, zaštite prirode ili ljudskih prava općenito, Gadamerov pojam transcendentalnosti ostaje nejasan, zamagljen ili je pak samo crno bijelo oslikan, kao što je to nekada i sam Hegel napravio u odnosu na svojeg komilitona Schelling-a. Kako je Gadamer mislio diskutirati s drugim religijama kada sam nije pripadao nijednoj? On pledira za kršćanstvo bez teologije. Što bi onda u takvoj religiji bilo kršćansko?

Svakako je sigurno da će svijet doživjeti dijalog religija, ali svakako to ne će biti dijalog gdje će se po Küngu i Gadameru trebati eliminirati razlike među religijama. To bi bio pogrešan pravac. Možda tu može pomoći i Helderlinova teza o pomirenju usred zavade, ili Hegelova teza o „borbi za priznanje“. U svakom slučaju može se drugoga tolerirati, bez da mu se oduzme pravo na osobnost i različitost. Tek kada se ustanovi zašto netko želi pod svaku cijenu ustrajati na nečemu, a zašto mi sami neophodno ostajemo na našoj tvrdnji, može doći do sporazuma. Tek kada se drugačijeg ne zloupotrebljava kao narcisoidnu projekciju, nego ga se respektira kao neshvatljivo drugačijeg.

Anka Krstić-Legović

EU Environmental Legislation: a challenge for the business sector in Croatia

**Dr. Branko Bošnjaković, Regional Advisor on Environment²
UN Economic Commission for Europe, Geneva, Switzerland**

Acquis communautaire of the EU in the field of environment

In the forthcoming enlargement of the Union the environmental dimensions will present greater challenges than in any previous accession. This situation is due both to the sheer scale of past environmental liabilities and to the gap in the level of protection in Central and Eastern Europe compared to the EU. The cornerstone for such a framework is the environmental *acquis* of the EU.

The *acquis communautaire* has been described by some people by ways of a military comparison. For a civil servant in Brussels, the *acquis* is a weapon used to make candidate countries adopt the norms and values of the EU. For applicant countries, the *acquis* is a rapidly moving target that they want to get at. The *acquis* is also the major tool of the EU environmental policy, which represents one of the major successful achievements of the EU. Air and rivers, for example, have become cleaner. A number of problems, however, have not been solved. They need to be constantly challenged by the EU environmental policy including its legislation.

European enlargement: accession process³

Thirteen countries took part in the European Conference of 1998. These countries had all applied for EU membership during the period 1987-1997, and had signed Europe Agreements (ten Central and Eastern European countries) or Association Agreements (three Mediterranean countries) with the European Union. In 1998, the EU launched the accession process with ten candidate countries and Cyprus. Accession negotiations were opened with these countries and Cyprus in 1998. These negotiations were extended to five more countries in 2000.

Environmental challenges and priorities for accession states

² This contribution is based on a lecture given to the British-Croatian Business Network on September 5, 2001 in Zagreb. The author wishes to express his gratitude to Ms. Aurélie Elisa Gfeller for her valuable assistance in the preparation of this paper.

³ European Commission. *European Enlargement. A historic opportunity*. Publication without date.

The introduction of the *acquis* in the future EU member states is determined by a number of elements. The European Commission has identified several main challenges and priorities in the environmental approximation process⁴. All of them are related to the need of both considering the practice and understanding the implementation and enforcement. In this respect, Croatia is not an exception. Extensive information on the corresponding technicalities can be found in the voluminous *Handbook for Implementation of EU Environmental Legislation*⁵.

Main sector specific challenges

The European Commission has singled out the following main sector specific challenges: air; waste; water; industrial pollution control and risk management; nuclear safety and radiation protection. The draft strategy "Croatia in the 21st century" identified the following sectoral priorities as the highest in Croatia⁶:

- Waste
- Water
- Air quality
- Adriatic Sea, islands and coastal zone
- Soil
- Nature protection and biodiversity
- Urban environment

Challenges and opportunities for the business sector in Croatia

The priorities singled out in the accession process are also applicable in Croatia. The following sections will examine the implications of these priorities for business in three sectors: tourism (including urban/municipal infrastructure), transport, agriculture, and energy.

⁴ European Commission. *COM Documents. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the Candidate Countries in Central and Eastern Europe on Accession Strategies for Environment : Meeting the Challenges of Enlargement with the Candidate Countries in Central and Eastern Europe*. COM (98)294 (<http://www.europa.eu.int/comm/environment/docum/98294sm.htm>).

⁵ European Commission. *Handbook for Implementation of EU Environmental Legislation* (<http://www.europa.eu.int/comm/environment/enlarg/handbook/handbook.htm>).

⁶ Croatia in 21st century. *Strategy of Development* (<http://www.hrvatska21.hr/home.asp?ru=140>).

Tourism

In the 1970s and 1980s, the Eastern Adriatic coast, with the exception of Albania, was developed mostly to cater for mass tourism. Tourist complexes were built as independent units. They were not integrated in the local life of the inhabitants. The environmental problems related to tourism result from the concentration of tourists in space and time. This concentration in the summer months causes a series of problems, particularly for the water supply, wastewater treatment, and solid waste management. It also damages both nature and landscape. On the other hand, unresolved environmental problems such as exposed waste dumps can be damaging for tourism. Poor waste management is the most visible and detrimental environmental factor for the development of tourism. Poor quality of bathing water is another factor. Therefore, environmental quality has to be protected not only for its own sake, but also in the interest of a sustainable tourism.

Developing sustainable tourism has to start at the local level; in fact, it has already started. In Istria, for example, a transformation of the concept of tourism and of tourism practices is taking place, as small local entrepreneurs and the local authorities become aware of the importance of attracting broader categories of tourists throughout the year by offering a whole range of new products, activities and facilities⁷.

In principle, there is no contradiction between the objectives of tourism policy and the objectives of environmental policy. More emphasis should therefore be put on: general education in tourism, stressing the dependency of tourism on natural resources, the systematic use of carrying-capacity assessments to determine what environmental limits should not be exceeded and, finally, the need to better protect the cultural and natural tourist resources against other economic activities such as industry or transport, which can threaten or even destroy them.

It has been recommended to draw up guidelines for sustainable tourism at the national level according to the principles of local Agenda 21. These guidelines should be addressed to local communities. They should contain a checklist of the important elements to take into account in tourism development, as well as practical advice on how to resolve environmental problems in tourism. This can only be done through an interplay between the authorities, tourist entrepreneurs and the citizens.

A well-functioning urban and municipal environmental infrastructure is a basic condition for high-quality tourism. Whereas Croatia is generally blessed with an abundance of freshwater resources, it faces spatial and seasonal distribution problems. Investments are primarily needed in the wastewater sector. We also need

to make sure that the institutional and financial capabilities of the utilities are sufficiently strengthened to make investment sustainable and operation efficient. Croatia has a high service coverage, but there remains a need for comprehensive and consistent reform programmes. The key priorities for reform include the institutional weakness and lack of governance, the operational and planning inefficiencies, and the lack of financial viability. These weaknesses are especially apparent in the smaller cities, where the possibilities of private sector involvement or the granting of management contracts to private operators still need to be tested.

One of the most serious problems that Croatia faces is the collection and disposal/decommissioning of solid waste. Croatia has only limited hazardous waste incineration facilities. Urban solid waste represents an even greater problem that reduces the quality of life in cities and prevents the development of high-quality tourism. Throughout the country, wastes are frequently dumped in unsanitary landfills, dumpsites in ravines and valleys, or directly into water bodies. Due to the karst nature of much of the country, indiscriminate disposal practices can have a serious impact on groundwater. Progress has been made with developing a solid waste regulatory framework. Problems, however, need to be tackled at a local level where municipalities face financial difficulties and a shortage of adequate skills. Private sector involvement has been exploited only marginally in a few municipalities (e.g. through concessions).

Transport

Croatia is situated at one of Europe's main crossroads, forming major transit routes connecting Western, Central and South East Europe. All transport modes are significant: air, inland waterways, sea and coastal shipping, rail and road. Although transport plays an important economic role, the transit of goods and passengers also causes environmental problems. These problems are likely to increase as the current impediments to transit traffic disappear. Furthermore, as international tourism grows, so does traffic. New infrastructure is currently being planned and developed to meet the increased demand in transport. A major challenge is to incorporate environmental concerns into the transport planning process.

A recent survey of EU member states policies listed the elements of environmental integration in the transport sector⁸:

Institutional integration: greater co-ordination between land-use and transport planning on the one hand, economic policy, on the other hand.

Market integration: greater cost responsibility for all transport modes, including environmentally related charges; differential taxation of vehicles and fuels to encourage the use of environmentally friendly initiatives.

- *Management integration:*

- ~ relating to environmental consequences of transport: use of environmental objectives and targets; increased

⁷ Bošnjaković, Branko. 2000. "Environment and Economy in Transition in the Adriatic Region." In *Energy and the Environment*. Opatija (Croatia): 17th Scientific Conference on Energy and the Environment, 1-19.

⁸ Swedish Environmental Protection Agency. *Integrating Environment in Transport – a Survey of EU Member States Policies*. London: Environmental Resources Management.

application of EIA and SEA; schemes encouraging environmentally sustainable procurement;

- ~ relating to transport supply and access to transport: increasingly stringent requirements for all transport modes; enhanced access and provision of environmentally friendly public transport systems; greater co-ordination and inter-operability between modes of transport; maximising environmental potential of information technology; improved quality of traffic forecasts; use of renewable energy;
- ~ relating to transport demand: awareness raising;
- ~ relating to efficiency: improving traffic flow and modal interchange;

- *Monitoring / Reporting Integration:* increased monitoring of environmental implications of decisions; use of objective, targets and indicators to report on progress.

Environmental impact assessment is of particular importance for road construction planning in environmentally vulnerable karst areas, as is the case of the Adriatic and Ionian Highway⁹. Another environmentally critical issue is the future of maritime transport in the Adriatic. Increased maritime transport in the Adriatic could take some pressure away from the land-based transport, but it would also contribute significantly to the environmental pressure on the marine environment. A specific issue, which has yet to be solved in a satisfactory way, is the transport connecting the many islands in the Adriatic with each other and with the mainland. Island roads are not a satisfactory solution. If the islands are to conserve their unique environmental and touristic value, a viable and environmentally sustainable comprehensive concept for the traffic with and on the islands should be adopted.

Transport policy and planning are highly relevant for the environment in the whole Adriatic region. They should be addressed by developing a comprehensive, environmentally sustainable transport master plan for the Adriatic region. This plan should take into account the environmental implications of maritime accidents, seabed mining and the construction and utilisation/operation of pipelines. Such a plan would thus require a very active involvement of all stakeholders including the business community.

Agriculture

The agriculture sector is in crisis both within the EU and in the CEE countries, although for different reasons¹⁰. In the EU, the key buzzwords have been and still are: high input; high technology; strong management; high subsidies; low workforce; non-local, export-oriented production; high pressure on the environment (soil, biodiversity) due to non-compliance with various directives. Foot and mouth disease, BSE, pigs' pest are

partly due to these factors. The result is a massive loss of confidence among the consumers. Many have turned to organic agriculture products. Signs of crisis have been visible for some time. The EU has presented the evolving Common Agriculture Policy (CAP) as an answer to those problems. Agriculture in the member states, however, is far from sustainability. Some member states therefore demand a massive support for environmentally friendly agriculture, especially organic agriculture, including a radical reorientation of subsidy policy.

The CEE agriculture is characterised at present by: the legacies of the past, less input, poorer management, limited subsidies, a larger workforce, more local production, and more biodiversity. The future of Croatia's agriculture needs to be seen in a broader context of sustainable rural development. The uncertainties around the future EU agriculture policy make it difficult for Croatia to define a consistent policy of its own. The best advice that can be given to all stakeholders is to bet on the increasing need to make agriculture and its products as environmentally friendly and healthy as possible – following the example of many organic farmers, traders and consumers in the EU.

Renewable energy and cleaner production

In all countries, the energy policy has important environmental and economic repercussions at the local, national, regional and global levels. As an example, the energy sector in Croatia accounts for 99.1% of total SO₂ emissions, 96.7% of NO_x emissions and 90.8% of CO₂ emissions. The "Energy Sector Development Strategy of the Republic of Croatia"¹¹ forms a comprehensive approach towards a new energy management system, comprising all legislative, organizational, institutional, proprietary, economic changes within the energy sector. The new strategy is founded on the principles of sustainable development and environmental protection, and contains basic features like:

- the legislative regulation of the energy sector by means of four laws (Energy Law and three Energy Market Laws)
- public functioning of transmission/transportation and distribution network for gas and electric energy, and public ownership (state and local) over these networks, as a precondition for the development of a non-discriminating market and future de-monopolisation
- restructuring and partial privatisation of the two state-owned energy companies (electricity and petroleum)
- stimulation of gas network development
- organised care for the increase of energy efficiency
- stimulation of the use of renewable resources and clean technologies
- improvement of the consumer position, high-quality service and lower, competition-conditioned prices
- education, information and consultation services and development of public relations.

⁹ "Europa će biti žedna u 21. stoljeću". ("Europe will be thirsty in the 21st century"). In *Novi List*, July 30, 2001.

¹⁰ Proceedings of the *European Conference "Organic Food and Farming. Towards Partnership and Action in Europe"*. Copenhagen, Denmark, May 10-11, 2001.

¹¹ *Croatia in 21st century: Energy Sector Development. Strategy of the Republic of Croatia* (<http://www.hrvatska21.hr/download/200104240000001.pdf>)

Energy efficiency will be introduced through a number of national programmes including: energy efficiency in building construction; industrial energy efficiency network; co-generation programme; centralised thermal systems' energy efficiency programme; and the transport energy programme. The most important renewable energy resource programmes include: biomass and waste energy use; solar energy; wind energy; small hydropower plant construction; and geothermal energy.

Developing and enhancing energy efficiency, and introducing renewable energy resource utilisation requires suitable regulatory and stimulating measures in the first place by laws, and tax and tariff system policies. The success in implementing the goals of the energy sector development strategy will critically depend on the realism and tenacity in introducing the regulatory and stimulating measures. Even more so the success will depend on the willingness and preparedness of the private sector to make use of the market opportunities in this field. The industry in the neighboring Slovenia is already entering the international market for biomass combustion kettles. The two recent EU directives (on the energy performance of buildings and on the promotion of electricity from renewable energy sources) undoubtedly provide a strong economic incentive for developing future market opportunities in the use of renewable energies¹². The Croatian energy sector should take up initiatives to cooperate with the authorities in formulating corresponding national regulations on economic incentives in the energy sector.

A similar development can be foreseen with respect to the introduction of cleaner production. The Eco-Management and Audit Scheme (EMAS, a EU regulation from 1993, with the latest amendment from February 2001) provides an incentive for the Croatian industry to strengthen its position in the international markets¹³.

Making money with the environment: "Clean business is successful business!"

The environmental industry provides technology and services in areas such as municipal waste and water infrastructure and technology, but also efficient energy production, distribution, and consumption. Candidate countries often complain that the compliance with the *acquis* would necessitate the import of expensive technologies from their Western neighbours. The existence of an environmental industry improves the conditions for the development of an ambitious environmental political programme. On the other hand, a strong political programme favours the development of an environmental industry. Croatia, with its tradition of

high technical know-how, could take up this challenge through local public-private partnership, and through alliances with foreign companies for local and export markets. In any case, export industries have an incentive to meet the environmental standards of the EU because they will not be able to export goods to member states otherwise. Examples of this situation are agricultural products, in particular high quality agricultural products such as organic food, and water trading¹⁴.

Sustainable tourism for high-class demands is likely to be the prevailing pattern in the future. Croatia with its favourable geographic location and extreme variety of natural beauty could develop it, provided the environmental quality that goes with it can be assured. One cannot expect well-to-do clientele to come unless excellent urban services are in place such as highest standard waste disposal facilities (i.e. no nuisance like noise, smell, visual degradation), or the avoidance of environmental nuisances related to seasonal peaks, etc. In general, the overall strategic goal should be to increase the percentage of clean production and service industries

Environmental policy can and should be made attractive for the business community. Legislation and policy are not the exclusive tasks of civil servants and professional politicians. Inputs from all stakeholders are possible and necessary. Two major prerequisites are an increased transparency and an open attitude towards a dialogue with the business community. Transparency and openness must be internalized both by the administration and by the private sector. Small and medium-size companies, in particular, find it hard to voice their concerns and to play an active role in this area. In order to improve communication, the private sector has to organize itself through branch associations and interest groupings. The business community can propose innovative economic policy instruments and voluntary covenants as complement and/or replacement to hard, confrontational enforcement.

Conclusions

The business community should get more actively involved in the preparation of policy decisions.

In Croatia, the business community should get better organized in terms of branch associations in order to act as a dialogue partner. The foreign business partners from EU member and pre-accession states should play a decisive role in the transfer of experience with the environmental *acquis* to Croatia. Croatian enterprises should actively pursue market segments where compliance with the *acquis* of the EU is decisive. Examples are environmental services and technologies (industrial and urban, renewable energies), environmentally friendly products (especially agriculture, water trading), and environmentally attractive tourism.

¹² Hanreich, Günther. 2001. *The European Approach in Energy Policy*. SLOBIOM Congress, Slovenia.

Ljubljana, September 3, 2001.

¹³ European Commission. *Eco-Management Audit Scheme*

(http://www.europa.eu.int/comm/environment/emas/intro_en.htm).

¹⁴ *Mogućnost korištenja vode kao izvoznog proizvoda Republike Hrvatske*. Hrvatske Vode (Possibilities of using water as export article. Croatian Waters), Zagreb, November 2000.

Mogućnosti i potrebe ocjene mjera aktivne radne politike u Hrvatskoj¹⁵

Alois Kovač¹⁶ – Dr. Siniša Kušić¹⁷ – Dubravko Radić¹⁸

Uvod

Za razliku od nekih srednje-istočno-europskih država kod kojih se sredinom devedesetih godina moglo zamijetiti polagano smanjenje stope nezaposlenosti, broj nezaposlenih u Hrvatskoj zadnjih godina kontinuirano raste. 1990.g. je bilo prijavljeno oko 150.000 nezaposlenih, da bi u listopadu 2000. broj nezaposlenih dosegao 359.921, što odgovara stopi nezaposlenosti od 21,4 %. Točan broj nezaposlenih vjerojatno je mnogo veći. U izvješćaju EBRD-a iz 2000.g., tzv. «Transition Report» polazi se od stope od oko 28,5 %, ako se zbroje svi oni zaposleni koji jesu doduše službeno namješteni ali već mjesecima nisu dobivali plaću.

Situacija u mnogim državnim poduzećima u Hrvatskoj je kritična. Neki već godinama imaju ekonomske probleme koji se očituju u manjku likvidnosti, blokiranim poslovnim računima i u višku nerentabilnih radnih mjesta. Početkom 2001.g. nova vlada je odlučila ukinuti dosadašnju praksu skrivenih subvencija, te ukinuti «soft budget restraint» i tako pokrenuti već dugo očekivane mjere restrukturiranja. To ustvari znači stečaj tih poduzeća, u kojima je i dalje zaposlen veliki dio hrvatskih posloprimaca. Vlada će morati iskoristiti sva raspoloživa sredstva kako bi mogla smanjiti socijalni naboj.

Jedna od mogućnosti spriječavanja rasta nezaposlenosti jest implementacija instrumenata aktivne radne politike. Neke od tih mjera, koje se upotrebljavaju u većem broju europskih zemalja, i koje je već implementirala stara vlada, stavljene su na led zbog skromnih financijskih sredstava. U međuvremenu se ponovno traži uvođenje tih mjera, iako još njihova uspješnost nije niti ocijenjena. Tako je i Željko Ivančević, ravnatelj Hrvatske udruge poslodavaca, u Večernjem listu preporučio vladi revitaliziranje mjera aktivne politike. Da bi se spriječilo rasipanje ionako ograničenih sredstava iz proračuna, te osigurala usmjerena i djelotvorna implementacija, bilo bi svakako svrsishodno prethodno provesti evaluaciju pojedinih instrumenata.

Instrumenti aktivne radne politike u Hrvatskoj i metode njene evaluacije

Hrvatska pokušava smanjiti nezaposlenost u zemlji čitavim nizom mjera. Ta nastojanja su doživjela vrhunac prihvaćanjem Nacionalne politike zapošljavanja 27. veljače 1998.g. od strane Zastupničkog doma Hrvatskog državnog sabora, kojom je Vlada Republike Hrvatske obavezana poduzeti adekvatne mjere za poticanje zapošljavanja. Od brojnih tu upotrebljenih mjera u nastavku teksta se želimo usredotočiti na instrumente *aktivne radne politike*.

U instrumente aktivne radne politike (u daljnjem tekstu: aktivna politika) ubrajaju se sve one mjere, usmjerene na otklanjanje strukturalnih problema radnog tržišta i koje time povećavaju mogućnost ponovnog zapošljavanja nezaposlenih, odnosno spriječavaju nastanak nezaposlenosti. U instrumente aktivne politike spadaju npr. državno posredovanje pri zapošljavanju, savjetovanje za rad i zanimanje, ali i poticanje kao što su poticanje naobrazbe i pokretljivosti radnika, politika za sačuvanje i otvaranje novih radnih mjesta, te na problematične grupe usmjerena radna politika.

Prema predloženoj klasifikacijskoj shemi OECD-a (1993.g.) razlikuju se pet grupa mjera *aktivne politike*:

1. **Javne ustanove zapošljavanja i uprava** (*Public Employment Services and Administration*): Mjere koje služe u potrazi za primjerenim radnim mjestom (npr. troškovi državnog posredovanja pri zapošljavanju, tečajevi za uspješno predstavljanje, itd.), mjere koje trebaju povećati pokretljivost nezaposlenih, svi upravni troškovi državnih ustanova koje imaju nalog za provođenje političkih odluka, usmjerenih na radno tržište.
2. **Mjere naobrazbe** (*Labor market training*): Mjere naobrazbe, koje nisu posebno usmjerene na problematične grupe i pri tome obuhvaćaju troškove naobrazbe, kao i dodatke za sudionike tih mjera. One se mogu razvrstati u mjere za nezaposlene, odnosno one kojima prijete nezaposlenost, i u mjere za zaposlene.
3. **Mjere za mlade osobe** (*Youth measures*): Mjere posebno usmjerene na mlade osobe, koje tek stupaju u radni odnos, mogu se razvrstati u mjere za posebno prikradene mlade osobe i mjere na raspolaganju svim mladim osobama u naobrazbi.
4. **Subvencioniranje zapošljavanja** (*Subsidized Employment*): Mjere, koje povećavaju izgleda za zapošljavanje, i mogu se razlikovati u dodacima na plaću (sufinanciranje zapošljavanja) u već postojećim radnim odnosima, odobravanju pomoći kod osamostaljivanja nezaposlenih i neposrednom uređenju novih radnih mjesta od strane države.

¹⁵ Ovaj članak predstavlja prerađenu i skraćenu verziju koja je u originalnom obliku objavljena u časopisu Südosteuropa, Jg. 49, Nr. 9-10/2000, München.

¹⁶ Ref. Jur. AG Gelnhausen, Alois.Kovac@ngi.de.

¹⁷ Ekonomski Fakultet (Lehrstuhl für Volkswirtschaftslehre, insb. Vergleich und Transformation von Wirtschaftssystemen) na sveučilištu u Frankfurtu/M, kusic@em.uni-frankfurt.de.

¹⁸ Ekonomski Fakultet (Lehrstuhl für Statistik und Ökonometrie) na sveučilištu u Frankfurtu/M, radic@wiwi.uni-frankfurt.de.

5. Mjere za problematične grupe (*Measures for the disabled*): Mjere koje posebno koriste zapostavljenim osobama, npr. u obliku pripomoći kod povratka na posao ili posebnih radno-pravnih zaštitnih odrebi za tu grupu.

U pasivne instrumente politike tržišta rada ubrajaju se, za razliku od dosada navedenog, sve mjere koje pospješuju premoštenje nedostatka dohotka, uvjetovanog nezaposlenošću, npr. naknada i pripomoć za nezaposlene. Te mjere su u visini i u sadržaju zakonski utvrđene, tako da se samo aktivna politika kratkoročno može upotrijebiti, kako bi se reagiralo na strukturalne neravnoteže radnog tržišta.

U V. poglavlju Zakona o zapošljavanju, u člancima 48-51, regulirani instrumenti aktivne politike uklapaju se u već predstavljenu shemu OECD-a. Slijedi njihov kratki opis:

Tablica 1: Klasifikacijska shema OECD-a i instrumenti aktivne politike u Hrvatskoj

<p>1. Javne ustanove zapošljavanja i uprava (<i>Public Employment Services and Administration</i>):</p> <p>Opće mjere kojima se nastoji poboljšati djelotvornost političkih institucija radnog tržišta, npr. poticanje privatnog sektora kod posredovanja rada.</p>
<p>2. Mjere naobrazbe (<i>Labor market training</i>):</p> <p>Preškolovalanja i dodatna školovanja za zanimanja, deficitarna u ponudi, kod kojih HZZ (Hrvatski zavod za zapošljavanje) preuzima između 60 i 80 % troškova za naobrazbu nezaposlenih, te za zaposlene kojima prijeti nezaposlenost. Između 1998. i 1999.g. subvencionirano je 2.772 osoba. Troškovi su iznosili oko 5 milijuna DEM.</p>
<p>3. Mjere za mlade osobe (<i>Youth measures</i>):</p> <p>Financiranje zapošljavanja mladih osoba (do 30 godina) bez radnog iskustva koje prije svega služi suzbijanju dugoročne nezaposlenosti mladih i sastoji se od vremenski ograničenih sufinanciranja troškova za plaću u visini od oko 40 % bruto-zarade onim poslodavcima koji zapošljavaju mlade. Time je subvencionirano 5.188 osoba sredstvima u visini od oko 10 milijuna DEM.</p>
<p>4. Subvencioniranje zapošljavanja (<i>Subsidized Employment</i>):</p> <p>Sudjelovanje u financiranju troškova kod uvođenja u posao, te stručno osposobljavanje novozaposlenih radnika, za koje HZZ preuzima dio doprinosa na bruto plaću novozaposlenih radnika za razdoblje do jedne godine. Tom mjerom je bilo obuhvaćeno 5.273 osoba uz trošak od oko 8 milijuna DEM.</p>
<p>5. Mjere za problematične grupe (<i>Measures for the disabled</i>):</p> <p>Sudjelovanje u sufinanciranju hrvatskih branitelja, te nezaposlene djece i supružnika poginulih i nestalih branitelja domovinskog rata u obliku preuzimanja 70 % bruto plaće u prvoj i 50 % u drugoj godini. Na taj način se zaposlilo 2.520 hrvatskih branitelja uz trošak od oko 10 milijuna DEM.</p>

Dugo se vremena smatralo korisnim instrumente aktivne politike za optimalno rješenje suzbijanja strukturalnih problema radnog tržišta. U zadnje vrijeme, pogotovo u zapadno-europskim zemljama, sve se više preispituje uspješnost tih instrumenata.

U nastavku teksta želimo pružiti kratak pregled problema i mogućnosti znanstvene evaluacije. Cilj evaluacije je odgovor na sljedeća dva pitanja:

- a) Profitiraju li pojedinci svojim sudjelovanjem u programima aktivne politike u odnosu na pojedine ciljne varijable, kao npr. mogućnost ponovnog zapošljavanja ili dohotak, i
- b) mogu li se ti programi opravdati u okviru nacionalno-ekonomske analize troškova i koristi?

AS obzirom na ova pitanja može se provesti podjela različitih evaluacijskih metoda u makro- i mikroekonometrijske metode. Makroekonometrijske metode preispituju djelotvornosti instrumenata aktivne politike, koje se odnose na cjelokupno gospodarstvo, dok mikroekonometrijske metode pokušavaju mjeriti utjecaj instrumenata na pojedine osobe. Takva evaluacija je potrebna, jer djelovanje instrumenata aktivne politike pri potražnji za radom čak ni u teoriji nije jasno.

Postoji mogućnost da bi poduzeća i bez te mjere zaposlila više radnika, tako da u tom slučaju samo postoje tzv. *substitucijski efekti* koji se mogu otkriti uz pomoć makroekonometrijskih studija.

Također postoje situacije u kojima bi radnici, koji su sudjelovali u jednoj određenoj mjeri, mogli istisnuti one radnike kod kojih se ta mjera nije primjenila. Makroekonometrijske studije su u stanju prikazati jedan tzv. *efekt istiskivanja*.

Postoje slučajevi u kojima instrumenti aktivne politike ne pokazuju nikakve učinke ili koriste samo jednoj grupi subvencioniranih osoba. U tom slučaju nastaju tzv. *gubici neto ekonomskog blagostanja* - rasipanje novca poreznih obveznika. U takvom se slučaju mjere više ne izvršavaju, ili se ciljano usmjeravaju na osobe kod kojih se subvencioniranje isplati. U daljnjem želimo pružiti kratak pregled o mogućnostima znanstvene evaluacije.

Makroekonometrijske evaluacije pokušavaju procijeniti utjecaj instrumenata aktivne politike na broj prijelaza iz nezaposlenosti u zaposlenost u okviru tzv. *matching-funkcija*. Na temelju tih rezultata moguće je između ostalog izračunati koliko se novca mora dodatno investirati u mjere aktivne politike, da bi se otvorila nova radna mjesta. Tako se mogu dobiti prve naznake da li su mjere aktivne politike svrsishodne ili ne.

Makroekonometrijske studije mogu doduše biti poučne u pogledu na cjelokupno-gospodarstvene neto – učinke instrumenata aktivne politike, međutim nisu u stanju identificirati one instrumente i pojedince koji su posebno učinkoviti.

Mikroekonometrijske evaluacijske metode načelno su u stanju dati odgovor na to pitanje. Pri tome se moraju suočiti sa sljedećim problemom: uspjeh mjere npr. u pogledu mogućnosti ponovnog zapošljavanja određenog pojedinca može se samo odrediti, ako se

mjeri rezultat tog pojedinca nakon što je sudjelovao u određenoj mjeri aktivne politike, i ako se to usporedi sa hipotetičnim rezultatom, koji bi se postigao da isti pojedinac nije sudjelovao u mjeri.

Fundamentalan problem evaluacije sada leži u tome da se ta dva stanja za jednog pojedinca uzajamno isključuju i ne mogu biti zapaženi istovremeno: ili je pojedinac sudjelovao u određenoj mjeri aktivne politike ili nije.

Privlačan ali varljiv izlaz iz ove dileme mogao bi na prvi pogled ležati u *jednostavnoj usporedbi između sudionika i nesudionika*. Ako se sudionici i nesudionici sistematski međusobno razlikuju, procijenjeno djelovanje mjere ili je precijenjeno- ili podcijenjeno. Ako su npr. oni pojedinci koji sudjeluju u programu mjera aktivne politike isti oni, koji na temelju visoke motivacije i samoinicijative ionako raspolažu boljim mogućnostima zapošljavanja, tada se učinak mjere precijenjuje. Budući da u stvarnosti treba poći od toga da se te dvije grupe sistematski razlikuju jedna od druge, a pošto a priori nije poznato na koji način se razlikuju jedna od druge, takvo jednostavno stvaranje razlike dovodi do krivih procjena.

Ekonometrija predlaže nekoliko metoda kako bi se ipak došlo do procjena o djelotvornosti instrumenata aktivne politike. Jedna od uspješnih metoda je npr. tzv. *matching- metoda*, kod koje se za grupu sudionika konstruira kontrolna grupa iz grupe nesudionika, koja je u svim atributima identična sa grupom sudionika osim činjenice njihova nesudjelovanja. Takva kontrolna grupa na taj će se način razlikovati i od grupe nesudionika. Razlika između uspjeha te kontrolne grupe i grupe sudionika može poslužiti kao procjena za učinak mjere na sudionike.

Na kraju predstavljamo nekoliko egzemplarnih evaluacijskih studija. Prva je studija makroekonometrijska, dok su dvije ostale mikroekonometrijske. Rezultati empirijskih istraživanja za zemlje u transformaciji, posebice za Hrvatsku, dosta su oskudni. To najviše zbog nedostatka dostupnosti prikladnih statističkih podataka, što je posljedica neuviđavnosti i nespremnosti, staviti znanosti na raspolaganje postojeće podatke u svrhu evaluacije.

Tablica 2: Evaluacijske studije

Boeri i Burda (1996.)	Studija Češka	Zemlja 1991.-1994.	Razdoblje	Rezultati
				Pozitivni učinci izdataka za aktivnu politiku, troškovi za dodatno radno mjesto: 2.445 DM
Hujer i Wellner (1998.)	Istočna Njemačka	1990.-1993.		Bez učinaka zanatskih mjera doškoloovanja
O'Leary (1997.)	Mađarska	1992.-1993.		Pozitivni učinci <i>training</i> – mjera, negativni učinci subvencioniranja zapošljavanja

Izvor: Puhani (1999), str. 137-141.

Predstavljene studije pokazuju da je aktivna politika doduše u stanju djelovati pozitivno na događanja na tržištu rada, ali i da različiti instrumenti daju različite doprinose. Gore predstavljene metode mogu odgovornima za programe pružiti dragocjenu pomoć, pokušavajući identificirati po mogućnosti programe koje treba nastaviti ili pak one koje je bolje zaustaviti. Pri tom je potrebna uska suradnja politike i znanosti, čemu ovaj rad želi dati doprinos.

Da takvi rezultati mogu biti relevantni prilikom odlučivanja, pokazuje sljedeći hipotetski primjer. Recimo da je mikroekonometrijska evaluacija pokazala da dosad primjenjivane mjere imaju različite učinke u pogledu zapošljavanja. Sljedeća tablica sadrži, pored stvarnih izdataka različitih programa i broja subvencioniranih osoba, i odgovarajuće hipotetske vjerojatnosti zapošljavanja pojedinaca koji su sudjelovali u odgovarajućim programima. Vrijednost od 80 % npr. za 1. program daje vjerojatnost da osoba, koja je sudjelovala u takvoj mjeri, odmah nakon toga nalazi stalni posao.

Tablica 3: Hipotetski učinci za zapošljavanje različitih programa

Program	Troškovi	Podupirane osobe	Troškovi po osobi	Učinak	Zaposleni
Mjere naobrazbe	5.000.000 DM	2.772	1.804 DM	80 %	2.218
Mjere za mlade osobe	10.000.000 DM	5.188	1.928 DM	20 %	1.038
Subvencioniranje zapošljavanja	8.000.000 DM	5.273	1.517 DM	5 %	264
Mjere za problematične grupe	10.000.000 DM	2.520	3.968 DM	5 %	126
Ukupni iznos	33.000.000 DM	15.753	2.095 DM	23 %	3.645

Podaci pokazuju da je 33 milijuna DM, koliko je izdano za programe, subvencioniralo 23 % sudionika u mjerama pri nalaženju trajnog zaposlenja. Rezultati te hipotetske evaluacije mogu se sada koristiti, kako bi se oskudna sredstva učinkovitije upotrijebila. U tom slučaju očigledno bi trebalo doći do preraspodjele od smanjivanja sredstava za neučinkovite do povećanja istih za učinkovite mjere.

Recimo da bi Vlada na temelju prethodno postignutih rezultata odlučila, proširiti mjere za naobrazbu i mlade osobe za 100 % odnosno 50 % na teret drugih dviju mjera, koje bi onda bile skraćene svaka za 75 %. Takvo proširenje, odnosno skraćivanje, moglo bi se provesti kroz velikuđušnje ili restriktivnije tumačenje odredbi, koje vrijede za pojedine programe. Rezultati takve realokacije postojećih sredstava doveli bi do sljedećih rezultata:

Tablica 4: Hipotetski učinci za zapošljavanje prema realokaciji

Program	Troškovi	Podupirane osobe	Troškovi po osobi	Učinak	Zaposleni
Mjere naobrazbe	10.000.000 DM	5.544	1.804 DM	80 %	4.435
Mjere za mlade osobe	15.000.000 DM	7.782	1.928 DM	20 %	1.556
Subvencioniranje zapošljavanja	2.000.000 DM	1.318	1.517 DM	5 %	66
Mjere za problematične grupe	2.500.000 DM	630	3.968 DM	5 %	32
<i>Ukupni iznos</i>	29.500.000 DM	15.274	1.931 DM	40 %	6.089

Znanstvena evaluacija različitih instrumenata aktivne politike u hipotetskom primjeru vodi ka udvostručenju učinka zapošljavanja uz istovremenu uštedu troškova! Ako se uzme u obzir, da evaluacija povrh toga pruža i dodatne detaljnije informacije - npr. može identificirati grupe pojedinaca, koji posebno profitiraju od određene mjere - može se saznati značajan potencijal uštede koji proizlazi iz znanstvene evaluacije.

Zaključak

Smirivanje stanja na hrvatskom tržištu rada još nije na vidiku. Započeti val stečajeva od početka 2000.g. prouzrokovat će daljnji porast nezaposlenosti. Najkasnije, kada se odugovlačena privatizacija pokrene i započne potrebna restrukturacija sektora poduzeća, može se računati s drugim valom nezaposlenosti. Uz to dolazi ogromni pritisak s ulice, koji se očituje u masovnim demonstracijama onih kojima je radno mjesto neposredno ugroženo. Smirivanje situacije na tržištu rada jedan je korak prema smanjivanju napetosti i u dnevno-političkom životu, radnicima se mogu dati konkretne perspektive i može se izbjeći daljnja radikalizacija društvenih odnosa.

U toj situaciji hrvatska vlada mora između ostalog donijeti odluku, da li i u kojoj mjeri prije tri godine uvedeni instrumenti aktivne politike od strane stare vlasti mogu biti nastavljeni. Predstavili smo metode koje po tom pitanju mogu biti od dragocjene pomoći. Njima se mogu prepoznati instrumenti, pomoću kojih se najdjelotvornije mogu postići određeni ciljevi i osigurati da se oskudna proračunska sredstva učinkovito i svrsishodno upotrijebe. Naša je zemlja već imala prva iskustva s aktivnom politikom. Što još nedostaje, jest ocjena uspjeha pojedinih mjera. Takva još nije provedena, što je još gore: mjere su u ožujku 2000.g. obustavljene, bez da bi se u bilo kojem obliku nešto slično pokrenulo.

Prije nego što se dozvoli uvođenje novog lijeka, zakonodavac predviđa evaluaciju njegove djelotvornosti. U tu svrhu se uspoređuju pacijenti koji uzimaju lijek s kontrolnim pacijentima koje ne koriste lijek. Razlika u razvoju tih dviju grupa pacijenata može se svesti na utjecaj lijeka. Isto tako bi sama po sebi trebala biti jasna evaluacija političkih mjera. U prvom slučaju se radi o ljudskim životima, dok u drugom o sposobnosti djelovanja države.

Tako opširna analiza pridonosi racionalnijoj ekonomskoj politici, a time i većem suglasju o upotrijebljenim sredstvima. Odgovorno i pomno trošenje oskudnih proračunskih sredstava može osim toga uvjeriti strane institucije, kao npr. Europsku uniju, Svjetsku banku i MMF, da podupru dokazano djelotvorne programe. Što znači trebamo? Samo se moraju još u to uvjeriti odgovorne osobe, te staviti na raspolaganje statističke podatke o dosadašnjoj aktivnoj politici, kako bi se tako omogućila ocjena pojedinih mjera. Tako bi se stranim institucijama predstavio potencijalan ključ za suzbijanje nezaposlenosti i za ubrzanje potrebnih mjera restrukturiranja u našoj zemlji – gotovo najvećeg problema hrvatskog gospodarstva. Hrvatska bi time mogla signalizirati da ne želi dopustiti skrštenih ruku kontinuirani pad životnog standarda i vojsku nezaposlenih.

Anstelle einer Anzeige:

Unser Kollege Herr Dipl. Ing. Milan Prezelj hat durch eine großzügige Spende zur Herausgabe dieser Ausgabe beigetragen. An dieser Stelle sprechen wir ihm dafür unseren herzlichen Dank aus.

Fit for Globalisation?

Bauk kruži svijetom. Globalizacija prijeti preobrazbom nacionalnih ekonomija treće vrste: - Njihovim ukidanjem. Biti Global-Player ili na biti? U Zagrebu je prošle jeseni održano šesto internacionalno savjetovanje o cjelovitoj preobrazbi hrvatskog društva i države. San o nezavisnom gospodarstvu u neovisnoj državi rasprsnuo se poput mjehurića od sapunice. Nebrojeni savjetnici poslovnog svijeta nude rješenja sa zajedničkim nazivnikom: - astronomskim honorarom za savjete.

Nasuprot tome, osposobljavanje zaposlenika, glasio je odgovor na gospodarskom forumu 5.veljače 2002 u Frankfurtu u organizaciji Gospodarske komore Ffm.

Studija PISA (Programme for International Student Assessment) od OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) je izazvala šok u njemačkom školstvu. Hrvatski migranti u Njemačkoj pogođeni su tim izvještajem iz više razloga. Druga i treća generacija hrvatskih građana u Njemačkoj pohađa ne samo školski sistem koji se u međunarodnim razmjerima (OECD) nalazi na dnu ljestvice školske izobrazbe, nego unutar školskog sistema djeca migranta imaju nepovoljan položaj. Da se može bolje pokazuje neke skandinavske zemlje (vidi članak "Škola kao poduzetnik" Riječ broj 23, str. 26. prosinac 1999.). I Republika Finska, taj baltički tigar sa 5,1 milijuna stanovnika pokazuje zamašne gospodarske uspjehe upravo zahvaljujući uspješnom školstvu. U Finskoj djeluje 20 Sveučilišta sa 30 visokoškolskih ustanova. Vodeće Finske tvrtke kao npr. Nokia su Globalplayer u međunarodnim gospodarskim odnosima. Politički cilj finske vlade je osposobiti stanovništvo za sve izazove 21. stoljeća. Do 2005. godina planira se u Finskoj 60% mladih prihvatiti u visokoškolsku nastavu. Da to nije luksus pokazuje činjenica kako u Finskoj ne postoji nezaposlenost mladih. Naravno takva produktivnost intelektualnog kadra ima i gorku stranu medalje. Pozamašan udio od 2 milijuna finških migranta u svijetu su intelektualci.

Privlačnost studija u Finskoj nije nepoznata Nijemcima. U proljeće 1999. upoznao sam studenta njemačkog porijekla na visokoj školi u finskoj pokrajini Nordkarelien. Nijemac sa završenom vodoinstalaterskim (!) zanatom. Tek kao apsolvant solidne finske visokoškolske ustanove ima taj mladi stručnjak šansu i na njemačkom tržištu rada. Apsurdnost razvoja u domaćim, hrvatskim okvirima ilustrira gotovo istovjetno poznanstvo sa nastavnikom (profesor DIFA iz Zagreba) koji je napustio nastavničko zvanje da bi u Velikoj Gorici položio majstorski ispit, a koji mu je omogućio da radi (unosnije) kao vodoinstalater(!).

Problem stručnog obrazovanja nije novina, i tko je iskren nije u njemačkoj iznenađen rezultatima studije PISA. Forum Gospodarske komore u Frankfurtu je pokazao kako se rješenja globalnog izazova već prakticiraju i u Njemačkoj. Na primjeru

tvrtke Merck je pokazano kako u tek dvije decenije iz jednog obiteljsko poduzeća je nastao međunarodni koncern. Dr. Hermann Weicht, voditelj treninga i obuke personala iznio je na primjeru tvrtke (MERCK) kako je upravo permanentno obrazovanje stručnjaka na radnom mjestu ključ uspjeha na tržištu. Nasuprot neoliberalnim tendencijama koje prema i uzoru žele sa osobljem raspolagati prema motu "hire and fire" (uposli i otpusti - prema potrebi), naglašava dr. Weicht kako motivacija na radnom mjestu garantira kreativnost. A kreativnost je preduvjet za racionalnu proizvodnju odnosno garant produktivnosti. Ne samo dobro informiranje već i neprekidno školovanje osoblja je temelj za lojalnost. Ljestvice karijere moraju za svakog radnika biti prema gore otvorene. Njemačko gospodarstvo ne može očekivati priliv stvarno sposobnih inozemnih stručnjaka ako je ovima unaprijed jasno da im je domet napredovanja u službi unaprijed zapriječen, već samim tim što su viši stupnjevi u hijerarhiji rezervirani za njemačke državljane.

I u interesu migranta je iskoristi svaku šansu obrazovanja uz rad. Preduvjet za globalni razvoj gospodarstva jeste i međukulturalni management koji u njemačkom gospodarstvu nedovoljno razvijen. Globalni poslovi odvijaju se na lokalnoj razini sa lokalnim vodstvom. Tvrtka koja danas u Aziji. Ili bilo gdje u svijetu želi biti uspješna ne može instalirati svoje ljude u neokolonijalističkom stilu. Samo sa lokalnim osobljem i atraktivnim pozicijama tog osoblja biti će moguće na dugi rok uspješno surađivati i u globalnim razmjerima. Za takvu suradnju potrebne su adekvatne edukativne mjere. Uvođenje studija internacionalnog karaktera sa međunarodno priznatim standardima i kvalifikacijama. Dosadašnje praksa sveučilišne nastave u kojoj se teoretsko znanje zlopotrebljava kao metoda selekcije za prekobrojne studente mora postati prošlost.

Predstavljen je i Carl Duisberg Centren (CDC) kao virtualni visokoškolski sistem koji nudi studijske programe za trening i školovanje za posao. Inovativni Bachelor studiji kao Master diplome sve više ulaze u konkurenciju sa klasičnim visokoškolskim obrazovanjem. Tako na primjer Bachelor of Commercial Economics osposobljava tehničko osoblje (inženjere i sl.) za poslove u vođenju poduzeća. Dosadašnja praksa prema kojoj je uz tehničkog direktora morao postojati komercijalni direktor pa uza to još i pravna služba je opterećenje za operativu poduzeća. Od voditelja proizvodnje danas se očekuje generalno poznavanje svih operativnih faktora proizvodnje. Paralelno uz globalizaciju poslova nastaje internacionalizacija visokoškolske odgoja. U Europi postoji međuvladina tzv. Bologna -Deklaracija koja potiče razvoj internacionalizacije visokoškolske nastave.

Ivica Košak

Task 29: Socio-economic Aspects of Bioenergy Systems: Issues Ahead **- osvrt na skup**

Preljepi je Cavtat od 19. do 21. rujna bio domaćinom skupa pod nazivom *Task 29: Socio – economic Aspects of Bioenergy Systems: Issues Ahead* u organizaciji Energetskog instituta Hrvoje Požar iz Zagreba na čelu s dr.Brankom Jelavić i mr. Julijem Domcem.

Među sudionicima našle su se tako Austrija, Filipini, Italija, Japan, Kanada, Norveška, Slovenija, SAD, Švedska, Velika Britanija i, naravno, Hrvatska, predvođene stručnjacima iz područja ekonomije, sociologije, šumarstva i energetike. Izloženi su radovi otkrili paletu različitih aspekata uvođenja i korištenja bioenergije u društvu za specifične slučajeve kojima su se bavili.

Iz Velike Britanije, tako, stigao je tim koji radi na projektu uvođenja bioenergije u dolinu rijeke Thames. U planu im je napraviti veliko istraživanje na uzorku od otprilike 1000 ljudi nastojeći dobiti sliku o njihovom stavu prema okolišu i problemima vezanim uz okoliš općenito, kao i njihovu spremnost da doprinesu i aktivno sudjeluju u provedbi plana o uvođenju značajnog udjela bioenergije u ukupnu energetske bilancu tog područja. Cilj im je iz dobivenih podataka razviti strategiju koja bi osigurala najdjelotvorniji i najtemeljiti način da se upotreba bioenergije integrira u postojeću konzumaciju energije i zamijeni neke njene izvore, te otkriti glavne uzroke koji bi mogli ograničiti provedbu implementacije bioenergije u svakodnevni život.

Dosadašnja su im iskustva, naime, pokazala da su neke od glavnih prepreka široj upotrebi bioenergije na individualnoj razini, ali i uopće, nedostatak znanja, ukorijenjeni negativni stavovi prema takvim oblicima energetske izvora, kao i nezainteresiranost na lokalnoj i globalnoj razini. Pri tom se potonje odnosi kako na pojedince, tako i na organe vlasti i uprave. Edukaciju, smatraju, je potrebno provesti na lokalnoj razini, i praktično u vidu pilot-projekata koji bi svojim primjerom kod ljudi razvili povjerenje u prvom redu, a zatim i zanimanje za primjenom utječući tako i na politiku na globalnoj razini, kako u gospodarskim, tako i u političkim krugovima.

Švedsko-austrijski tim bavio se problemom inovacije i difuzije inovacije, kao teorije i kao metode. Promatrali su manje sustave grijanja na drvene pelete, prednosti i mane vezane za njihovu upotrebu, intenzitet porasta broja takvih sustava i posljedice koje njihovim radom nastaju, a posebno puteve kojima se broj takvih jedinica povećavao, glavne pokretače njegova porasta i glavne prepreke koje su njegov daljnji porast usporavale.

Slovensko-hrvatska suradnja urodila je s dva bitno različita projekta.

U okviru prvog projekta izrađen je model kojim bi se dvije države mogle služiti za efikasno određivanje društveno-ekonomskih aspekata korištenja bioenergije. Budući da postojeći modeli nisu zbog specifičnosti koje Slovenija i Hrvatska posjeduju, a to su među ostalim velike površine pod šumama, bogatstvo prirodnih izvora energije, visok udio ruralnog stanovništva te činjenice da obje države spadaju u tranzicijske zemlje sa svim specifičnostima koje to prate, zadovoljavali u pogledu primjene, pojavila se potreba za stvaranjem jednog takvog modela koji bi u većoj mjeri zadovoljavao posebnosti ovih dviju država. Model koji ulazi u završnu fazu razvoja, prilagođen je i mogućnostima upotrebe na lokalnim razinama

budući da su očekivanja u pogledu uvođenja planskog korištenja biomase prvenstveno vezana uz manje projekte lokalnog karaktera, prije nego li uz projekte na regionalnoj ili čak državnoj razini.

Drugi projekt posve je praktičnog karaktera, a njime se nastojalo prikupiti podatke i sagledati razinu osviještenosti i upoznatosti lokalnog stanovništva jednog dijela doline rijeke Kupe, koja dijelom predstavlja prirodnu granicu dviju država, s ekološkim problemima i primjenom biomase u energetske svrhe. U okviru velikog ispitivanja u obliku individualnih anketa, osim prikupljanja podataka, uz razgovor se nastojalo informirati ljude o postojećim problemima zaštite okoliša i uputiti ih u osnovne pojmove iz područja biomase i njenog korištenja u energetske svrhe.

Ispitivanje koje je u Švedskoj obuhvatilo četiri različita područja u gospodarskom, zemljopisnom i demografskom smislu, promatrao je načine kojima se korištenje biomase ugrađivalo u svaku od tih pojedinih društvenih jedinica, te reakcije i promjene koje su pri tom nastale. Primjetili su da je energetske sustav potrebno promatrati ne samo kao tehnološki i društveno-ekonomski sustav, već i kao kulturni sustav. Sveobuhvatnim metodama koje su uključivale ankete, studije pojedinih slučajeva primjene, opažanje i samoopažanje istraživača praćena su tri osnovna procesa koja su se javljala u strategijama primjene, a to su proces razumijevanja problema, proces aktiviranja i proces komunikacije. Svaki od procesa odvijao se u različitim regijama na različiti način, karakterističan po svojoj strukturi i intenzitetu. Istraživači se nadaju da će njihovi rezultati uvelike doprinijeti razumijevanju procesa koji se odvijaju u društvu prilikom uvođenja biomase kao energetske izvora i omogućiti pouzdana predviđanja o razvoju i posljedicama njegovog uvođenja u određene društvene strukture.

Talijanska studija nastojala je obuhvatiti i sažeti dostupne informacije drugih istraživanja kako bi istakla posredne i neposredne društveno-gospodarske aspekte energetske sustava koji kao izvor energije koriste drvenu masu na makro razini (ulaganja, utjecaj na državne prihode,...) i mikro razini (otvaranje novih radnih mjesta npr.) i na taj način kvantificirala stvarne, mjerljive i dugoročne prednosti koje bi trebale doprinijeti razvoju ruralnih područja kada jednom zaživi nova politika gospodarenja energijom i okolišem.

Preostali radovi bavili su se uglavnom prikazom postojećeg stanja u zemljama ili regijama iz kojih dolaze, a koje u manjoj ili većoj mjeri koriste kao energetske izvor biomase.

No globalan zključak koji se čitavo vrijeme nametao tijekom izlaganja prije svega je potreba sustavnog obrazovanja širokih masa koje u najvećem broju slučajeva nisu niti upoznate s biomasom kao energetske izvorom i mogućnostima njenog korištenja, od onih primarnih pitanja što je to uopće biomasa i kako ju se može koristiti, pa do pitanja troškova njenog uvođenja u upotrebu i konačne isplativosti čitavog projekta. Osim toga nameće se potreba stvaranja smišljene politike uvođenja biomase u ukupnu energetske bilancu i to snažno poduprte, kako od strane države i organa vlasti, tako i od strane ulagača, koja bi istovremeno rješavala i pitanja opskrbe potrošača biomasom i otvarala tržište proizvođačima biomase, između ostalog i poticanjem manjih korisnika na individualnu ugradnju energetske sustava na biomasu u vlastite domove.

Mirela Suša

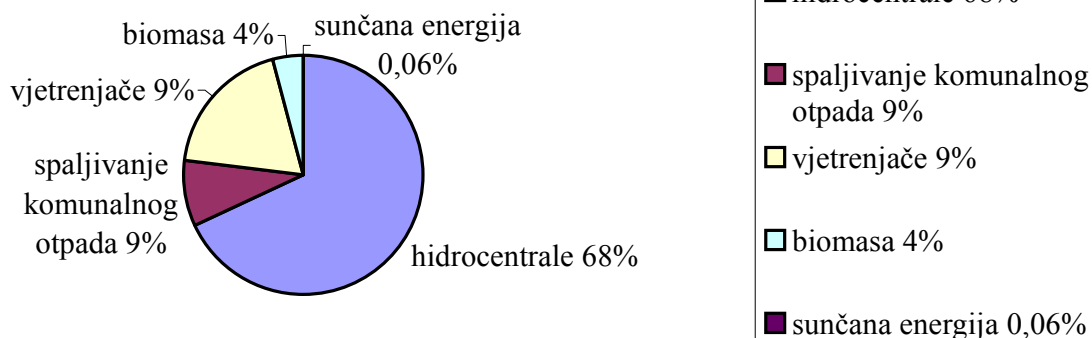
Korištenje biomase u proizvodnji energije

- njemačko iskustvo

U SR Njemačkoj se u posljednjih deset godina proizvodnja električne energije iz biomase se učestvostručila. Više od 1.100 proizvođača (nasuprot cca. 500 sa početka 90-tih godina) koristi biogeni i agrarni prinos kao obnovljivi energetska izvor. Već 1999. godine proizvodilo se iz biomase više od jednog tera kilowattsata (10^9 kWh). To predstavlja 0,2% potrošnje električne energije u Njemačkoj. (Prema podacima *Saveza proizvođača električne energije VDEW*, Frankfurt/M). U sklopu proizvodnje energije iz obnovljivih

izvora učestvuje biomasa sa udjelom od 4%. Korištenje hidropotencijala je sa 68% razmjerno visok zastupljeno, vjetrenjače sa 19%, spaljivanje otpada 9% i fotonaponska postrojenja sa 0,06%. Energija iz biomase dobiva se 70% korištenjem biološkog vrenja otpada na odlagalištu te mulja iz pročišćivala otpadnih voda. Kruto gorivo kao drvo ili piljevina, granjevina i sl. je zastupljeno sa 21%. Tekuće gorivo kao što je agrarno ulje (uljana repica), alkohol i sl. su zastupljeni su sa 0,3%.

Korištenje obnovljive energije u Njemačkoj

Oko 90% proizvodnih pogona i 70% otkupljene struje ostvarili su privatni proizvođači.

Nijemci su vodeći u svijetu u proizvodnji energije iz vjetra. Sa instaliranih 6,1 gigavata vršne snage zauzimaju prvo mjesto ispred USA (2,5 GW). 30 tisuća zaposlenih u Njemačkoj radi u proizvodnji i održavanju vjetrenjača.

Visok udio otpada u proizvodnji energije iz biomase govori o pragmatičnog spajanja korisnog sa potrebnim. Nekontrolirana proizvodnja metana na odlagalištu smeća predstavlja latentnu opasnost za okoliš i stanovništvo. Njegovo kontrolirano korištenjem u plinskim motorima nije samo rasterećenje za okoliš već predstavlja i promet energijom vrijedan više od 70 milijuna €. Dosadašnji generatori su bili rentabilni tek iznad minimalne snage od 300 kW, a na malim deponijama je plin beskorisno spaljivan (ili u goreći slučaju nekontroliran širenje u atmosferu). **Energetski institut u Leipzig** je konstruirao kompaktni modul sa plinskim Otto-motorom i el. generatorom snage 33 kW. Postrojenje je mobilno i smješteno u standardni (20 stopa) kontejner. Ovaj pokretni modul, koji se može

premjestiti i uključiti prema potrebi, zadovoljava sve sigurnosne kriterije. Energija bio plina dobivena vrenjem mulja u pročišćavačima za otpadne vode je dovoljna da pokrije potrebu za energijom tih postrojenja.

Rentabilna proizvodnja električne energije sa generatorom reda veličine 30 kW obećava njegovu primjenu i u seoskom gospodarstvu. Ovdje postaje posebno zanimljiv podatak o tome kako u Njemačkoj privatni poduzetnici 30% dobivene energije koriste sami, za vlastite potrebe. U tom podatku čitamo tajnu uspjeha malih postrojenja u vlasništvu posebice onih proizvođača koji mogu koristiti kogenerativni karakter proizvodnje energije. To znači topline i struje.

Ivica Košak

Britannischer Pragmatismus

Brendan Simms enthüllt die historische Mitschuld Englands im Bosnien-Krieg

ür die Kriege auf "dem Balkan" gilt das Bild von der hilflosen Europäischen Union, vom Vorpreschen Deutschlands, von der Eigendynamik der destruktiven Kräfte als unverrückbar. Unsere Autorin bestreitet das Bild von der Unvermeidlichkeit des Krieges und findet in einem Buch des britischen Historikers Brendan Simms gewichtige Argumente für die schwere Verantwortung der britischen Politik im Bosnien-Krieg.

Es gibt Kriege, die auf ein kaum entwirrbares Ursachenknäuel zurückzuführen sind, sodass realistische Bedingungen ihrer Abwendung unvorstellbar erscheinen. So ein Krieg war der Zweite Weltkrieg. Der Krieg, der in Ruinen der zerfallenden Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien stattfand, war nicht von dieser Qualität. Was sich da an Konfliktfäden in scheinbare Unausweichlichkeit des Waffenganges verhedderte, war im Prinzip ohne große Gewalt entwirrbar. Zu Recht nannte Joseph Brodsky ihn "this unnecessary carnage". Diese Qualität des "jugoslawischen" Krieges hatte einmal mit der globalen Weltlage und den gesamteuropäischen Prozessen zu tun, die im Zeichen der Vervollendung der Nachkriegszeit standen. Er fand zu einem Zeitpunkt statt, als Europa am wenigsten seit dem Beginn der Neuzeit in einer politischen Krise steckte. Zum anderen war der gemeinsame Staat von innen her in einem unaufhaltsamen Auflösungsprozess begriffen. Strukturgeschichtlich gesehen kann man sagen, dass der Zerfall von Jugoslawien "das Endstadium der Friedensregelung des Ersten Weltkrieges" ist, wie es der englische Historiker Mark Mazower formulierte¹⁹, und dabei - um es etwas zu präzisieren - deren notwendige Korrektur vollzog. In dieser Situation hätte man den einen hauptsächlichen Kriegstreiber hindern und stoppen können. Warum also waren die relevanten Staaten, Europa und der Westen, unfähig, den Ausbruch des Krieges zu verhindern oder ihn wenigstens in den Anfangsphasen doch noch aufzuhalten? Und das, obwohl es keine vergleichbaren Rivalitäten unter den großen europäischen Staaten gab, die im 19. und 20. Jahrhundert die Konflikte auf dem Balkan (und in Südosteuropa überhaupt) in unüberwindbare Gegensätze trieben. Um so paradoxer ist es, dass man das Agieren der internationalen Gemeinschaft, das heißt vor allem der westlichen Diplomaten und Vermittler, objektiv zum Faktor zählen muss, der den Ausbruch des Krieges, seinen Verlauf und Dauer mit beeinflusste. Paradox ist das auch deshalb, weil der Wille der westlichen Diplomatie erklärtermaßen und auch glaubhaft auf Verhinderung und Eindämmung des Krieges gerichtet war und dennoch das Gegenteil bewirkte.

Darauf kann man keine einfache Antwort erwarten. Ein nützlicher Weg besteht darin, die politische Rolle der jeweiligen Staaten zu analysieren, die bei der vorgeblichen Eindämmung

der Krise maßgeblich beteiligt waren. Eine solche Analyse der britischen Politik in den Jahren 1991-1995 unternahm der Cambridge-Historiker Brendan Simms. Mit dem Handwerk des Historikers verfolgt er die Frage, wie es dazu kam, dass Politiker der Regierung des Prime Ministers John Major dazu "beitrugen, Bosnien-Herzegowina zu zerstören". Mit erfrischend klarem Stil, sicherem Urteil, bissigen Pointen und einer Offenheit in der Beurteilung der Politiker und deren Handlungsweisen, die man hierzulande schwerlich finden kann, beschreibt der junge Simms das, was er den Tiefpunkt der britischen Außenpolitik nennt.

Am Anfang erinnert er mit ausführlichen Auszügen an den selbstkritischen Bericht des UN-Generalsekretärs Kofi Annan vom November 1999 über die Tragödie von Srebrenica, die serbische Schuld und das Versagen der UN-Blauhelmission, das Annan mit dem Blickwinkel "der unmoralischen Gleichmachung" in Verbindung bringt, in dem "die internationalen Beobachter und Akteure den Konflikt betrachteten". Der Bericht Annans verdient eine solche Beachtung mit seinem sensationellen Gehalt und dem (selbst-)kritischen Impetus - zumal die westliche Öffentlichkeit und Politik ihn weitgehend ignorierte.

Einen ähnlich kritischen Rückblick vermisst Simms bei der englischen politischen Klasse, die im besagten Zeitraum entscheidend bei den Ereignissen mitwirkte. Dabei haben alle wichtigen Akteure wie John Major, Douglas Hurd, Malcolm Rifkind und viele andere mehr in den späten Neunzigerjahren ihre Erinnerungen veröffentlicht und ihre Politik nochmals im Großen und Ganzen gerechtfertigt. Im ersten Kapitel wird eingehend analysiert, wie sich die Position der Regierungspolitik verfestigte, auf das Prinzip der Nichtintervention schon am Anfang der jugoslawischen Krise festlegte und in diesem Sinne konsequent außenpolitisch, das heißt auch vor allem auf der EU-Ebene, agierte. Das mündete in einer kontinuierlichen Reihe von Obstruktionen im Rahmen der gemeinsamen Planung von Gegenmitteln auf die serbische Aggression: "Im Juli 1992 widersetzte sich nur Britannien der Idee, durch bewaffnete Schutztruppen den Transport der humanitären Hilfe nach Bosnien zu sichern." In den Jahren 1992 und 1993 widersetzte es sich der Errichtung von "no-fly-zones" gegen die bosnischen Serben und deren Belgrader Unterstützer. Als es nicht mehr zu verhindern war, "obstruierte Britannien die konkrete Umsetzung dieses Flugverbots so lange es nur ging". Es enthielt sich bei der Resolution der Generalversammlung der UN, "in welcher die ethnischen Säuberungen mit Genozid verglichen wurden", und war "der stärkste Gegner der amerikanischen Strategie, die das Waffenembargo für die bosnische Regierung aufheben wollte und dies mit der Anwendung von massiven Luftschlägen verband" (bekannt als "lift and strike"). So ist es kein Wunder, dass viele Akteure mit Insiderkenntnissen in der britischen Regierung und dem damaligen Außenminister Douglas Hurd den hauptsächlichen Widersacher einer gemeinsamen Aktion zugunsten Bosniens sahen.

Maßgebliche britische Politiker äußerten 1991 die Überzeugung, Kroatien und Slowenien sollten im jugoslawischen Staatsverband bleiben, waren also entschlossen, "Jugoslawien zusammenzuhalten, auch nachdem sein wesentlich serbozentristischer und repressiver Charakter offenkundig geworden

¹⁹ Mark Mazower: Der dunkle Kontinent. Europa im 20. Jahrhundert, Berlin 2000, S. 569.

war". Der erste Vermittler der EG, Lord Carrington, brachte diese Position direkt in die Verhandlungen mit den Konfliktparteien als diplomatische Strategie hinein. Am Höhepunkt der Belagerung von Dubrovnik erklärte er die Position der EG mit den Worten: Niemand sei bereit, die Unabhängigkeit und Souveränität irgend einer Republik anzuerkennen, solange es keine Lösung für das ganze Problem gebe. Von Anfang an hielt er alle für gleich schuldig: "... all impossible people ... all as bad as each other, and there are just more Serbs". Eigentlich glaubte er, dass der Krieg in Kroatien im Grunde auf Tudjman's Fehler zurückzuführen war, der die Unabhängigkeit ohne geeignete Garantien für die Serben proklamierte. Aus diesem Grunde kritisierte Carrington das deutsche Drängen auf Anerkennung scharf. Gegenüber den bekannten Konstruktionen über das deutsche Vorpreschen und den angeblichen kausalen Konnex der Anerkennung und den Ausbruch des Krieges in Bosnien-Herzegowina äußert sich Simms so: "This was palpable nonsense". Alles, was Deutschland damals getan hätte, war, "schneller und entschiedener als die meisten anderen europäischen Mächte angesichts der Zerstörung von Jugoslawien durch großserbische Nationalisten reagiert zu haben". Es war nicht einmal die Anerkennung, die Carrington's Friedensplan zerstörte; denn dieser "take it or leave it"-Plan von Oktober 1991 wurde von allen Involvierten angenommen - außer von Milosevic. "Die Politik des Anerkennungsentzugs hatte eigentlich nur Sinn als Strategie, den Schwächeren, also die Kroaten, durch Prügel zu territorialen Konzessionen zu zwingen".

Simms macht klar, dass die Gründe für die derartige Politik Londons nicht in irgendwelchen dunklen Komploten oder einer "Islamophobia" oder "Serbophilia" lagen. Allerdings weist er materialreich die abgründige Abneigung der englischen politischen Klasse den Kroaten gegenüber und deren Verachtung für die Schwächeren nach, die sich in diese Position nicht einfügen wollen. Das war vor allem der Fall bei Bosniaken (Muslimen) und wurde von den britischen Militärs vor Ort mit aller Deutlichkeit demonstriert. Simms zeigt, dass die britischen Politiker, die an sich als höchst qualifiziert für ihren Job galten, wie Rifkind oder Douglas Hurd, sich in einen falschen Realismus verstiegen; mit allen Mitteln wollten sie "pragmatische Politik" machen - was schon an sich nicht mehr pragmatisch ist - und waren daher stets bereit, der serbischen Seite nachzugeben. Sie sahen in einer "ausgehandelten" Teilung Bosniens die "pragmatische" Lösung: "Peace", Carrington claimed in July 1992, "will not come to Bosnia until there is a de facto partition".

Zu diesem Zweck wurden die Risiken einer militärischen Intervention enorm übertrieben ebenso wie die angebliche Schlagkraft der Serben. Simms weist auch nach, dass die verbreitete Befürchtung gegenüber russischen Reaktionen weitgehend einer realistischen Grundlage entbehrte. Er zitiert den russischen Experten Anatol Lieven: "Hätte es Russland nicht gegeben, Britannien und Frankreich würden es als Vorwand für ihre Feigheit und Unentschlossenheit erfinden." Der Autor schildert eingehend, wie London die Amerikaner und die NATO bremste und brüskierte und nicht einmal davor zurückschrak, dass die englisch-amerikanischen Beziehungen auf einen Tiefpunkt gelangten - vergleichbar jenen während der Suez-Krise. Er unterzieht auch die "Experten" einer kritischen Analyse (in regierungsnahen Instituten und in Medien), einschließlich der Militärs vor Ort und in Planungsstäben.

So umreißt Simms das Ausmaß der historischen Mitschuld der englischen Politik bei dem Gemetzel in Kroatien und Bosnien-Herzegowina, was ihm zwar ausgezeichnete Rezensionen in der britischen Öffentlichkeit brachte, aber die angesprochenen Politiker unberührt ließ. Auf jeden Fall sind nun die Fakten da und im Grunde dürfte nunmehr keiner hinter diesen

Wissensstand zurückfallen. Man würde sich wünschen, dass auch die Akteure aus anderen ähnlich involvierten Ländern so unter die Lupe genommen werden.²⁰ Was das Buch von Simms darüber hinaus noch auszeichnet, ist die genaue Rekonstruktion der Ereignisse und Zusammenhänge in dem Kriegsgebiet selbst. Das betrifft die Beurteilung der Verantwortung der Kriegsparteien ebenso wie den genau nachgezeichneten kausalen Hergang der Geschehnisse. Auch die Umstände, unter denen in Mittelbosnien und Herzegowina die bewaffneten Auseinandersetzungen unter Kroaten und Bosniaken ihren Lauf nahmen, werden genau geschildert, das heißt abweichend von jener falschen Klischeedeutung, die man in der westlichen Öffentlichkeit als "Wahrheit" zu etablieren versucht, der zufolge der Krieg in Bosnien-Herzegowina auf einen zwischen Tudjman und Milosevic ausgeheckten Teilungsplan zurückgeht.

Wie auch immer es sich mit dem Leben und Sterben der Wahrheit im Krieg verhält, dass der Krieg notwendigerweise zugleich den Kampf um dessen Wahrheit bedeutet, bedarf keiner besonderen Beweisführung.

Das geschieht seit geraumer Zeit auch vor dem Kriegsverbrechertribunal in Den Haag. Dort bemühen sich ganze Expertenscharen und das Gericht selbst - trotz mancher Abwege²¹ - darum, die Geschichte der kriegesischen Auseinandersetzung und deren Entfaltung durch Belgrad wahrheitsgetreu nachzuzeichnen. Der Kampf um Wahrheit ist ein tiefstes und dramatisches Geschäft: deshalb gehört dazu auch, dass man mit neuen Methoden - wie neulich der amerikanische Statistiker Patrick Ball - versucht, Milosevic's Verantwortung für die massenhafte Deportation und den Mord an den Kosovo-Albanern hieb- und stichfest nachzuweisen (FAZ, 15.3.02). Eigentlich sind vor dem Tribunal schon seit langem unterschiedliche lieb gewonnene und unablässig kolportierte Fehldarstellungen der westlichen Medien widerlegt worden - freilich ohne dass diese es zur Kenntnis genommen haben. Ob Milosevic weiß, dass es jede Menge Filmmaterial von der gleichen Qualität wie jene angebliche Dokumentation des WDR unter dem witzigen Titel Es begann mit der Lüge gibt, die er zu seiner Entlastung auch bei den Kriegen in Kroatien und Bosnien-Herzegowina vorbringen könnte? Der englische Liberale und designierte Nachfolger von Wolfgang Petritsch als Hoher Kommissar für Bosnien-Herzegowina, Paddy Ashdown, hat sich als Zeuge vor dem Tribunal beim Kreuzverhör durch den Angeklagten scharfsinnig aus der Tücke der Frage befreit, mit der Milosevic wissen wollte, warum nur Jugoslawien Gegenstand eines solchen Verfahrens sei. Er stehe vor Gericht, um über spezifische Sachverhalte auszusagen und nicht um politische Diskussionen zu führen, sagte Ashdown. In der Tat. Bloß hätte er sich selbst mehr um den spezifischen Gehalt seiner Zeugenaussagen kümmern sollen. Bis heute unwidersprochen, hat er sich zum Kronzeugen von Tudjman's Teilungsstrategie erkoren, obwohl er nur Zeuge von Tudjman's geschichtsphilosophischem Gefasel darüber war, wie denn Bosnien-Herzegowina in zwanzig Jahren aussehen würde. Eine Serviette mit einem Strich darauf, von der er auch vor dem Gericht berichtete, ist kein spezifischer Beweis. Um spezifische Beweise für Tudjman's Teilungspläne müsste man sich mehr bemühen, was gar nicht so schwierig sein sollte. Simms' Auskünfte über den Zick-Zack-Kurs Paddy Ashdowns gegenüber dem bosnischen Krieg versprechen jedenfalls nichts Gutes für das geschundene Land, obwohl man sich fragt, ob nach den

²⁰ Vgl. Mathieu Braunstein: François Mitterrand à Sarajevo: 28 juin 1992: le rendez-vous manqué Paris : L'Harmattan, 2001; und Samantha Power: "Genocide and America", ein Ausschnitt aus dem demnächst erscheinenden Buch A Problem from Hell: America and the Age of Genocide (Basic Books) in New York Review of Books (März).

²¹ Vgl. Dunja Melčić: „Die schwierige Durchsetzung der Gerechtigkeit.“

katastrophalen Fehlbesetzungen durch Carl Bildt und seinen Nachfolger Petritsch überhaupt noch etwas Schlimmeres kommen kann.

Angeichts der laufenden Prozesse vor dem Kriegsverbrechertribunal ist es nunmehr höchste Zeit, dass man sich auch in den westlichen Ländern um die Wahrheit kümmert und über sein Teil der Verantwortlichkeit für Vukovar, Dubrovnik, Sarajevo und Srebrenica nachdenkt. Brendan Simms hat mit seiner Untersuchung einen wichtigen Beitrag dafür geleistet.

Dunja Melčić

Geboren 1950 in Vinkovci/Kroatien, aufgewachsen in Zagreb; (1968) Studium der Philosophie und Anglistik an der Universität in Zagreb sowie (1973) der Philosophie, Anglistik und Altphilologie an der Johann Wolfgang Goethe Universität. 1981 Promotion über Probleme der Ontologie Martin Heideggers (magna cum laude). Seit Juli 2000 Programmleiterin beim Palais Jalta. Schwerpunkt liegt in der Organisation einer Gesprächsreihe unter dem Obertitel „Europäische Gespräch“

Bilingualismus zwischen Theorie und Praxis

Versucht man das Wort Zweisprachigkeit zu definieren, stößt man bereits auf die erste Schwierigkeit. In der Literatur herrschen sehr verschiedenen Definitionen von Zweisprachigkeit vor. Einige Sprachwissenschaftler bezeichnen nur dann eine Person als zweisprachig, wenn sie beide Sprachen perfekt beherrscht. Andere sprechen wiederum schon dann von Zweisprachigkeit, wenn die Person Äußerungen in der fremden Sprache versteht ohne diese auch aktiv zu beherrschen. Heucherts Definition von Zweisprachigkeit scheint diese beiden extremen Ansichten in der

Mitte zu vereinen. „Danach sind diejenigen Personen als zweisprachig zu bezeichnen, deren Beherrschung beider Sprachen alle ihre wichtigen Lebensbereiche abdeckt. Es besteht ein gewisses Gleichgewicht sowie eine Ausgewogenheit der Sprachkompetenz“ (Heuchert, S. 22). Dieses Modell der ausgewogenen Zweisprachigkeit verlangt dem Sprecher keine perfekte Beherrschung beider Sprachen ab, allerdings sollte der Sprecher in den meisten Situationen in der Lage sein, sich sowohl in der einen als auch in der anderen Sprache zu verständigen.

Iva Andrijević, rođena 14. listopada 1978. godine u Wiesbadenu, pohađala osnovnu školu i gimnaziju u Wiesbadenu, maturirala 1998. godine, trenutno završava osmi semestar studija za nastavnicu engleskog i zemljopisa na Johannes Gutenberg-Universität u Mainzu. Povremeno piše za Riječ i sudjeluje u radu HKZ-a Wiesbaden.

Des weiteren muss in der frühen Zweisprachigkeit zwischen dem Doppelspracherwerb und dem Zweitspracherwerb unterschieden werden. Der Doppelspracherwerb liegt bei Kindern vor, die von Beginn an in zwei Sprachen erzogen werden. Das betrifft vor allem Kinder, deren Eltern verschiedene Muttersprachen sprechen. Der Zweitspracherwerb liegt bei Kindern vor, die nach der Muttersprache die zweite Sprache erst zu einem späteren Zeitpunkt erlernen. Das trifft vor allem bei den Kindern von Migranten zu, die in der Regel zu Hause mit der Familie die Muttersprache sprechen, und bei denen die Zweitsprache deutsch erst später im Kindergarten oder beim Spielen mit Gleichaltrigen hinzukommt. Dabei handelt es sich um einen natürlichen oder ungesteuerten Zweitspracherwerb, der in Kommunikationssituationen im täglichen Leben stattfindet und nicht im gezielten Fremdsprachenunterricht.

Ein Kind durchläuft beim Spracherwerb unterschiedliche Entwicklungsstufen. Diese Entwicklungsstufen sind im Doppelspracherwerb und im Zweitspracherwerb verschieden. Auch hier muss zwischen diesen beiden Möglichkeiten des Erlernens einer

Sprache unterschieden werden. Ein Kind, das beide Sprachen parallel lernt, hat in der ersten Entwicklungsstufe, welche bis zum zweiten Lebensjahr reicht, bis dahin sollte auch der Sprachbeginn des Kindes erfolgt sein, einen geringen aktiven Wortschatz mit Wörtern aus beiden Sprachen. Das Kind ist nicht in der Lage von einer Sprache in die andere zu übersetzen. Es befindet sich im Stadium der Mischsprache, wahrscheinlich werden beide Sprachen als ein linguistisches System angesehen. Die zweite Entwicklungsstufe setzt ungefähr mit dem zweiten Geburtstag ein. Sie ist durch einen größeren aktiven Wortschatz zum Benennen von Gegenständen, Handlungen und Funktionen in beiden Sprachen gekennzeichnet. Das Kind sieht sich immer mehr in der Lage die Sprachen nach Personen zu trennen. In dieser Phase tritt das Phänomen der Doppelung auf. Möchte das Kind etwas betonen, verwendet es nacheinander Worte in beiden Sprachen. Außerdem überträgt das Kind in dieser Entwicklungsstufe grammatische Strukturen aus der jeweils

anderen Sprache. Es ist zu bemerken, dass im Doppelspracherwerb grammatische Strukturen nicht parallel erworben werden, sondern zeitlich versetzt, und zwar je nach Komplexität der Sprachstruktur und der Intensität der Sprachbenutzung. Die dritte Entwicklungsstufe ist im Alter von drei bis vier Jahren festzusetzen. In diesem Lebensabschnitt kann das Kind die Sprachen voneinander trennen. Es ist außerdem in der Lage, seine Kommunikationspartner in der jeweiligen Sprache anzusprechen. Es treten nur noch minimale Übertragungen auf.

Beim natürlichen Zweitspracherwerb durchläuft das Kind ebenfalls drei Entwicklungsstufen. Da das Kind beim Zweitspracherwerb aber bereits eine Sprache erworben hat, können die jeweiligen Entwicklungsstufen nicht miteinander verglichen werden. Allgemein kann folgendes festgehalten werden. Das Kind orientiert sich im Zweitspracherwerb grundsätzlich an den gleichen Prinzipien aus der Muttersprache, also am sprachlichen Vorwissen, welches es hat. Das Kind ist sich des syntaktischen Prinzips (Satzstruktur) von Sprache bewusst. Beim Vergleich der Muttersprache mit der Zweitsprache ermöglichen Parallelen in Konzept und Aufbau einzelner Teilbereiche das Überspringen bestimmter Phasen. Unterschiede verlangen allerdings die gleichen kognitiven und semantischen Entwicklungsstadien wie beim Erstspracherwerb (Semantik = Bedeutungslehre). Es verwundert demnach nicht, dass sich der Erstspracherwerb und der Zweitspracherwerb, die Entwicklungsstufen betreffend, sehr ähneln. In der ersten Entwicklungsstufe gestalten sich erste Äußerungen des Kindes in Form von Kopula-Sätzen, das heißt Ist-Sätzen. Die erste Entwicklungsstufe ist auch die Phase der Einwort- und Zweiwortäußerungen, wie zum Beispiel „in Bett“ oder „du nicht“. In der zweiten Entwicklungsstufen kommen Sätze mit Vollverben und modalen Hilfsverben hinzu (gehen, machen, können, wollen). Die Satzstruktur wird ebenfalls in dieser Zeit erworben. In der dritten Entwicklungsstufe setzt schließlich die Wortschatzerweiterung ein. Diese, die Aussprache und die grammatischen Strukturen werden parallel erworben und greifen ineinander.

Welche Kinder in einer besseren oder schlechteren Position sind, diejenigen, die zwei Sprachen parallel erlernen müssen oder diejenigen, die das Vorwissen einer bereits erlernten Sprache für die zweite verwenden können, lässt sich nicht so einfach beantworten. Hinzukommt, dass der natürliche Zweitspracherwerb erst seit kurzer Zeit erforscht wird, während dem Doppelspracherwerb schon lange Beachtung geschenkt wird. Ein Kriterium für die Qualität der Sprachbeherrschung scheint allerdings der Kodewechsel zu sein. „Der wechselseitige Gebrauch beider Sprachen, bei dem die Abschnitte (Sequenzen) aus der jeweils einen oder anderen Sprache klar voneinander unterscheidbar, also nicht vermischt sind, wird als Kodewechsel bezeichnet“ (Heuchert, S. 35). Dieser Kodewechsel tritt auf verschiedenen Ebenen auf. Ein Wechsel auf der Satzebene bedeutet, dass ein Satz in einer Sprache erfolgt, der nächste in der anderen. Der satzinterne Wechsel beinhaltet, dass einzelne Wörter oder längere Sequenzen im Satz in der anderen Sprache erfolgen. Schließlich kommt es noch bei festen Redewendungen zum Kodewechsel. Das sind seine drei häufigsten Anwendungen. Untersuchungen haben nämlich ergeben, dass der Kodewechsel im allgemeinen auf ein hohes Niveau zweisprachiger Kompetenz hinweist, was aber nicht heißt, dass Kinder dazu beide Sprachen fließend sprechen müssen. Da dieser Kodewechsel ein „sauberes“ Wechseln der Sprachen bezeichnet, scheint der Trennung der beiden Sprachen eine große Bedeutung zuzukommen. Es ist sehr wichtig, dass das Kind zwischen den zwei erworbenen Sprachen unterscheiden kann, denn nur so ist es möglich, das unerwünschte Phänomen der Mischsprache zu umgehen. Als nützlich erweist sich an dieser Stelle die Trennung der Sprachen nach Personen oder im

Sinne einer räumlichen Trennung, das heißt, dass zum Beispiel die Mutter mit dem Kind nur die Muttersprache spricht und der Vater nur deutsch, oder dass zu Hause nur die Muttersprache gesprochen wird und draußen, wie etwa im Kindergarten oder auf dem Spielplatz, nur deutsch gesprochen wird.

Auch wenn sich die Frage nach den Vorteilen und Nachteilen im Doppelspracherwerb und im natürlichen Zweitspracherwerb nicht beantworten lässt, und es somit noch immer nicht das eine richtige Rezept für den frühen Bilingualismus gibt, so ist zumindest der Schluss, zu dem die Forschung der Sprachwissenschaft gekommen ist, dass frühe Zweisprachigkeit keine zu große Belastung für das Kind ist, schon ein großer Erfolg. Man ist zur Feststellung gekommen, dass der Mensch eine spezifische Spracherwerbsfähigkeit besitzt, die gegen den Einfluss äußerer Faktoren und damit auch gegen die Manipulierbarkeit des Lernprozesses weitgehend resistent ist. Grundsätzlich kann man davon ausgehen, dass Kinder bis zum Alter von 12 Jahren in der Lage sind, jede Sprache akzentfrei zu beherrschen, die zweite ebenso gut wie die erste. Mit dem Eintritt in die Pubertät verläuft das Erlernen einer Sprache anders, vor allem aber langsamer. Die Leichtigkeit scheint zu diesem Zeitpunkt allmählich verloren zu gehen. Während früher gegen eine zweisprachige Erziehung argumentiert wurde, so ist man heute gegenteiliger Meinung und befürwortet diese. Gerade was den Zweitspracherwerb betrifft, haben Forschungen ergeben, dass bereits gefestigte Kenntnisse in einer Sprache von großer Wichtigkeit sind. Sie erleichtern das Erlernen jeder weiteren Sprache. Aus diesen Gründen werden Migranten heutzutage ermutigt, ihren Kindern die Muttersprache beizubringen, entgegen mancher Angst von Eltern, die deutsche Sprache könne darunter leiden. „Untersuchungen aus verschiedenen Ländern haben gezeigt, dass der Erfolg beim Erwerb der zweiten Sprache im wesentlichen von den Bemühungen zur Förderung der Muttersprache abhängt“ (Heuchert, S. 29). Im Gegenteil, ein Beharren der Eltern darauf, den Kindern deutsch anstatt der Muttersprache beizubringen, führt dazu, dass die Kinder das oft fehlerhafte deutsch der Eltern annehmen. Hätten sie allerdings eine Sprache richtig erworben und gefestigt, so sähen sie sich später in der Lage die zweite Sprache schnell und leicht zu erlernen. An dieser Stelle fehlte es bislang an Aufklärung für die oftmals verunsicherten Eltern.

Dank dieser Erkenntnis wird mittlerweile die Muttersprache sogar in Kindergärten gefördert. Das Institut für interkulturelle Pädagogik im Elementarbereich in Mainz arbeitet mit 40 Kindertagesstätten in Mainz zusammen. Es bietet Fort- und Weiterbildung für ausländische Erzieherinnen und Erzieher zu den Themen Mehrsprachigkeit und interkulturelle Erziehung an. Dadurch sehen sich diese Kindertagesstätten in der Lage Erzieherinnen und Erzieher mit einer Qualifikation in einer Migrantensprache einzustellen. Es handelt sich hierbei gezielt um Migrantensprachen und nicht um die Prestigesprachen wie Englisch oder Französisch.

Beim Besuch einer solchen Kindertagesstätte in Mainz und bei der Befragung der Leiterin haben sich interessante Einblicke ergeben, unter anderem zum Beispiel gerade auf die Frage, welche Kinder nun im Vorteil seien, diejenigen, die doppelsprachig aufwachsen, oder diejenigen, die beim Eintritt in den Kindergarten, noch gar kein deutsch sprechen. Die Antwort aus der Beobachtung in der Praxis fiel wie folgt aus: „Bei mehrsprachigen Kindern treten im allgemeinen Sprachverzögerungen in beiden Sprachen auf. Wir haben beobachtet, dass bei Kindern, die beim Eintritt in den Kindergarten kein deutsch sprechen, und für die alles fremd ist, Ängste entstehen, die dazu führen können, dass die Kinder weinen und sich zurückziehen. Allerdings sind die Kinder, bei welchen eine Sprache bereits sehr gut entwickelt und ausgeprägt ist, in der Lage, die Zweitsprache innerhalb

kürzester Zeit zu erlernen. Sie brauchen meist nur drei bis sechs Monate, um sich gut ausdrücken zu können. Sprachlich gesehen sind diese Kinder klar im Vorteil. Die Lernerfolge sind aber individuell unterschiedlich. Wir haben für beide Fälle sehr positive Ergebnisse“.

Ich bin selbst mit zwei Sprachen groß geworden, wobei es sich bei mir um den Zweitspracherwerb gehandelt hat. Ich habe erst mit dem Eintritt in den Kindergarten deutsch sprechen gelernt. Aus den Erzählungen meiner Eltern kann ich entnehmen, dass ich im Kleinkindalter mit Leichtigkeit kroatisch und später deutsch gelernt haben muss. Aus heutiger Sicht kann ich nur sagen, dass ich froh bin zwei Sprachen zu beherrschen ohne mich überhaupt an mühseliges Lernen erinnern zu können. Für mich bringt die Kenntnis jeder weiteren Sprache nur Vorteile mit sich, der Fremdsprachenunterricht in der Schule fällt leichter, man kann sich im Urlaub auf der Muttersprache verständigen, der Horizont ist allgemein erweitert.

34. Susret Hrvatskog akademskog saveza

U hotelu Europske građanske akademije (ESTA) u Bocholtu, od 17. do 20. svibnja, održan je 34. Duhovski susret Hrvatskog akademskog saveza (HAS), udruge hrvatskih studenata i akademičara u Njemačkoj. Na početku skupa, na kojem se okupilo pedesetak sudionika, nazočne su pozdravili Marija Bilandžić, predsjednica HAS-a, i dr. Leibengut, ravnatelj EstA-e. Glavna tema ovogodišnjeg Susreta glasila je: „Sport u hrvatskom društvu“. Sva tri predavača stigla su ovog puta iz Hrvatske. Dr. Dražen Lalić (Split) izložio je izlaganje pod naslovom „Navijačko nasilje u Hrvatskoj“. Dr. Lalić je međutim na početku rekao: "U vama uistinu vidim iseljenu Hrvatsku. Gotovo dvije trećine moje obitelji je u inozemstvu, neki u Australiji, neki u Americi. Telefonski poziv s raznih kontinenata zazvoni tjedno barem desetak puta. većina ljudi u Hrvatskoj ponosi se vama. Vi ste naš most prema svijetu. podsjećate me na moje rođake, i po govoru, i po ponašanju, i po sudbini". Fenomen hrvatskog iseljeničtva pokazuje i činjenica da je 1981., na jednoj utakmici između Stuttgarta i Hajduka u Stuttgartu, bilo ukupno 35.000 navijača, od kojih 20.000 Hajdukovih. U izlaganju je predavač govorio o navijačkoj supkulturi u Hrvatskoj te o društvenoj, političkoj, komercijalnoj, pedagoškoj i medijskoj dimenziji navijanja. Pritom je naveo najznačajnije navijačke skupine, posebice splitsku Torcidu i zagrebačke BBB. navijačko nasilje je uglavnom simbolično, iako često ne izražava samo rivalstvo klubova nego i socijalno i političko nezadovoljstvo. U Hrvatskoj je tipičan "južnjački" (ikonografija, pjesma) i "sjevernjački" (više nasilja) tip navijaštva. navijačko nasilje je često najjača neverbalna komunikacija. U njegovu razumijevanju i suzbijanju potrebno je aktivno sudjelovanje najvažnijih društvenih ustanova, a ponajviše razgovor i dijalog.

Es wäre doch schade, wenn man die Möglichkeit hat, diese ungenutzt zu lassen. Meiner Meinung nach ist die Frage nach dem Erfolgsrezept nicht so wichtig, schließlich bietet sich oftmals gar nicht erst die Auswahlmöglichkeit, ob man sein Kind nun doppelsprachig erziehen möchte, oder ob es mit der Zweitsprache erst später konfrontiert werden soll. Haben die Eltern unterschiedliche Muttersprachen, so steht bereits fest, dass das Kind beide Sprachen parallel erwerben muss. Lediglich bei Paaren mit der selben Muttersprache stellt sich diese Frage. Fest steht jedenfalls, dass das Erlernen von zwei Sprachen einem Kind durchaus zugemutet werden kann, auf welchem Wege auch immer. Erfreulich ist dabei auch, dass die Literatur jedermann mittlerweile darin unterstützt und die Vorteile erkennt, und nicht länger nur Nachteile sieht.²²

Iva Andrijević

Quelle:

Heuchert, Lucija: *Zweisprachigkeit*.

Materialien zur interkulturellen Erziehung im

Kindergarten. Bd. 3. Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 1989

Novinarka Sandra Dodig (Zagreb) govorila je u drugom predavanju o sportskom novinarstvu u Hrvatskoj i o povijesti nogometa. Mnogi su se začudili da je nogomet stariji nego se dosad mislilo, a određene vidove nogometne igre poznavale su drevne civilizacije (kineska, babilonska, egipatska). Domovina suvremene nogometne igre je Engleska. Englezi su i u Hrvatsku donijeli nogomet koncem 19. stoljeća. najveći hrvatski nogometni uspjeh je brončana medalja na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj 1998. O radu Hrvatskog olimpijskog odbora, uspjesima i perspektivama hrvatskoga sporta, izlaganje je održao gosp. Neven Savora (Zagreb). Na okruglom stolu, istaknuto je da su se u hrvatskom sportu dogodile bitne promjene, a najvažnije su: politizacija sporta, politička instrumentalizacija, povećanje broja sportova (i novih, ekstremnih), individualizacija sportova (Ivanišević, Kostelić), vrijednost obitelji, opadanje značaja rekreativnog sporta, komercijalizacija, odljev kvalitetnih sportaša u inozemstvo, socijalna promocija putem sporta, povećanje nasilja u sportu i povećanje društvene i medijske uloge sporta općenito. Sudionici okrugloga stola sudjelovali su vrlo aktivno u razgovoru postavljajući pitanja i iznoseći vlastita mišljenja. U večernjim satima prikazana su dva videofilma s kanala Arte, koji su snimljeni u povodu nogometne utakmice Hrvatska - Jugoslavija te film pod naslovom "Jedanaest prijatelja", koji govori o posljednjem nogometnom reprezentativnom naraštaju bivše države, definitivnom raspadu reprezentacije i međuljudskim odnosima bivših suigrača. U nedjelju je za sudionike susreta duhovsku misu slavio fra Anto Batinić, a u ponedjeljak je upriličen izlet u posjet glasovitom muzeju Kröller-Müller u Arnhemu u Nizozemskoj.

Ante Akmađža

²² Mit freundlicher Genehmigung der Redaktion „RIJEČ“, Kroatische Kulturgemeinde, Wiesbaden, 2002

Marija Anderle

Die Loggia communis an der östlichen Adria

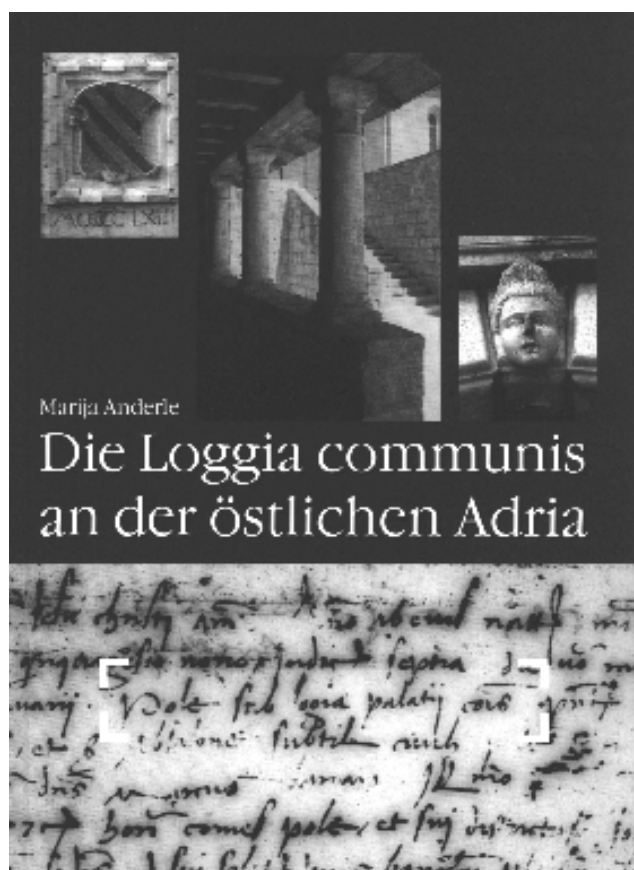
(Dissertacija Mainz 1999 – ISBN 3-89739-223-2, VDG-Verlag Weimar 2002, Cijena:48 Euro)

Jak razvoj građevinarstva uvjetovan novim političkim uređenjem gradskih komuna od kraja 12. vijeka ostavio je duž istočnog Jadrana, na bivšem teritoriju Venecije, još danas vidljive tragove. Komunalna palača i komunalna loža, često skupa u jednoj zgradi, postali su, kao i svuda u Evropi, vrlo brzo centri javnog života.

Povijesni počeci gradske lože u Evropi mogu se slijediti od ranog srednjeg vijeka u tzv. «laubia» i «curia» biskupa i knezova. To su bila mjesta na kojima su se pisali razni ugovori i gdje se sudilo. Kompletni inventar gradskih loža od Trsta do Albanije od 12. do 18. vijeka broji danas oko 40 sačuvanih građevina. Otprilike isti broj se spominje u dokumentima i literaturi, a u većim gradovima su današnje lože imale i svoje starije prethodnice, koje su pregrađene ili srušene. Uz pomoć fotografske dokumentacije, mjerenjem, te kroz povijesno istraživanje i interpretaciju podataka ovih djelomično monumentalnih, danas zaštićenih kulturnih spomenika, želi se dati prikaz o korištenju, umjetničkom, urbanističkom i političkom značenju tih građevina na Jadranu.²³

Der enorme Aufschwung der Bautätigkeit infolge der politischen Neuordnung der Kommunen ab dem Ende des 12. Jahrhunderts hat entlang der östlichen Adria, in Istrien und Dalmatien, dem ehemaligen Kolonialgebiet Venedigs, bis heute sichtbare Spuren hinterlassen. Der Kommunalpalast und die kommunale Loggia, oft gemeinsam in einem Gebäude untergebracht, avancierten, wie anderswo in Europa, unverzüglich zu zentralen Orten des öffentlichen Lebens.

*Die historischen Anfänge der loggia communis in Europa lassen sich ab dem frühen Mittelalter verfolgen in der «laubia» und «curia» der Bischöfe und Fürsten, in denen meist Dokumente verfasst und Gerichtsverhandlungen abgehalten wurden. Die komplette Bestandsaufnahme kommunaler Loggien im Küstenstreifen von Triest bis Albanien aus der Zeit von Ende des 12. Jahrhunderts bis zum 18. Jahrhundert umfasst ca. vierzig erhaltene Bauwerke. Etwa die gleiche Zahl ist nur noch archivalisch belegt. Mittels Fotodokumentation und Vermessung, Erforschung der Baugeschichte, Beschreibung und Deutung der heute geschützten Bausubstanz wird eine Rekonstruktion der Nutzung, der städtebaulichen und politischen Bedeutung dieser zum Teil monumentalen Bauwerke angestrebt.*²⁴

Autorica : Marija Dragica Anderle - Rođ.1945 u Županji, maturirala u gimnaziji u Slavonskom Brodu, zatim nastavila studij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dolaskom u Njemačku radila je kao tumač i prevodilac, kasnije je nastavila studij na univerzitetima u Münchenu i Mainzu. Promovirala je 1999 na Institutu za povijest umjetnosti u Mainzu.

Autorin: Marija Dragica Anderle – Geb.1945 in Županja, Kroatien. Das Abitur absolvierte sie am Gymnasium in Slavonski Brod, danach studierte sie Kunstgeschichte an der Philosophischen Fakultät in Zagreb. In Deutschland arbeitete sie eine Zeitlang als Dolmetscherin und Übersetzerin, setzte dann ihr Studium an den Universitäten in München und Mainz fort und promovierte 1999 am Institut für Kunstgeschichte in Mainz.

²³ Hrvatsko izdanje je u pripremi

²⁴ Die kroatische Ausgabe ist in Vorbereitung

Abteilung für Osteuropäische Geschichte Christian-Albrechts-Universität zu Kiel

Eine Studienreise nach Kroatien

Anreise

Am Himmelfahrtstag 2001, am 24. Mai, fuhren wir mit dem Zug über Hamburg nach München und mit dem Nachtzug weiter nach Zagreb. Dort erwartete uns Ivo Fatović vom Reisebüro Mediatrist, das die Reise innerhalb Kroatiens organisiert hatte. Uns schloss sich auch Zrinka Nikolić, Assistentin für Mittelalterliche Geschichte an der Philosophischen Fakultät in Zagreb, für die weitere Reise durchs Land an. Sie kümmerte sich um die Kontakte vor Ort, übernahm fallweise auf Englisch die Führungen und unterhielt sich mit den Studierenden über das Studenten- und Dozentenleben in Kiel und Zagreb im Vergleich.^{25, 26}

Fahrt an die Küste

Nach dem Frühstück in einem Hotel am Bahnhof fuhren wir mit dem Bus Richtung Küste. Kurz hinter

Karlovac musste unser Fahrer Marijan einen großen Umweg über kleinste, teilweise nicht einmal asphaltierte Straßen machen, weil die Hauptstraße wegen

Minenräumarbeiten gesperrt war. Auf der weiteren Fahrt über die einstige Frontlinie hinweg und durch die ehemalige "Krajina" sahen wir viele noch immer zerstörte und/oder verlassene Häuser. Selbst wenn ein Teil der 1995 geflohenen serbischen Bevölkerung zurückkehrt und auch wenn sich Kroaten aus Bosnien in diesen Gebieten dauerhaft niederlassen, wird die frühere Bevölkerungsdichte wohl kaum je wieder erreicht werden, waren die kargen Gebirgsregionen doch seit langem schon der Landflucht ausgesetzt.

In der Terminologie der mittelalterlichen Territorialverhältnisse verließen wir hinter Slunj - vgl. den Roman von Heimato von Doderer: Die Wasserfälle von Slunj - das mittelalterliche Slawonien und gelangten nach Kroatien. Der Name Kroatien hat sich erst in der frühen Neuzeit nach Norden bis an die Drau ausgedehnt. Wir durchquerten die Ebene von Krbava, wo an der Stelle des heutigen Städtchens Udbina seit dem Ende des 12. Jahrhunderts bis in die Zeit der Türkenkriege ein Bistum bestand. Auf der Ebene von Krbava erlitt das kroatisch-slawonische Heer 1493 eine vernichtende Niederlage gegen die Türken.

Trogir

Nachdem wir uns in einem gut ausgestatteten Hotel außerhalb von Trogir einquartiert hatten, fuhren wir zur Besichtigung in die Stadt. Trogir, die Gründung griechischer Kolonisten im 4. Jh. v. Chr., liegt auf einer kleinen Insel zwischen dem Festland und Čiovo. Es gehört zur Reihe der Städte, die auch im Frühmittelalter urbanes Leben in Kontinuität bewahrten. Zusammen mit den nördlichen Inseln Krk, Osor (heute: Cres-Lošinj), Rab und den Städten Zadar, Split, Dubrovnik und Kotor stand Trogir bis an den

Anfang des 12. Jahrhunderts nominell unter byzantinischer Herrschaft. Alle Städte des byzantinischen

²⁵ Die Osteuropäische Geschichte bildet einen Teilbereich des Studienangebotes am Historischen Seminar. Studierende, die mehr über die Länder Osteuropas und deren Geschichte im gesamteuropäischen Kontext lernen möchten, finden in Kiel ein breit gefächertes Angebot: Das Themenspektrum reicht zeitlich vom Mittelalter bis in die jüngste Vergangenheit, regional von der Ostsee bis an die Adria, von Tschechien und Polen bis in den Kaukasus.

²⁶ Illustrierte Version: <http://www.oeg.uni-kiel.de/Kroatien-Exkursion/Exkurs1.htm>

Dalmatiens waren Bistümer; die Bezeichnung als civitas, "Stadt", setzte in Anknüpfung an die spätantike Tradition das Vorhandensein eines Bischofssitzes voraus. Dadurch waren die dalmatinischen Bistümer - ähnlich wie in Italien und im Gegensatz zu Mitteleuropa - sehr klein.

Das spätmittelalterliche Stadtbild ist in Trogir gut erhalten. Am Hauptplatz liegen die romanisch-gotische Kathedrale St. Laurentius und die Loggia mit einem Uhrturm. Außerhalb des alten Kernes steht das venezianische Kastell. Die Hauptstraße in der Altstadt heißt seit 1992 "Kohl-Genscher-Straße", in Erinnerung an den Einsatz der beiden Politiker für die internationale Anerkennung Kroatiens am 23. Dezember 1991 durch die Bundesrepublik am 15. Januar 1992 durch die Europäische Gemeinschaft. Es sei an dieser Stelle daran erinnert, dass auch der jetzige Kieler Oberbürgermeister Norbert Gansel zu den frühen Befürwortern einer Anerkennung von Slowenien und Kroatien gehört hat.

Salona

Am Samstag, dem 26. Juni fuhren wir vom Hotel aus weiter nach Süden zu den Ruinen von Salona, der in der Antike bedeutendsten Stadt in Dalmatien. Diese alte Stadtanlage ist oberhalb von Split gelegen. Hier wurden wir von Frau Mira Topić, einer Mitarbeiterin des Archäologischen Museums von Split, geführt. Wir sahen die Ruinen der Basilika, die in der Zeit nach der Erhebung des Christentums zur Staatsreligion an der Stelle der frühchristlichen Martyrien außerhalb der Stadtmauern errichtet worden war. Bei der Basilika steht das mit Spolien geschmückte Haus des Priesters und Archäologen Frane Bulić (1846-1934), in dem heute ein kleines Museum über den ehemaligen Besitzer und ein Postkartenshop untergebracht sind. Wie noch gut zu erkennen, wurde Salona mehrfach erweitert. So wurde auch die Arena erst nachträglich in die Ummauerung mit einbezogen. Wahrscheinlich brach das städtische Leben nach der Erstürmung durch die Avaren um 614 zusammen, und die Bevölkerung zog sich in die Ruinen des nahegelegenen einstigen Kaiserpalastes von Spalatum (>Split) zurück.

Split

Nachmittags führte uns der Architekt Goran Nikšić vom städtischen Denkmalsschutzamt durch den Diokletianspalast, der den Ursprung der Stadt Split bildet. Zur Zeit Diokletians, der seinen Palast am Ende des 3. Jahrhunderts errichten ließ, reichte der Palast bis ans Meer heran und konnte an dieser Seite auch nur mit einem Boot erreicht werden. Unser Stadtführer zeigte uns die erst seit den fünfziger Jahren allmählich freigelegten Kellergewölbe des Palastes. Im Mittelalter waren die Gewölbe durch eingeschlagene Löcher mit - heute aus archäologischer Sicht höchst ergiebigen - Abfällen aufgefüllt worden. Wir besichtigten das ehemalige Mausoleum des Palastes, das im Frühmittelalter zur Kathedrale St. Domnius (Sveti Duj) umgewandelt wurde. Von den Reliquien des Salonitaner Märtyrers Domnius aus der Zeit der Diokletianischen Christenverfolgungen befindet sich hier nur ein Arm, die anderen Teile liegen in Rom. In der Kathedrale von Split fand 925 die Synode statt, auf der die von Rom abhängige Kirchenprovinz für Dalmatien eingerichtet wurde. Der ehemalige Jupitertempel, der dem ehemalige Mausoleum gegenüber liegt, diente später

als Baptisterium. Hier stehen auch die Sarkophage frühmittelalterlicher Erzbischöfe von Split. Die antiken Sarkophage sind sekundär verwendet und mit Inschriften versehen. Schließlich sahen wir die Porta aurea, das Landtor des Palastes, und die 1929 vom Bildhauer Ivan Meštrović geschaffene Statue des Bischofs Gregor von Nin, der sich 925 vergeblich darum bemüht hatte, dass sein Bistum Nin zur Metropole der neuen Kirchenprovinz würde. Das Denkmal stellt ihn als Kämpfer für die Liturgie in kirchenslavischer Sprache dar, was eine inzwischen widerlegte Konstruktion der Historiographie des 19. Jahrhunderts ist. Die Stadtführung endete auf dem Markt der mittelalterlichen Stadterweiterung außerhalb des Palastes.

Nach Einquartierung auf unserer "schwimmenden Pension" für die nächsten sieben Tage, dem Motorsegler "Vrgada", und erstem Mittagessen an Bord streiften die einen noch länger durch die Altstadt; die anderen fuhren zum "Museum für kroatische archäologische Denkmäler" zur Ausstellung "Kroaten und Karolinger" über die Verbindungen der Gebiete Kroatiens mit dem Karolingerreich. Gezeigt wurden vor allem vorromanisches Kircheninterieur, Schmuck und Waffen.

Um sieben Uhr abends lief die "Vrgada" aus dem Hafen von Split aus und dreieinhalb Stunden später, gegen halb elf, trafen wir im Hafen von Hvar ein. Einige nutzten den abendlichen Landgang sogar, um zum Kastell über der Stadt hochzusteigen. Gleich am nächsten Morgen fuhren wir weiter nach Korčula. Unterwegs warf das Schiff in einer Bucht Anker für eine Badepause von Bord aus.

Korčula

Der Name von Insel und Stadt Korčula ist abgeleitet von griechisch Korkyra melaine bzw. lateinisch Corcyra nigra ("das schwarze Korfu"). Doch gibt es keine Kontinuität städtischen Lebens. Die Insel gehörte im Frühmittelalter zum Herrschaftsbereich der Narentaner, in dem sich keine romanische Bevölkerung gehalten hat und der später als Kroatien und die südlicheren Fürstentümer Zahumlje, Travunien und Duklja christianisiert wurde. Die Reihe der frühmittelalterlichen Herrschaftsbildungen an der Adriaostküste ist am besten in dem Werk *De administrando imperio* des byzantinischen Kaisers Konstantin Porphyrogenetos aus der Mitte des 10. Jahrhunderts beschrieben: Im Norden von Ostistrien bis ins Hinterland von Split Kroatien, dann Narentanien mit einem Festlandsgebiet bis an die Neretva und den mitteldalmatinischen Inseln, Zahumlje von der Neretva bis auf die Höhe von Dubrovnik, Travunien - daher noch heute der Ortsname Trebinje - von Dubrovnik bis an die Bucht von Kotor, Duklja bis an die Bojana, die heutige albanisch-montenegrinische Grenze. In diesen Gebieten lagen wie Enklaven die alten dalmatinischen Städte unter byzantinischer Herrschaft. Zahumlje und Trebinje gehörten seit dem 11. Jahrhundert zu Duklja und am Ende des 12.

Jahrhunderts gelangten die drei Territorien als die "Küstenländer" an das serbische Reich der Nemanjiden.

Der Aufstieg der Stadt Korčula begann - ebenso wie der von Hvar - erst im 13. Jahrhundert mit der Intensivierung des Seeverkehrs entlang der Adriaostküste. Die Gleichrangigkeit mit den älteren Städten war 1300 durch die Errichtung des Bistums Korčula erreicht. Die auf einer Halbinsel gelegene Stadt ist regelmäßig nach einem Fischgrätenmuster angelegt.

Zwischen den "Gräten" fegt der Wind durch die Stadt, so daß in den Strassen immer eine angenehm kühle Temperatur vorherrscht. Auf dem "Rückgrat" liegen Stadttor, Loggia, Bischofsresidenz und Kathedrale.

Am Eingang zur Altstadt ließ sich über die Rolle von Denkmälern sprechen. Unterhalb des alten venezianischen Löwen ist am Stadttor eine Tafel angebracht, die an die 1000-Jahrfeier der Krönung des kroatischen Königs Tomislav 1925 erinnert. Eine Tafel in der Loggia zur Erinnerung an die Befreiung im Zweiten Weltkrieg zeigt den Sieg über einen Löwen. Offensichtlich steht der Löwe für Italien. Andere Gedenktafeln erinnerten an die Aktivitäten der kroatischen Nationalbewegung im 19. Jahrhundert, die allmählich die italienischsprachigen "Autonomisten" zurückdrängte. Unter den Sehenswürdigkeiten in Korčula ist neben der Kathedrale auch das (angebliche?) Geburtshaus von Marco Polo zu erwähnen, von dessen Turm aus man einen sehr schönen Blick über die Dächer der Stadt und die Bucht hat.

Mljet und Lopud

Am Montag, dem 27. Mai, fuhren wir weiter zur Westspitze der Insel Mljet zum kleinen Hafen Pomena. Von hier aus gingen wir durch den Wald des Nationalparks zu den inneren Seen auf der Insel, die durch einen winzigen natürlichen Kanal mit dem Meer verbunden sind. Während der Naturwald an der Adriaostküste seit der Antike bis in die frühe Neuzeit ansonsten dem Raubbau fast vollständig zum Opfer gefallen ist und es sich bei der jetzigen Bewaldung um Aufforstungen seit dem 19. Jahrhundert handelt, ist der Wald im Westteil von Mljet durchgehend erhalten geblieben. Im größeren der beiden Binnenseen

liegt eine Insel, auf dem der Fürst von Zahumlje 1151 ein Kloster stiftete und dorthin Benediktinermönche berief. Die Kirche ist ein romanischer Zentralbau, der Parallelen zu normannischen Bauten in Süditalien aufweist. Das im 16. Jahrhundert gegen Überfälle durch osmanische Schiffe und Seeräuber befestigte Kloster wurde um 1800 geschlossen. Mit kleinen Booten kann man zu der Insel übersetzen. Beeindruckend ist die große Stille, die in den Wäldern herrscht.

Dubrovnik

Nach kurzer Fahrt legten wir in Gruž, dem neuen Hafen von Dubrovnik, an. Mit dem Linienbus der städtischen Busgesellschaft "Libertas" gelangten wir zum Stadttor Pile. Hier erwartete uns Arié Malz, Doktorand aus Zürich, der zur Zeit im Archiv von Dubrovnik arbeitet. Er führte uns über die Hauptstraße Stradun zur Rolandsäule, zum Rektoratpalast und zur Kathedrale. Die Kathedrale wie auch die Stadtpfarrkirche St. Blasius sind Barockbauten, die nach dem Erdbeben von 1667 an der Stelle der

zerstörten Vorgängerkirchen errichtet wurden. Dank der Vermittlung von Herrn Malz und Zrinka Nikolić konnten wir das Staatsarchiv besuchen, wo für uns zahlreiche Stücke frei zugänglich ausgestellt wurden: der lateinisch-kyrillische Schutzbrief des bosnischen Banus Kulin für Kaufleute aus Dubrovnik vom Ende des 12. Jahrhunderts, ein Privileg des bulgarischen Zaren Asen,

ein osmanischer Ferman, das älteste Exemplar des Statutes von Dubrovnik, Rechnungsbücher etc.

Der große wirtschaftliche Aufstieg von Dubrovnik begann mit der Erschließung der Erzgruben in Serbien und Bosnien seit dem Ende des 12. Jahrhunderts. Im Karawanenhandel wurden die Edelmetalle an die Küste gebracht und weiterverschifft. Die Kaufleute brachten hochwertige Waren aus dem Mittelmeerraum in das nun zahlungskräftigere Binnenland. In Dubrovnik selbst entwickelte sich seit dem 14. Jahrhundert eine Tuchindustrie, die für den binnenländischen Markt produzierte.

Von 1205 bis 1358 stand Dubrovnik unter venezianischer Herrschaft, seit 1358 nominell unter ungarisch-kroatischer. Noch bis 1526 zahlte die Stadt einen Tribut an den ungarischen König, doch viel bedeutsamer wurde der seit 1458 regelmäßig entrichtete Tribut an den türkischen Sultan. Auch nach Festigung der osmanischen Herrschaft im Binnenland konnte Dubrovnik als ein "Hongkong" an der Adriaküste und als Vermittler zwischen den Mächten seine faktische Unabhängigkeit wahren. Erst Napoleon hob 1808 durch Dekret die Republik auf. Seit 1815 gehörte Dubrovnik zur österreichischen Provinz Dalmatien.

Wie auch in den anderen dalmatinischen Städten organisierte sich die Stadtbevölkerung in Dubrovnik im 12. Jahrhundert als Kommune, als fest umrissener Bürgerverband. Im 13. Jahrhundert ging daraus die Ratsverfassung hervor. Fast alle Räte schlossen sich im 14. Jahrhundert ab. Der Kreis der ratsfähigen Familien bildete das städtische Patriziat. Während der Doge von Venedig auf Lebenszeit gewählt wurde und über eine starke Stellung verfügte, amtierten die Rektoren von Dubrovnik jeweils nur einen Monat. Diffizile Ratsverfassung, Heirats- und Vererbungsstrategien sicherten die Stabilität des Patriziates. Erst kurz vor und nach dem Erdbeben von 1667 wurden einige wenige Familien neu aufgenommen, da die Zahl der alten Familien zu klein geworden war.

Nachmittags besichtigten wir das Franziskanerkloster, in dem sich eine der ältesten Apotheken Europas befindet, und machten den klassischen Rundgang auf den Mauern um die Altstadt. Von oben sah man, wie viele Dächer bei der Belagerung der Stadt 1991

beschädigt und nun neu gedeckt sind. Von einzelnen Zerstörungen an der Gebäudesubstanz abgesehen, ist das Stadtbild in der Gesamtheit allerdings unversehrt.

Abends folgte die Mehrheit dem Tipp von Zrinka Nikolić und besuchte die "Bourbon-Street", eine Straße in einem einst ruhigen Wohnviertel beim Hafen Gruž. Während der Belagerung 1991 hatte sich die Kneipenszene wegen der geschützteren Lage hierhin verlagert, nun trifft sich hier am Abend die Jugend von Dubrovnik.

Ston

Nach einer längeren Fahrt erreichten wir die Bucht Prapratno an der Seeseite der Halbinsel Pelješac. Hier wurden wir nach dem Mittagessen mit dem Beiboot ausgeschildert und begaben uns auf den ca. 4 km weiten Fußweg nach Ston. Die Straße führte erst durch Macchia, dann durch Felder und Gärten und schließlich an den Meerwassersalinen von Ston entlang. Ston war

strategisch von großer Bedeutung weil nur hier die teilweise landwirtschaftlich intensiv nutzbare Halbinsel Pelješac für ca. 1 km mit dem Festland verbunden ist. Als 1219 Serbien unter dem Erzbischof Sava, dem Sohn von Stefan Nemanja, eine autokephale Kirchenorganisation erhielt, war Ston Sitz eines orthodoxen Bischofs. Das Bistum wurde allerdings später nach Prijepolje im heutigen Montenegro verlegt.

1333 verkaufte der serbische König Stefan Dušan seine Rechte auf Pelješac und Ston an Dubrovnik. Der bosnische Ban, der die Gebiete damals kontrollierte, gab seine Zustimmung. Sowohl wirtschaftlich als auch militärisch war der Erwerb für die Sicherung der Machtstellung von Dubrovnik von großer Bedeutung, das hier eine gut befestigte Planstadt errichtete und die ganze Landenge durch Mauern schützte. Die Schäden des Erdbebens von 1996 sind in Ston noch gut erkennbar.

Hvar

Der Name der Insel Hvar ist abgeleitet vom griechischen Namen Pharos. Die antike Stadt befand sich auf der dem Festland zugewandten Seite mit größeren landwirtschaftlichen Flächen. An ihrer Stelle liegt heute der Ort Starigrad, "die alte Stadt". Der Name Hvar ist mit der Verlagerung der Stadt an die zur Seeseite gelegene Bucht dorthin übergewandert. Auch der Bischof des um 1150 gegründeten Bistums verlegte 1249 seinen Sitz in die neue Ansiedlung. Wegen seiner sehr günstigen Lage am Seeweg machten in Hvar auch sehr viele Schiffe mit Pilgern auf dem Weg ins Heilige Land Station. Dies ist in zahlreichen Pilgerberichten bezeugt.

Eine besondere Sehenswürdigkeit in Hvar ist das dort über dem Arsenal 1614 errichtete Theater. Es war das älteste Theater in kommunaler Trägerschaft in Europa und ist auch heute noch aktiv. Dieser Umstand hat zur Folge, daß die Besichtigung des Zuschauerraumes für Touristen nicht oft möglich ist, denn der Probenalltag hat natürlich Vorrang. Auf Hvar war zusammen mit Dubrovnik in der frühen Neuzeit eines der Zentren kroatischer Literaturproduktion, die sich in Themen und Formen vor allem an der italienischen Literatur der Zeit orientierte.

Die Patrizier von Hvar bevorzugten es, auf ihren Landsitzen auf der Insel zu wohnen, so dass das Statut von Hvar ihnen schließlich eine Mindestaufenthaltszeit in der Stadt vorschrieb. Einen solchen Landsitz direkt am Stadtrand, einst im Besitz des Dichters Hanibal Lucić, konnten wir besichtigen.

Am späten Nachmittag legte das Schiff ab und erreichte bei gutem Wind, so dass es ausnahmsweise zusätzlich zum Motor die Segel setzte, am Abend das Festlandsstädtchen Primošten. Um einen winzigen Kern mit Kirche und bescheidenen Häusern hat sich in Primošten eine große Touristiklandschaft entwickelt.

Šibenik und Biograd

Am Freitag, dem 1. Juni, erreichten wir morgens Šibenik. Von der Bucht aus zeigt sich die Stadtanlage: Auf dem Berg das Kastell an Stelle der 1069 erwähnten Burg des kroatischen Königs Krešimir IV.. Unterhalb davon hat sich ein suburbium mit unregelmäßigen Gassen

zum Wasser herunter entwickelt. Die Kommune von Šibenik erreichte 1251 unter Vorlage einer Fälschung von angeblich 1167, dass der ungarisch-kroatische König Béla IV. ihr ein Privileg ausstellte, mit dem die Stadt rechtlich Trogir und den anderen alten dalmatinischen Städten gleichgestellt wurde. Bischofssitz wurde Šibenik erst 1298. Die Wirtschaftsmacht dieser vergleichsweise jungen Stadt zeigt sich in der prächtigen Kathedrale St. Jakob, die noch als romanischer Bau am Anfang des 15. Jahrhunderts begonnen wurde, dann von Juraj Dalmatinac bis zur Simshöhe im gotischen Stil fortgeführt wurde und schließlich unter der Bauleitung von Niccolò di Firenze ein Renaissance-Tonnengewölbe erhielt. Besonders prächtig hat Juraj Dalmatinac die Taufkapelle gestaltet. Unseren Stadtrundgang beendeten wir mit der Besichtigung der Burgruinen.

Am Abend gelangten wir nach Biograd, ein heute bescheidenes, hauptsächlich vom Tourismus lebendes Städtchen. Biograd war im 11. Jahrhundert die bedeutendste Stadt auf kroatischem Territorium. Hier gründete Krešimir IV. 1060 ein Benediktinerkloster. 1102 ließ sich der ungarische König Koloman in Biograd zum König von Kroatien krönen und begründete damit die bis 1918 dauernde ungarisch-kroatische Personalunion. Von der Zerstörung durch die Venezianer 1125 erholte sich Biograd nie wieder. Das seit dem Ende des 11. Jahrhunderts bestehende Bistum wurde nach Skradin an der Krka oberhalb von Šibenik verlegt und das Kloster siedelte auf die gegenüberliegende Insel Pašman über.

Zadar

Am Samstag, dem 2. Juni, hieß es am Vormittag, Abschied zu nehmen von der "Vrgada". Nach Vorbeifahrt an Zadar schifften wir uns in der Feriensiedlung Borik aus und quartierten uns in der dortigen Jugendherberge ein. Nachmittags brachte uns unserer Busfahrer Marijan, der wieder aus Zagreb angereist war, in die Stadt.

In Zadar ist der Straßenplan der auf einer Halbinsel angelegten römischen Kolonie noch gut erhalten, nur liegt das Straßenniveau heute um mindestens einen Meter höher. Auffällig sind zahlreiche schlichte Gebäudeblöcke aus den sechziger Jahren. Zadar war die einzige dalmatinische Stadt, die 1944 - also in der Zeit unter deutscher Besetzung nach der italienischen Kapitulation 1943 - schwere Luftangriffe der Alliierten hinnehmen musste. In der Zwischenkriegszeit war Zadar eine italienische Enklave gewesen.

Am Rand des ehemaligen römischen Forums, dessen Säulenumgang und Ladenparzellen noch gut zu erkennen sind, konzentriert sich das geistliche Zentrum der Stadt. Dass die vorromanische Rundkirche St. Donatus nach dem Vorbild der Kapelle in Aachen errichtet ist, gilt inzwischen als kaum wahrscheinlich, eher sind beide Bauwerke gleichermaßen von Byzanz beeinflusst. Sicher ist hingegen, dass der Zadarer Bischof Donatus als Vermittler sowohl in Diedenhofen am Hof Karls des Großen als auch in Konstantinopel gewesen ist und von dort brachte er die Reliquien der heiligen Anastasia mit. Ihr kleiner Sarkophag steht noch heute im nördlichen Seitenschiff der Anastasiakathedrale. Sie verdrängte allmählich den älteren Stadtpatron von Zadar, St. Grisogonus (Sv. Krševan), auf den zweiten Platz, so dass auch sie im ältesten Stadtsiegel von 1187 gezeigt wird.

Ausführlich befassten wir uns mit der Stifterinschrift am Turm der Kirche des Benediktinerinnenklosters St. Marien. Ihr zufolge stiftete der ungarisch-kroatische König Koloman 1105 nach dem Einzug in Zadar den Turm. In diesem Jahr unterwarf Koloman die norddalmatinischen Städte von Rab bis Split und bestätigte ihnen durch Eid ihre alten Rechte. Der Text des Eides ist - in leicht verfälschter Form - nur aus Trogir erhalten. Zadar und Rab erkannten bereits 1116 die venezianische Herrschaft an. 1181 kehrte Zadar unter ungarisch-kroatische Herrschaft zurück. Um die Stadt zurückzugewinnen, veranlasste Venedig 1202 die Teilnehmer des IV. Kreuzzuges, Zadar zu erobern. Zadar musste 1205 ebenso wie nun auch Dubrovnik die venezianische Herrschaft wieder anerkennen. Im Marienklöster führte uns eine Nonne durch die Schatzkammer mit Exponaten aus dem Klosterselbst, aus Zadar und aus der Umgebung.

In der Kirche des Franziskanerklosters von Zadar wurde 1358 der Friede von Zadar geschlossen, in dem Venedig alle seine Besitzungen an der Adriaostküste an den ungarisch-kroatischen König Ludwig den Großen von Anjou verlor. Hierdurch gelangte Dubrovnik erstmals in den ungarisch-kroatischen Staatsverband. Am Anfang des 15. Jahrhunderts gewann Venedig alle Städte für sich zurück, nur für Dubrovnik begann nun die Zeit der Selbständigkeit. Die venezianische Herrschaft an der Adriaostküste dauerte bis zum Ende der Serenissima 1797. Allerdings war der von Venedig beherrschte Küstenstreifen im 16. und 17. Jahrhundert wegen der damals größten Ausdehnung des osmanischen Bosniens sehr schmal.

Plitvicer Seen

Auf der Rückreise mit dem Bus nach Zagreb am Pfingstsonntag, dem 3. Juni, machten wir an den Plitvicer Seen Station. Ein Bus brachte uns zum obersten See und von hier wanderten wir entlang der Seen und Wasserfälle bis zum großen See, führen zu dessen unterem Ende mit einem Schiff und wanderten von dort weiter bis zum gewaltigsten Wasserfall beim untersten See. Dort nahm der Busfahrer unsere inzwischen etwas verstreute Gruppe wieder auf.

Zagreb

Die Unterbringung in der Jugendherberge in Zagreb löste keine Begeisterung aus. Am Morgen des Pfingstmontag, der in Kroatien kein Feiertag ist, brachten wir unser Gepäck gleich zur Gepäckaufbewahrung am nahegelegenen Bahnhof. Nach dem Frühstück in Selbstversorgung trafen wir uns auf dem Jelačić-Platz am Reiterdenkmal und gingen von dort in die Oberstadt zum Stadtmuseum, das im ehemaligen Klarissenkloster untergebracht ist.

Dank der Vermittlung des Zagreber Kollegen und derzeitigen Dekans Neven Budak konnten wir trotz des Montags das Museum besichtigen. Die vor drei Jahren fertiggestellte neue ständige Ausstellung des Stadtmuseums hat wegen ihrer Konzeption auch internationale Anerkennung erhalten. Anhand der Ausstellung ließ sich die Geschichte von Zagreb verfolgen: Archäologisch ist schon frühgeschichtliche

Besiedlung nachgewiesen. Um 1094 gründete Ladislaus der Heilige von Ungarn das Bistum Zagreb und richtete eine Gespanschaft ein, um Slawonien, das Land zwischen Ungarn und dem mittelalterlichen Kroatien, besser zu erschließen. Die Kathedrale wurde auf dem östlichen Hügel erbaut, der Turm des Gespans auf dem höheren westlichen. 1242 verließ Béla IV. Kaufleuten eine Goldene Bulle und gab ihnen das Recht, auf dem westlichen Hügel unterhalb des Turms die königliche Freistadt Gradec zu errichten. Gradec, die heutige Oberstadt ist eine Planstadt, in deren Zentrum die Pfarrkirche St. Markus liegt.

In der frühen Neuzeit entwickelte sich die einstige Hauptstadt Slawoniens zur Hauptstadt Kroatiens. Der Name Slawonien ist nur bei den Gebieten des mittelalterlichen Slawoniens bis heute geblieben, die im 16. und 17. Jahrhundert unter osmanischer Herrschaft standen. 1850 wurden die einzelnen Jurisdiktionen von Zagreb vereint. In der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts begann der Ausbau der Unterstadt bis zum Bahnhof hin. Die großen Siedlungen südlich der Save sind erst seit den 50-er Jahren entstanden. Mariensäule vor der Kathedrale

Kollege Budak führte uns durch die Oberstadt. Er zeigte uns den "Pfaffenturm", den 1267 an das Domkapitel übergebenen Turm des Gespans. Die Oberstadt ist heute, von der gotischen Markuskirche abgesehen, weitgehend durch barocke Bebauung geprägt. Seit dem 18. Jahrhundert ließen sich hier viele Adlige nieder. Einen baulichen Fremdkörper bildet das am Anfang des 20. Jahrhunderts errichtete Gebäude des kroatischen Parlamentes, des Sabor. Von der Terrasse beim ehemaligen Jesuitenkolleg sahen wir hinüber auf den Hügel Kaptol, die "Kapitelseite" mit der Kathedrale. Von der Oberstadt führt die nach Neven Budak kürzeste Standseilbahn der Welt in die Unterstadt hinab.

Nach dem Mittagessen im Restaurant "Frankopan" begann der Rundgang durch die Unterstadt entlang dem "grünen Hufeisen". Viele der hier aufgereihten Bauwerke haben neben ihrer Primärfunktion zugleich Symbolwert für die moderne Nation, denn der Ausbau der Unterstadt war zugleich ein Akt nationaler Identitätsstiftung. Wir starteten an der Nordwestecke des Hufeisens am noch immer so heißen Marschall Tito-Platz, in dessen Mitte das 1895 eröffnete Nationaltheater steht. Am Platz liegen das Universitätshauptgebäude und das Museum für Kunst und Gewerbe. Am ehemaligen Turnsaal des Turnvereins "Sokol" - der Parallele zum Deutschen Turnerbund - vorbei gelangten wir zum Jugendstilbau der National- und Universitätsbibliothek, die erst vor wenigen Jahren in einen Neubau außerhalb des Zentrums umgesiedelt ist. Die Unterseite des Hufeisens bilden der Botanische Garten und das noble Hotel "Esplanade". Die Ostseite beginnt mit dem Hauptbahnhof am Tomislav-Platz. Das Reiterdenkmal für den frühmittelalterlichen König Tomislav, schon in der Vorkriegszeit geplant, wurde erst nach 1945 aufgestellt.

Weiter führte der Weg an Kunstpavillon und Akademiegebäude vorbei zum Park Zrinjevac, an dem die obersten Gerichte liegen. Von hier sind es nur ein kurzer Weg zum Jelačić-Platz. Unterwegs kommt man an einer Baulücke vorbei, die als Parkplatz genutzt wird. An dieser Stelle stand die 1867 errichtete Synagoge, die die Behörden des Ustaša-Staates 1941 abrisen. Schließlich besuchten wir die Kathedrale. Sie war beim Erdbeben 1880 beschädigt worden und wurde ganz im neugotischen Stil renoviert. Architekt des Umbaus war der aus Köln stammende Hermann Bollé, der auch

zahlreiche andere Bauwerke in Zagreb zu dieser Zeit errichtete.

Nachdem Kardinal Alojzije Stepinac (†1960) vor kurzem selig gesprochen worden ist, ist nun eine Nachbildung seines Leibes im Ornat in der Kathedrale "zur Ehre der Altäre" erhoben. Die Gebeine liegen im Sarg darunter. Am Sarg liegen die ersten Votivtafeln. Stepinac versuchte während des Zweiten Weltkrieges die schwierige Gratwanderung zwischen einem Modus vivendi mit dem Ustaša-Regime, um die Organisation der Kirche nicht zu gefährden, Protesten und vielfacher individueller Hilfe für durch das Regime Verfolgte. Wegen seiner vehementen Verteidigung kirchlicher Interessen gegenüber den kommunistischen Behörden wurde ihm 1946 unter dem Vorwurf der Kollaboration im Zweiten Weltkrieg der Prozess gemacht. Seine vierjährige Kerkerhaft und der Hausarrest im Heimatdorf seit 1950 sind von den Gläubigen als Martyrium rezipiert worden. Nach dem Tod von Stepinac 1960 erlaubten die Behörden die feierliche Bestattung in der Kathedrale. Das Grab entwickelte sich bald zu einem Wallfahrtsort.

Rückreise

Zur Auslösung des Gepäckes waren alle rechtzeitig am Bahnhof. Die Rückreise wurde dadurch anstrengender, aber auch abwechslungsreicher, dass wir ohne Platzkarten in einem überfüllten Zug bis Kranj in Slowenien fuhren, von dort im Schienenersatzverkehr mit Bussen bis Jesenice. Erst dort erwartete uns der reguläre Zug mit den reservierten Plätzen. Trotzdem kamen wir pünktlich in München und schließlich auch in Kiel an.

Last not least: Die Exkursion wurde aus Mitteln des Deutschen Akademischen Austauschdienstes und der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel gefördert. Die Mitreise von Mr. Zrinka Nikolić (Universität Zagreb) wurde durch eine Zuwendung von AMAC Deutschland (Almae matris alumni Croaticae) e. V. ermöglicht.

Prof. Dr. Ludwig Steindorff

Prof. Dr. Ludwig Steindorff

Konfession bei der Bildung der kroatischen Nation? Gibt es eine Kontinuität von den

Ludwig Steindorff²⁷: Kroatien *Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*²⁸

Es ist ein Wagnis, die Geschichte eines der ältesten Völker Europas in nur einem Buch erklären zu wollen. Dennoch scheint es notwendig zu sein, im deutschsprachigen Raum eine Wissenslücke zu schließen. Es ist unmöglich, die politischen Zusammenhänge eines der tragischsten Geschehnisse im heutigen Europa zu verstehen, ohne über das komplizierte politische Labyrinth und die historischen Hintergründe der Entstehung des Staates Kroatien Bescheid zu wissen.

Die Jugoslawischen Kriege mögen in ihrer Brutalität manchen überrascht haben, aber, wie am Umfang der Literaturliste dieses Buches erkennbar ist, besteht schon seit langem die Möglichkeit, sich über die Hintergründe des kroatischen Bedürfnisses nach einem unabhängigen Staat zu informieren.

Der Autor, ein ausgewiesener Kenner Kroatiens, dokumentiert Kapitel für Kapitel die Vergangenheit des Kroatischen Staates, die bis ins 9. Jahrhundert zurückreicht. Zu Beginn des Buches bekommt der Leser Einblick in die geopolitischen Gegebenheiten der Antike auf dem heutigen Staatsgebiet der Republik Kroatien. Die Ethnogenese der Kroaten bleibt auch bei Steindorff offen. Die kroatische Schriftkultur findet ihren Anfang mit der Christianisierung im 9. Jahrhundert. Antike und frühmittelalterliche Autoren erwähnen nur sporadisch und lückenhaft die Geschichte, Herkunft und Kultur der Kroaten. Diese Lücken haben anderenorts schon oft für Spekulationen gesorgt. Ludwig Steindorff bleibt bis zum Ende seines Werkes auf dem Boden der Tatsachen – ohne Wagemut, aber auch ohne wackelige Schlussführungen. Dennoch darf man kein trockenes Sachbuch erwarten. Chronologisch korrekt gibt der Autor Antwort auf die Fragen wie: Wie entwickelte sich die ethnische Gliederung der Kroaten durch die Jahrhunderte?

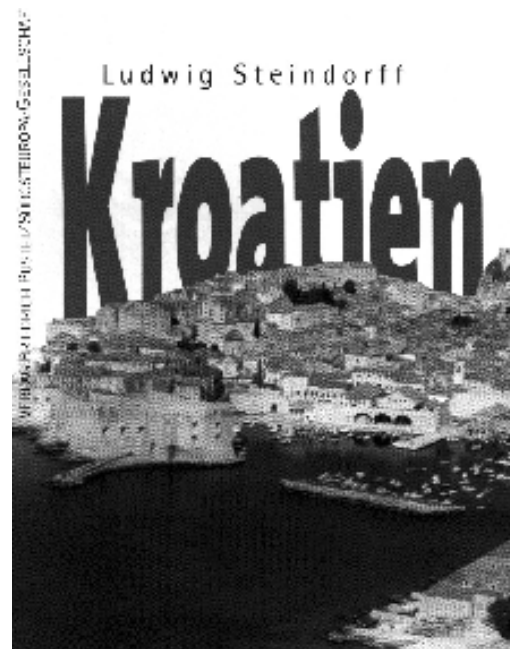
Wodurch ist der Leidensweg Kroatiens in Beziehung auf Herrschaftsansprüche Venedigs, Ungarns und Österreichs gekennzeichnet? Welche historischen Byzantinischen und Osmanischen Einflüsse sind bis heute lebendig geblieben? Welche Rolle spielten Sprache und

Illyrern bis hin zur slawischen Ansiedlung? Welche Chancen und Beschränkungen brachte der Zusammenbruch der Donaumonarchie? Woran scheiterte der Kroatische Frühling 1971? Wären die Kroaten auch nach der Unabhängigkeitserklärung 1991 in einem lockeren Südslawischen Staatenbund verblieben, wenn es keine großserbischen Landbeanspruchungen und ethnischen Säuberungen gegeben hätte? Kapitel mit Beschreibungen von Sprach-, Kultur- und Wissenschaftsentwicklung unterbrechen, Ruhepolen gleichend, den chronologischen Datenfluss.

Der Sprachwissenschaftler und Historiker Prof. Steindorff hat, zur Enttäuschung der Sensationslustigen,

kein politisches Buch geschrieben, aber mit dem Werk ist ein Vademekum für alle, die über Kroatien mitreden wollen, entstanden.

Ivica Košak

²⁷ Prof. Dr. Ludwig Steindorff
e-mail: lsteindorff@oeg.uni-kiel.de

Geboren 1952 in Hamburg; 1973-80 Studium der Geschichte, Slavistik und Germanistik in Heidelberg und Zagreb; 1. Staatsexamen 1980; Promotion in Heidelberg 1981, 1981-1991 Wissenschaftlicher Mitarbeiter an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster; 1990 Habilitation in Münster; 1991-1997 Hochschuldozent in Münster; 1997 außerplanmäßiger Professor; 1997-2000 Tätigkeit im DFG-Projekt "Bolschewistische Kirchenpolitik" in Münster.

Außerdem Gastdozenturen in Zagreb und Budapest; Lehrauftrag in Wuppertal; Vertretungen in Düsseldorf und Köln; seit dem 1. April 2000 in Kiel

²⁸ Das Buch ist als neunter Band in einer Länderreihe zur Geschichte Ost- und Südosteuropas im Friedrich Pustet Verlag erschienen. (Regensburg 2001, 272 Seiten, 49,80 DM)

Diplomarbeit**Zdenka Blažević²⁹: Basel II – die zukünftige Bedeutung des Ratings für das Kreditrisikomanagement**

Angesichts der Globalisierungs- und Internationalisierungstendenzen der Finanzmärkte, der steigenden Konzentrationsprozesse und des verstärkten Wettbewerbs im Bankgewerbe gewinnt das Kreditrisikomanagement einer Bank zunehmend an Bedeutung. Der Verdrängungswettbewerb in der Bankenlandschaft, der durch Vorrücken von Non- und Near-banks in das traditionelle Bankgeschäft zusätzlich verstärkt wird, findet sich zum einen im Konditionenwettbewerb, zum anderen spiegelt er sich in den (geringeren) Bonitätsanforderungen wider. Dabei wird aber der gleichzeitigen Entwicklung neuer Risiken im Kreditgeschäft zu wenig Beachtung geschenkt.

Ein modernes und leistungsstarkes Rating ist wesentliche Grundlage für effiziente Kreditrisikomessung und -steuerung im Kreditgeschäft der Banken, wobei sich das Kreditrisikomanagement insbesondere an Risiko-/Rendite-Relationen orientiert.

Dieser Tatsache trägt der Baseler Ausschuss für Bankenaufsicht in seinem Entwurf für eine neue Eigenkapitalvereinbarung ("Basel II") Rechnung. Während bisher alle Kredite nach Grundsatz I pauschal mit 8% Eigenkapital – also ohne Berücksichtigung der individuellen Bonität der Kreditnehmer – unterlegt werden, soll zukünftig zur Bestimmung der erforderlichen Eigenkapitalunterlegung für Kreditrisiken die Bonitätsprüfung per Rating eines Kreditnehmers als wesentliches Kriterium herangezogen werden. So kann auch ein differenziertes Pricing im Rahmen der Kreditvergabe der Banken erreicht werden. Sowohl bankinternen als auch externen Ratings durch Ratingagenturen wird dabei eine neue Bedeutung zukommen.

Studien 2001

Zdenka Blažević

Credit Rating

vor dem Hintergrund von Basel II

Dreh- und Angelpunkt
des Firmenkredits

In dieser Arbeit wird die zukünftige Bedeutung des Ratings für das Kreditrisikomanagement der Banken sowie für ihr Kreditgeschäft mit den Unternehmen untersucht.

Die kritische Beurteilung des Basel II-Entwurfes zeigt mögliche Chancen und potenzielle Schwierigkeiten auf, auf

²⁹ Die Autorin Zdenka Blažević, geb. am 08.11.1976, hat im August 1996 ihre Ausbildung zur Bankkauffrau bei der Stadtparkasse Köln begonnen und im Januar 1999 erfolgreich beendet. Im März 1998 hat sie das ausbildungsbegleitende – von der Stadtparkasse Köln mit einem Stipendium geförderte – betriebswirtschaftliche Studium an der Fachhochschule Köln aufgenommen und nach sieben Semestern im Juli 2001 abgeschlossen.

Zu den Studienfächern gehörten die Bereiche Betriebswirtschaftslehre, Volkswirtschaftslehre, Wirtschaftsrecht, Mathematik, Statistik, Rechnungswesen, Betriebliche Steuerlehre sowie Datenverarbeitung. Die Studienschwerpunkte waren Finanzwirtschaft und Kreditwirtschaft. Aus diesem Bereich stammt auch ihre Diplomarbeit, in der – vor dem Hintergrund von Basel II – die zukünftige Bedeutung des Ratings für das Kreditrisikomanagement der Banken sowie für ihr Kreditgeschäft mit den Unternehmen untersucht wird. Gleichzeitig erfolgt eine kritische Gegenüberstellung der wesentlichen Unterschiede zwischen internem und externem Rating.

Seit Mitte 2001 setzt sie ihre Kenntnisse im Bereich Kreditrisikosteuerung bei der Stadtparkasse Köln um, wo sie insbesondere für Aufgaben im Rahmen von Basel II zuständig ist.

die sich sowohl Banken als auch Unternehmen bei Umsetzung der Vorschläge einstellen müssen. Die Analyse stellt die wesentlichen Unterschiede zwischen internen und externen Ratings kritisch gegenüber und deckt jeweils deren Vorteile und Unzulänglichkeiten auf. In diesem Zusammenhang wird auch der Frage nachgegangen, ob sich in Deutschland eine Ratingkultur nach angloamerikanischem Muster entwickelt, oder ob in Zukunft eine bankinterne Ratingprägung der deutschen Wirtschaft zu erwarten ist.

Zdenka Blažević

Geleitwort

Kommt die Rede auf "Basel II", so beschleicht viele Zeitgenossen ein ungutes Gefühl: Zum einen die mittelständischen Kreditnehmer, die befürchten, in Zukunft nur noch erheblich schwieriger oder zu ungünstigeren Konditionen Kredite zu bekommen. Zum anderen aber auch viele Bank- und Finanzexperten, die sich einem hochkomplexen Regelwerk gegenübersehen, um dessen hohe Bedeutung sie zwar wissen, dessen Inhalt sie oft aber nicht vollständig verstehen oder einordnen können.

Diesem Personenkreis, Lesern mit bank- und finanzwirtschaftlichen Vorkenntnissen, bietet sich nun durch die Lektüre der vorliegenden Arbeit ein idealer Einstieg in die Materie. Eine klare und übersichtliche Struktur, verständliche Erläuterungen auch schwieriger Sachverhalte und nachvollziehbare Bewertungen seitens der Verfasserin bringen Schritt für Schritt Licht in das Kernelement der überarbeiteten Baseler Vorschläge, die risikoadäquate Eigenmittelunterlegung der Risikoaktiva von Banken.

Den Lesern dieser ausgezeichneten, am Fachbereich Wirtschaft der Fachhochschule Köln verfassten Diplomarbeit wünsche ich, dass sie genauso von der hervorragenden Aufbereitung dieses vielschichtigen Themas profitieren, wie ich als Betreuer dieser wissenschaftlichen Arbeit dies bereits durfte.

Prof. Dr. Georg Bröker

Basel II

Pod utjecajem globalizacije i internacionalizacije tržišta novca, porasta koncentracije i pojačane konkurencije, menadžment kreditnih rizika u bankama sve više ulazi u centar pažnje. Potiskivanje konkurencije s tržišta na bankovnom sektoru odražava se u konkurenciji kondicioniranja kao i u reduciranim zahtjevima boniteta – razvitak koji je dodatno pojačan uz primicanje finansijskih nebankarskih ustanova na tržište. Pri tome se premalo obraća pažnja na istovremeno pojavljivanje novih rizika u kreditnom poslu.

Moderan i radnosposoban rejting-sistem je važna osnova za učinkovito mjerenje i menadžment kreditnih rizika, koji se osobito orijentira prema odnosu rizika i dobiti.

Shvaćajući tu činjenicu komisija za nadzor nad bankama u Baselu izdala je koncepciju za novi sporazum o vlastitom kapitalu ("Basel II"). Dok je do danas prema prvom načelu vlastitog kapitala za svaki kredit bilo potrebno imati paušalno 8% vlastitog kapitala – i to bez obzira na individualni bonitet dužnika – u buduću će provjera boniteta dužnika pomoću rejtinga biti presudan kriterij za određivanje potrebnog vlastitog kapitala za kreditni rizik. Taj način ujedno i omogućuje diferencirano kondicioniranje pri izdaji kredita. U buduću će interni (bankovni) kao i vanjski rejting (od rejting-agencija) dobiti novo značenje.

U ovoj diplomskoj radnji je analizirano buduću značenje rejtinga kao i njegova važna uloga za menadžment kreditnih rizika i za kreditni posao u bankama. Kritična ocjena Basel II-koncepcije opisuje moguće šanse i teškoće, na koje se banke kao i poduzeća moraju pripremiti u slučaju unovčenja tih prijedloga. Uz to se vrši kritična usporedba najbitnijih razlika između internim i vanjskim rejtingom koja otkriva i njihove prednosti i njihovu nedostatnost. Uz to je i povezano pitanje da li će se u Njemačkoj razviti rejting-kultura po angloamerikanskom primjerku ili se u buduću mora očekivati prevladavanje bankovnog internog rejtinga.

Zdenka Blažević

Prijevod komentara profesora

Riječ "Basel II" u mnogima prouzrokuje neugodan osjećaj: Na jednoj strani su to dužnici srednjeg staleža, koji strahuju da će u buduću samo znatno teže ili uz nepovoljne kondicije moći dobiti kredit. Na drugoj strani su to mnogi bankovni i finansijski stručnjaci koji se vide pred jednim kompleksnim djelom, za čije veliko značenje znaju, ali čiji sadržaj često ne razume u potpunosti.

Tom krugu osoba, čitačima kojima je donekle poznato finansijsko poslovanje, sada se pruža prilika da kroz čitanje ove diplomske radnje nadu idealni ulaz u tu materiju. Jasna i pregledna struktura, razumljivo tumačenje i težih tema i diskusija kao i shvatljivo vrednovanje sa strane pisca uvode korak po korak svijetlost u najvažniji element novih prijedloga iz Basela.

Čitatelji ove odlične diplomske radnje, koja je napisana na stručnom području ekonomije visoke stručne škole u Kölnu, želim da isto profitiraju od ugledne obrade ove mnogostrane teme, kao što sam i ja već mogao kao korektor ove znanstvene radnje.

Prof. Dr. Georg Bröker

Denkmäler aus unzerstörbaren Lettern

Remscheider Dichter Zdravko Luburić liest beim Internationalen Lyrikfestival in Mazedonien

"Sag, Erde, die Kriegsgefangenen. Soldaten, Kinder und Frauen / die Greise auch, wo gehen sie hin? / Sie gehen und gehen, spurlos aus Dunkel, / sie ziehen weiter und weiter, / bis nah und nah was. sie blicken / versteinert."

Feierlich, getragen in seinem schreitenden Ton knüpft das Gedicht "Kolonne" von Zdravko Luburić an antike Versmaße an. "Ich erinnere mit meinen Gedichten an die namenlosen, vielen Menschen, die in Massakern starben und die heute von der Geschichte vergessen sind", sagt der in Remscheid lebende Dichter. Seine Poeme sind Denkmäler aus "unzerstörbaren Lettern", wie der Titel eines seiner Gedichtbände lautet. Luburić schreibt in dichten, oft durch gegensätzliche Spannungen expressiv gesteigerten Bildern. "... Stille schweigt in eigener Mitte, / mitten in der dunklen Helle, / an der noch heute das uralte Europa krankt und die Welt."

Vom 21. bis 25. August, wird Zdravko Luburić Gedichte aus dem deutsch-französischen Band "Unzerstörbare Lettern - Mots Indestructibles" beim 40. Internationalen Lyrik-Festival "Struga Poetry Evenings" in Mazedonien lesen. "Diese dritte Einladung seit 1993 ehrt mich besonders", freut sich Zdravko Luburić und erzählt, dass er im vorigen Jahr schon dabei war. "Zu diesem wunderbaren, von großer Liebe zur Poesie geleiteten Festival kommen Lyriker aus der ganzen Welt, im letzten Jahr auch Hans Magnus Enzensberger und Seamus Heaney!"

Er zeigt ein Foto von sich im Gespräch mit dem irischen Nobelpreisträger. 1997 führte der in Solingen aufgewachsene Komponist Miro Dobrowolny bei der 2. Bergischen Biennale für Neue Musik in der Klosterkirche Lennen Ausschnitte aus einem Requiem zu Texten von Zdravko Luburić auf, das seitdem in vielen deutschen Städten und in Zagreb erklang.

Seine Gedichte waren zum Tod von 39 Kindern bei einem Bombenangriff in Kroatien entstanden. Seit 1991 veröffentlicht Luburić seine Werke als Bucher in deutscher, französischer und in kroatischer Sprache. Noch in diesem Herbst wird eine zehnbändige Reihe seiner Lyrik im Kalke Verlag erscheinen. Große Beachtung findet seine Dichtung in Kroatien, aber auch in Deutschland und Belgien, der Heimat seiner Frau.

Besonders freut ihn die Einladung zu einer Lesereise in Zusammenarbeit mit amnesty international an mehreren Schulen der Stadt Emden im Herbst zum Thema "Gewalt ist kein Weg."

Zehn Gedichtbände von Zdravko Luburić erscheinen im Herbst beim Kalke Verlag Stuttgart. Ein Band in kroatischer Sprache veröffentlichte der Stajergraf Verlag Zagreb, in Brüssel erscheint eine Auswahl seiner Gedichte in französischer Übersetzung.

Zdravko Luburić wurde 1942 in Pakrac, Kroatien geboren. Er kam 1967 nach Deutschland, und arbeitet seit 1973 in Remscheid bei den Stadtwerken. Seit mehr als 20 Jahren wachst sein umfangreiches, lyrisches Werk, er erhebt seine nie ermüdende Stimme vor allem gegen das Leiden der Menschen durch den Krieg. Luburić ist Mitglied im Verband deutscher Schriftsteller, im Verbund der Grenier Jane Tony Bruxelles sowie im Verband kroatischer Schriftsteller. Seit 1992 organisiert er die Internationalen Remscheider Literaturabende, über die Dokumentationen entstanden. In Ausgaben der Zeitschrift für Literatur der kroatischen Akademie der Wissenschaften und Künste werden seine Gedichte veröffentlicht.

Zdravko Luburić ist Mitglied des Vereins AMAC Deutschland e.V.

Red.

Zdravko Luburić

Mirna Jovalekić: *Algoritam pjesme – poezija matematike*

Pojava algebre i trigonometrije vremenski je istodobna s otkrićem i korištenjem pisma u dolinama Eufrata, Tigrisa i Nila. U 6. stoljeću prije Krista Pitagora i njegovi učenici sakupljaju poznata matematička empirijska znanja tih područja i uvode postupak i pojam matematičkog dokaza, koji određenoj pretpostavci daje vrijednost istine. Od antičkih vremena do danas matematika se razvija, širi i obogaćuje novim saznanjima.

Ljubav prema matematici i prema poeziji oblici su njegovanja ljudske misli, putevi su traženja istine i ljepote. I kao što pjesnička metafora živi od raznolikosti ličnog tumačenja, tako se broj ili apstraktni geometrijski oblik odražava i prepoznaje u bezbrojnim predmetima svijeta materije. Bavljenje matematikom ne ograničava se nipošto na samo računanje ili konstrukciju – to je kao i pisanje pjesama stvaralački proces, koji ne zahtjeva samo logično razmišljanje već i intuiciju, osjećaj i maštu. Sjetimo se samo žara i stvaralačkog zanosa Arhimeda, koji je izgubio život viknuvši rimskom vojniku: "Ne diraj moje krugove". I kasnije su epohe i stoljeća davali

matematičare koji su se samoprijegorno posvećivali otkrivanju zakonitosti pojedinih grana matematike.

Spomenimo i savremenog matematičara Andrew Wiles, koji 1994. nakon dugogodišnjeg usamljeničkog rada uspeva dokazati Fermatovu pretpostavku i time zaokružuje više od 300 godina mukotrpog traženja, uspjeha i neuspjeha cijelog niza poznatih i nepoznatih matematičara. Studirajući na Prirodoslovno- matematičkom fakultetu u Zagrebu i ja sam upoznala ljepotu i težinu matematike. Pritom sam stekla važno životno iskustvo: svaki pojedinac može misaonim radom i snagom predodžbe prevazići vlastite granice, spoznati i usvojiti novo i dotad nerazumljivo.

Otkrivajući srodnost matematike i poezije dajem svojim stihovima nove oblike i sadržaje, koristim se kombinatorikom riječi, razvijam dijagrame strofa, spajajući radost eksperimentiranja s ozbiljnošću pjesničke poruke.

Kvadrat ploče

U kvadratu ploče mijesim
zrnje brojki,
trnje riječi
u mali kruh
u izazov:
u nama je rješenje.

Sat geometrije

U ravnini ploče kličaju vektori
i trokuti cvatu s tučkom u
težištu.

Sreća su nam simetrična.

U vremenu uočimo sličnost
između ljudi.

Krug

U nas gleda krug-
Pršljen u kičmi vremena.
Što mu uzeti

kad je toliko sam,
ogoljen, bez ičega?
I čime ga zbuniti
kad kružnicom tvrdi
jednakost točaka
i ponavlja sebe
u tkivima svemira.

Poput točke

Poput točke u prostoru
nosim
svoje koordinate
i pomake pamtim,
cilj i ishodište.

I bitna i sitna
jesam
u središtu,
na rubu krugova.

U meni se sijeku
paralelni pravci,
proturječne misli
dodiruju.

Mirna Jovalekić

Dilema hrvatskih književnika u Njemačkoj: *Kojim jezikom pisati ?*

Književnici hrvatskog porijekla u Njemačkoj pišu i objavljuju svoje radove na hrvatskom, njemačkom ili paralelno na oba dva jezika, obraćajući se čitaocima hrvatskog ili višestruko šireg njemačkog govornog područja. Nakon višegodišnjeg boravka izvan domovine kod većine autora počinje proces zaboravljanja materinjeg jezika, neminovno se smanjuje bogatstvo riječnika, ne primjećuju se i ne usvajaju promjene koje prate razvoj živog govora. Osjećajući sve te poteškoće i ja sam nakon dužeg boravka u Njemačkoj počela pisati pjesme na jeziku

svoje okoline, koji ispunjava i označuje moj sadašnji život i rad. Zbog toga ponekad čujem zamjerke i savjete da se vratim svojoj materinjskoj riječi koja je uvijek bliža, lakša i točnija. Prihvaćajući te dobronamjerne preporuke istodobno vidim u korištenju njemačkog jezika izazov i mogućnost upoznavanja jedne strane kulture i jedinstvenu priliku približavanja vlastitih izvornih obilježja njemačkom čitaocu.

Sprich richtig

wieder einen falschen Artikel

ausgesprochen
wieder ein krummes Wort

die Welt lacht mich aus
das Kind fordert:
sprich richtig Deutsch

werde ich es lernen
bevor ich die Muttersprache
vergesse ?

Meiner Mutter

einen König
und zwei Präsidenten
hast du erlebt
blauäugig zuwinkend
am Straßenrand

geschuftet gedient
betrogen ausgebeutet
alt geworden
und krank und arm
doch niemals verbittert
mein liebes Mutterland

Der Frauenkopf von Salona

unangetastet
deine Würde
der römische Stolz
sorgfältig gekämmt die Haare
verewigt in Stein
sanftmütige Gesichtszüge
pflichtbewußte Nasenflügel
atemlos versteinert
die Zuversicht deines Blickes
dein fester Glaube an die Götter
die schon längst gefallen

die Zeit ist stehengeblieben

du weinst nicht
um dein zerstörtes Haus
um die ermordeten Kinder
um die übertretenen Gesetze
so mußte es kommen
ob Schicksal
oder Selbstreinigungskräfte
die das Edle
mit dem Verdorbenen
vernichten

Mirna Jovalekić³⁰

³⁰ Mirna Jovalekić rođena 1952. god. U Trogiru. Studirala je matematiku na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, diplomirala 1977. godine. Od 1978. živi u Njemačkoj. Pored rada u nastavi bavi se pisanjem pjesama. Objavljuje u časopisima i antologijama na hrvatskom i njemačkom jeziku. 1997. dobiva nagradu Interessen Gemeinschaft deutschsprechenden Autoren (IGdA). Izdala je dvije zbirke pjesama: "Ein Mandelbaum im Weltall", Rhön Verlag 1997. i "Mauern und Worte", Wiesenburgverlag 1999.

Izviješće društva AMAC –Njemačke e.V. za 2001.

Aktivnosti u 2001. godini zrcale kontinuitet u radu društva bivših studenata hrvatskih sveučilišta, a koji žive i rade u SR Njemačkoj

- U suradnji s hrvatskim kulturnim društvom *Colonia Croatica* akademik prof. dr. Drago Novak održao je predavanje o starim hrvatskim zemljovidima u siječnju 2001. u Kölnu.
- U Frankfurtu na Majni, u izdanju Ureda za multikulturalne odnose u Frankfurtu, izlazi knjiga «Koferi puni želja». Predsjednik AMAC-a Njemačke, g. Ranko Četković, jedan od koautora, napisao je recenziju te knjige za **Glasnik 2001**.
- Promocija njemačkog izdanja knjige *Zašto sam vam lagala* autorice Julijane Matanović 17. veljače 2001. u Wiesbadenu. Nakon opsežnih priprema i suradnje s renomiranim izdavačkim poduzećem «Frankfurter Verlagsanstalt» te književnom agenticom gospođom Dagmar Schruf (www.schruf.de) održana je u Wiesbadenu dobro posjećena književna tribina. Organizaciju priredbe u prostorijama Hrvatske katoličke misije vodila je **Kulturna zajednica Wiesbaden**. Izviješća o tribini objavljena su u **Glasniku** društva AMAC i listu **Riječ** HKZ u Wiesbadenu. Recenzija knjige na njemačkom nalazi se i na stranicama WEB-knjižare www.amazon.de.
- Na redovnoj godišnjoj skupštini u ožujku 2001. u Mainzu izglasana je promjena statuta udruge AMAC. Predsjedništvo udruge broji ubuduće pet članova, a mandat predsjedništva traje tri godine. Sjednici skupštine prisustvovao je i gospodin Bojan Mijatović, koordinator udruga alumna pri Sveučilištu u Zagrebu. Kolektivni članovi udruge WACP (World Association of Croatian Physicians) i HIT&E (Hrvatski inženjeri, tehničari i ekonomisti iz Stuttgarta) pozdravili su prisutne.
- Delegacija društva AMAC posjetila je njemačku Visoku školu kemijskog inženjerstva «Fresenius Akademie» u Idsteinu. Razgovaralo se o mogućnostima razmjene studenata, studentskim putovanjima i suradnji znanstvenih instituta u okviru Europskih programa za razvoj sveučilišne nastave.
- U travnju autor Ivan Ott predstavlja autobiografski roman «Ukradeno djetinjstvo» u centru za kulturu IGNIS u Kölnu.
- Uredništvo Glasnika prisustvovalo je međunarodnoj konferenciji o stranom tisku u Njemačkoj. Organizator skupa bio je ured za odnose sa strancima u njemačkoj pokrajini Rheinland-Pfalz. Kritički osvrt na pokušaje asimilacijskih pritisaka objavljen je u glasilu **Riječ** u izdanju Hrvatske kulturne zajednice iz Wiesbadena.
- U svibnju su članovi AMAC iz Frankfurta, Wiesbadena i Mainza organizirali ekskurziju u Stuttgart. Cilj je bila izložba o Troji. Članove AMAC-a kao i kolege iz društva HIT&E kroz izložbu je vodila kolegica diplomirani arheolog Anka Krstić-Legović.
- Profesor dr. Ludwig Steindorff, voditelj slavističke katedre na sveučilištu u Kielu organizira studentsko putovanje u Dalmatinske gradove. Dokumentacija se nalazi na Internetu: www.ikarus.pclab-phil.uni-kiel.de/daten/histsem/lehrstuehle/osteuropa/Kroatien-Exkursion
- U Kölnu i u suradnji s hrvatskim kulturnim društvom *Colonia Croatica*, govore prof. dr. Barbara Potthans i mr. Sanja Pavešić-Hirschfeld o «iseljavanju Hrvata u Južnu Ameriku». Predstavljena je knjiga Antonia Skarametasa: «Die Hochzeit des Dichters».
- U lipnju je prihvaćena odluka predsjedništva o održavanju redovitih sastanaka društva AMAC u prostorijama Hrvatske katoličke misije u Frankfurtu, Rüsterstrasse 5, Ffm. Sastanci se odražavaju svake druge srijede u mjesecu (osim blagdana i u vrijeme školskih praznika) s početkom u 19:00 sati. Sastanci su otvoreni za javnost. Planirana su redovita izviješća o izdanjima stručne periodike u Hrvatskoj. Ova akcija uspješno je otpočela zahvaljujući kolegi Željku Mažiću koji je iskoristio svoj izlet u Domovinu kako bi sakupio aktualna izdanja hrvatskih stručnih i sveučilišnih izdanja znanstvene periodike.
- U Kölnu je dr. Zdenka Kapko-Foretić održala predavanje na temu hrvatske suvremene glazbe s pogledom na hrvatsko kulturno ljeto.
- U kolovozu je izašao iz tiska **GLASNIK** za 2001. godinu. Kompletно izdanje GLASNIKA u PDF-formatu nalazi se na stranicama Sveučilišta u Zagrebu <http://www.unizg.hr/amac/Glasnik.pdf>. Uspjeh u izdavanju GLASNIKA za 2001. zahvaljujemo i obilatoj donaciji kolege Milana Prezelja.
- U suradnji s Hrvatskom turističkom zajednicom iz Frankfurta održana je izložba o Hrvatskoj povodom proslave 90. obljetnice gimnazije Herderschule u Frankfurtu.
- Na izvanrednoj sjednici društva AMAC u rujnu je izabrano novo predsjedništvo. Predsjednik društva AMAC Njemačke e.V. je Ivica Košak, tajnik Ivan Orešković, blagajnik Jakov Šteko, zapisničar Željko Mažić i referent Slavko Pantelić.
- Novinar Gojko Borić je u suradnji s društvom Colonia Croatica u Kölnu održao predavanje o «HRVATSKOJ REVILJI». 50 godina izlazenja tog časopisa predstavlja most između Domovine i Dijaspore.
- U listopadu, za vrijeme Međunarodnog velesajma knjige u Frankfurtu održana je promocija knjige Povijest Hrvatske autora prof. dr. Ludwiga Steindorffa. Na hrvatskom štandu velesajma u Frankfurtu je hrvatska udruga Croatia Antiqua iz Mainza predstavila i GLASNIK hrvatskih alumna u Njemačkoj.
- U Kölnu je gospodin Alen Čelić predstavio hrvatske umjetnike u Njemačkoj.
- U Wiesbadenu je održan sastanak kolektivnih članova i podružnica Matice hrvatske u

Njemačkoj. AMAC Njemačke aktivno sudjeluje na redovitim sastancima te skupine. Zadaća širenja hrvatske literature i znanosti je zajedničko polje rada članova MH i alumna.

- Na ruke dr. med. Vesne Bosanac upućena je novčana pomoć, namijenjena Vukovarskoj bolnici. Iznos u visini 1500,00 DM predao je naš član dr. med. Stanislav Janović. Većinski dio

uplate potječe od gostovanja pjevačkog zbora iz Solina u organizaciji gospodina Igora Grubišića.

- Inicijativu društva AMAC o korištenju agrarnog i biološkog otpada u energetske svrhe izazvalo je pozornost hrvatskih i njemačkih gospodarstvenika. AMAC Njemačke želi nastaviti suradnju s Energetskim institutom «Hrvoje Požar» iz Zagreba.

Ivica Košak

Darko Blažeković ü bernimmt neue Position

Nach 10 Jahren an der Spitze der **RS Components GmbH** wechselt der bisherige Geschäftsführer Darko Blažeković in die Firmenzentrale der RS Components-Gruppe, wo er den weltweiten Ausbau der Aktivitäten mit internationalen Kunden übernimmt. Mit seinem Namen sind zehn Jahre erfolgreiche Entwicklung verbunden. Unter seiner Leitung erreichte das Unternehmen noch vor dem Zeitpunkt, den der anspruchsvolle Geschäftsplan der englischen Muttergesellschaft *Electro-components* vorsah, den Break-even. Aus den anfänglich 20 000 Produkten im RS-Katalog wurden fast ; 80 000, und aus dem kleinen, familiären Team des ersten Tags sind inzwischen 320 Mitarbeiter geworden. Heute ist die *RS Components GmbH*, nach der etwas älteren französischen RS Tochter die größte kontinentale Gesellschaft in der RS Gruppe. Anfang Januar 2001 übergab Darko Blažeković nun die Geschäftsleitung an seinen Nachfolger Dr. Bernhard Biergans und widmet sich dem Aufbau internationaler Kundenbeziehungen. In der neuen Position wird Blažeković seine Zeit zwischen der englischen RS Components Zentrale in Oxford und dem Standort Mörfelden-Walldorf aufteilen.

Aus: **elektronik industrie 1-2001**

Kratke upute i podsjetnik autorima:

Često nam dostavljate materijale pisane računalom a ispisane pisačem. Oni se tada moraju ponovno prepisivati u računalno da bi se prijelomom uklopili u predviđeni prostor, s pripadnim grafičkim prikazima i dopunama. U toj se fazi, unatoč lekturi i redakturi mogu dogoditi dodatne pogreške. Zato molimo da svi autori, koji se u pisanju služe računalom, pošalju radove na disketi. Druga je mogućnost poslati prinos računalnom poštom. E-mail adresa uredništva je: **ivokosak@t-online.de**. Autori koji ne rabe računalno izuzeti su, naravno, od ove zamolbe. Njihove ćemo radove i nadalje s veseljem uvrštavati na starinski način. *Molimo, ne oblikujte tekstove!* Izgled Vaše stranice nije moguće izravno prenijeti u GLASNIK. Često nam mnogo vremena oduzme upravo prevođenje oblikovanog teksta u onaj uporabljivi! Također je važno, da pišete tekstove bez prelaženja tipkom enter u novi red. Ostavite računalu da samo prelama redove. Enter rabite samo kad započinjete nov odlomak. Izaberite jednostavan font, na primjer TimesNewRoman, *ISO Latin2* - kodnu stranicu, normal style, veličine 12 points, bez dekorativno stiliziranih ili spuštenih velikih slova i tome sličnih grafičkih načina oblikovanja. Prored neka bude 1,5 ili 2; međuprostor trebamo za potrebe lekture. Naknadno unošenje dijakritičkih znakova (č,ć,đ,š,ž) predstavlja nepotrebno zapošljavanje dragovoljaca u redakciji. Uredništvo Vam može staviti na raspolaganje programe, odnosno upute kako koristiti font sa hrvatskim slovima.

Uredništvo

ԽՈՆԽՈՒՅՐԻՅ ԵՃՈՍՄԱՋԻ ԿՈՄԽՈՒՅՐՈՒՄԻ Զ ՌԱՅՔԱՄՈՒՄԻԻ ԿԱՊԻՏԱԼԻՅԻ ԿՈՄԻՏԵՍԻՅԱՄԻ

LITERATURA I ZNANOST HRVATA NA NJEMAČKIM PROSTORIMA

Osvrt na literarnu tribinu i izložbu u Mainz-u, 22.06.2002. u organizaciji Društva bivših studenata hrvatskih sveučilišta (AMAC Deutschland e.V.)

Zamisao, kako iskoristi Johannifest u Mainzu za promičbu literature i književnosti Hrvata na njemačkim prostorima, nastala je u jesen prošle, 2001. godine na susretu hrv. kulturnih društva sa Maticom hrvatskom u Wiesbadenu. Matica hrvatska je najavila proslavu 160 godišnjice rada i seriju jubilarnih izdanja. Ukupno je najavljeno 12 svezaka od kojih bi jedan bio posvećen glagoljici.

Grad Mainz je za hrvatske migrante u Njemačkoj interesantan zbog partnerstva sa gradom Zagrebom. U djelokrug prijateljskih odnosa ubraja se i suradnja sveučilišta u Mainzu i Zagrebu. Pored toga u Mainzu studira ne mali broj hrvatskih građana (drugo pokoljenje iseljenika).

Okvir za priredbu u Mainz-u je pružila godišnja svečanost ivanjskih krjesova - Johannifest (od 21.06. do 24.06.) Ovaj tradicionalni pozdrav ljetu je prilika i za spomen na Ivana Gutenberga u Mainz-u. Pored zabavnog programa i kulinarske ponude, brojnoj publici se na ulicama gradskog središta nude antikvarne knjige i nova izdanja. U Hrvatskoj katoličkoj misiji, u užem središtu grada, *Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta* upriličilo je javnu tribinu o hrvatskom znanstvenom i književnom stvaralaštvu. Tu su prijatelji hrvatske kulture imali priliku susresti se s radovima iz hrvatske znanosti i književnosti, koja ne samo na njemačkom govornom području, ima svoje zasluženno mjesto u svjetskoj književnosti.

U međuvremenu smo saznali za pripremu i termine izložbe u Berlinu *DREI SCHRIFTEN - DREI SPRACHEN* (*Staatsbibliothek zu Berlin* 26.04.-08.06.2002.), a u sveučilišnom izdanju UniZgb-a su izašle knjige - zborovi radova o profesorima Matiji Mesiću i Srećku Bošnjakoviću. Među prijateljima našeg društva nalazi se i kolega Edvin Bukulin, koji poznaje i služi se glagoljicom.

Time je za nas sadržaj tribine bio osiguran. Prvotna želja, pripremiti cjelodnevni seminar, brzo se pokazala neizvedivom. Na jednoj strani visoki troškovi na drugoj nedostatak ljudstva za organizaciju. U načelu smatram kako je dovoljno imati osiguran jedan od navedenih resource-a, jer sa novcem se može kupiti radna snaga, a sa kvalitetnim suradnicima je moguće prikupiti sredstva (pa i sponzorstva).

Profesor Matija Mesić nije bio samo prvi rektor suvremenog Sveučilišta u Zagrebu i jedan od prvih predsjednika Matice hrvatske nego i svećenik po zvanju, u dužnosti kanonika. Na primjeru Matije Mesića, tribina društva AMAC-a, je jasno predstavila zajedništvo pastoralnog i akademskog rada.

Nasuprot tome, riječi patra Nikole Dijaniševića od prije 333 godine, kada je on prilikom osnutka zagrebačkog veleučilišta rekao - kako u hrvatskom duhovnom i svjetovnom vodstvu nedostaje školovanih ljudi, potvrđuju se do danas.

Društvo bivših studenata u Njemačkoj nema direktnu zadaću prosvjeđivati Hrvate u migraciji, ali visokoškolski odgoj u hrvatskom narodu je opći interes. Povijest, kultura i pismenost, kako je pokazala izložba u Berlinu ne nastaju ni slučajno niti spontano već to su rezultati mukotrpnog znanstvenog rada. Taj rad mora biti podržan od svih društvenih slojeva jednako kao što rezultati kulturnog i znanstvenog radova trebaju biti dostupni svima. 160 godina izdavačkog rada Matice hrvatske potvrđuje kako je od Preporoda do danas u svim političkim uvjetima ili upravo unatoč mnogi političkih nepravilnosti postojalo povratna veza hrvatske kulture i znanosti sa hrvatskim narodom. Okolnosti izložbe *Drei Schriften - drei Sprachen* u Berlinu izazva zabrinutost iz više razloga. Taj epohalni prikaz hrvatskih pisanih spomenika i izdavačkog rada kroz stoljeća ostao je među Hrvatima u Berlinu nezapažen. Od dvadesetak tisuća berlinskih Hrvatica i Hrvata tek mali broj je posjetilo izložbu u Državnoj biblioteci. Ne manje razočarava reakcija - komentar iz hrvatskih diplomatskih krugova (Ministarstvo vanjskih poslova je suorganizator i sponzor izložbe) kako - *neprosvijećena svijetina i nema na predstavama tako visoke razine što tražiti*.

Da li se hrvatski migranti koji plaćaju doprinose u dvije države (porez na dohodak u Njemačkoj i doznake za obitelji u Hrvatskoj) trebaju osjećati kao šudre (najniža kasta poganske Indije) kojima bi se glava raspukla kada bi Vede (Svete knjige) čitali?

Znanje, a još manje ljubav prema znanju se ne može oktroirati. Rezultati studije PISA za Njemačko pokazuju kako djeca migranata zaostaju u savladavanju školskog znanja. Nerazumljiva ali samodopadna reakcija koja se čestu u hrvatskim "intelektualnim" krugovima čuje - *te negativne pojave koja pogađa tursku ili djecu iz zemalja trećeg svijeta* - nije točna. Broj maturnata i studenata hrvatskog porijekla u migraciji, a koji se žele posvetiti akademskom zvanju je ispod prosjeka u R. Hrvatskoj. Iz toga slijedi pitanje-ponuda: ***Povratak u Domovinu kao prilika za stručno obrazovanje?***

Biografija sveučilišnog profesora i rektora Zagrebačkog sveučilišta Frana Bošnjakovića pokazuje kako Hrvatski sveučilišna nastava osposobljava vrhunski znanstveni kadar. Ne da bude odskočna daska za karijeru u migraciji nego omogućiti opstanak i u režimu političkog pritiska, izolacije i onemogućavanju znanstvenog i stručnog rada.

«Ove godine spominjemo desetu obljetnicu smrti svjetskog znanstvenika» izložio je njegov sin Srećko Bošnjaković u svom predavanju: **Profesor dr. Fran Bošnjaković - 100-ta godišnjica**

rođenja. Dr. F. Bošnjaković je Hrvatski humanist i znanstvenik, pisac knjiga i slikar, rektor Zagrebačkog sveučilišta, a od 1952. predavao je termodinamiku na sveučilištima u Braunschweig-u i Stuttgart-u. Znanstvena ostavština profesora Bošnjakovića biti će ove godine predana Fakultetu strojarstva i brodogradnje (FSB) u Zagrebu.

Osvrt na Berlinsku izložbu o hrvatskoj pisanoj riječi: *DREI SCHRIFTEN - DREI SPRACHEN* (Staatsbibliothek zu Berlin 26.04.-08.06.2002.) iznio je Edvin Bukulin, jedan od rijetkih, glagoljaša u dijaspori. Težište njegovog predavanja je bila: **Glagoljača u hrvatskoj pisanoj riječi.**

160. godina rada društva Matice hrvatske odrazilo se u predavanju dr. phil. Dragica Anderle o profesoru Matiji Mesiću, prvom rektoru suvremenog sveučilišta u Zagrebu te djelatnom članu i predsjedniku Matice hrvatske.

Tribina je bila obogaćena prigodnom izložbom hrvatskih knjiga te glagoljaške glazbe s otoka Hvara.

Izložba knjiga pokazala je vrijedne i rijetke knjige iz privatnih zbirki hrvatskih bibliofila u dijaspori. U suradnji sa **Maticom hrvatskom** iz Zagreba predstavljen je razvoj znanstvene i poučne literature od Preporoda do danas.

Katalog izloženih knjiga može se dobiti kod autora. Suradnjom članova i prijatelja društva bivših studenata hrvatskih sveučilišta (AMAC Deutschland e.V.) kao i Matice hrvatske želi se upravo dovršeni katalog proširiti i stvoriti jednu **«virtualnu biblioteku hrvatskih knjiga kao i knjiga o Hrvatskoj»** (znanstvenog i poučnog karaktera) na njemačkom govornom području. Svatko tko želi knjige iz privatne zbirke staviti na raspolaganje (za nauk i studij) može to učiniti tako da zainteresirani upišu vlastite knjige u katalog knjižnice. Knjige, dakako ostaju i dalje u privatnom vlasništvu, ali mogu poslužiti zainteresiranima za studij i nauk. Uvjete razmjena knjiga moraju zainteresirane strane međusobno dogovoriti. U posebno slučaju djela koja se nude na prodaju imat će naznačenu cijenu i adresu vlasnika. Knjige koje su promijenile vlasnika morale bi i dalje ostati, sa novom adresom, prisutne u katalogu. To je smisao **virtualne knjižnice!** Želi se ostvariti jedna poučna i znanstvena biblioteka dostupna svim bivšim (i budućim) studentima.

Berlinska izložba "Drei Sprachen - drei Schriften" je ukazala na znatan utjecaj njemačke literature i znanosti na hrvatsku književnu kulturu. Već izbog 400 do 500 tisuća migranata hrvatskog porijekla u Njemačkoj, želimo pratiti pisane, za važne dokumente, njemačkog izdavačkog rada.

Naravno, prepušteno je svakome osobno na koji način će se uključiti u rad «virtualne knjižnice». Katalog knjižnice biti će redovito aktualiziran i objavljivan u internetu.

Ivica Košak
ivokosak@t-online.de

HIT&E

HRVATSKI INŽENJERI, TEHNIČARI I EKONOMISTI

KROATISCHE INGENIEURE, TECHNIKER UND ÖKONOME

CROATIAN ENGINEERS, TECHNICIANS AND ECONOMIST

INGENIEURS, TECHNICIENS ET ECONOMISTES

CROATES

Stuttgart

1993 - 2002

Bilo je to godine 1993: znatni dijelovi Hrvatske još okupirani a zamah pomoći Domovini tijekom Domovinskog rata iz inozemstva počeo se smanjivati. Bilo je očito da treba iznaći nove oblike aktivnije suradnje, a time i pomoći Domovini. Ideja koja je već duže tinjala naišla je na svoju inicijalnu iskru u jeseni 1992. god: i tako je nakon polugodišnjeg pripremanja (traženja zainteresiranih, pripremnih susreta, pisanja dvojezičnog hrvatsko/njemačkog pravilnika 28. travnja 1993 došlo do zvaničnog osnivanja HIT&E-a u "VDI-Haus" ("VDI – kući"), središtu njemačkog inženjerskog saveza za područje pokrajine Würtemberga u Stuttgartu/Vaihingenu, gdje nam je od osnutka i naša poštanska adresa. U ovom središtu njemačkih kolega već od samog početka naišli smo na susretljivu potporu: od poštanske adrese do razmjerno povoljnog iznajmljivanja prostorija za susrete i predavanja u „VDI-kući“, koje su opremljene svim potrebnim tehničkim pomagalima i gastronomskom uslugom. Uz to je ovo središte prometno dobro povezano s užom i širom okolicom. Spominjem ovo i kao poticaj hrvatskim kolegama u drugim središtima diljem svijeta, da koriste ovakve potencijalne mogućnosti.

Koliko nam je poznato, niti jedna druga etnička zajednica u Würtembergu (a vjerovatno i šire) nije uspjela osnovati sličnu udrugu, jer u mjesecniku - aktivnosti VDI-a u pogledu stranaca

najavljuju se samo HIT&E-vi susreti, i to besplatno od samog početka. To nam je istodobno i dobra promocija i neizbrisivi znak postojanja hrvatskog imena i djelovanja na ovim prostorima.

Na osnivačkom saboru su pored predstavnika hrvatskih udruga u Stuttgartu bili nazočni i tadašnji predsjednik Hrvatskog inženjerskog saveza (HIS-a) iz Domovine, gosp. Ivo Legiša, i gosp. Isenmann, ravnatelj "VDI – kuće". Posredstvom HIT&E-a oni su u „VDI-kući“ imali radni susret glede suradnje hrvatskog i njemačkog saveza inženjera.

Kao svojevremeno i kod osnivanja Hrvatske kulturne zajednice u Stuttgartu 1984. god. (za ondašnje političke (ne)prilike u Domovini izuzetno riskantno za osnivače) i ovog puta su nam svojim iskustvom i primjerom pomogli naši sunarodnjaci iz

Svicarske: tamo je svojedobno već postojalo Hrvatsko inženjersko društvo (HID). Kolege iz Švicarske, lijepo vam hvala!

Upravni odbor 1993: Modric, Klaric, Pemper, dr. Gospodarić (tagnik), Poropat (preds.), Ozimec (blagajnik), Bošnjaković (dopred.).

HIT&E je kolektivni član AMAC-a, na čiji poticaj (gosp. predsjednika Ivice Košaka) je i nastao ovaj naš prilog povodom desete obljetnice AMAC-a u Njemačkoj. Suradnja s AMAC-om bilježi nekoliko zajedničkih akcija, što je prostornom udaljenošću (Stuttgart – Frankfurt) otežano. Nekoliko naših članova su i pojedinačni članovi AMAC-a. I s ovog mjesta od srca čestitamo AMAC-u 10. obljetnicu postojanja, zahvaljujemo za suradnju i želimo uspješan rad i suradnju naših udruga i ubuduće.

Pojam "Susret" u HITE-u potiče još od "Susreta" hrvatske akademske mladeži u inozemstvu, koja se susreće svake godine za vrijeme blagdana Duhova u raznim dijelovima Njemačke. Svojevremeno, u doba jugorežima, bilo je to radosno susretište i intelektualna tribina rodoljubne mladeži, koja je sanjala slobodnu Hrvatsku. Iz ovih Susreta proizišao je i sadašnji Hrvatski akademski savez (HAS).

Svrha i načela udruge (izvadak iz pravilnika, Čl. 2) jesu:

1. Okupljanje stručnjaka tehničkih i ekonomskih struka s ciljem druženja, susreta, informiranja, stručnih razgovora i rasprava, predavanja, zajedničkih posjeta stručnih izložbi i predavanja.
2. Praćenje razvoja tehničkih inovacija i upoznavanje svojih članova s njima.
3. Poticanje tehničke i ekonomske kulture.
4. Njegovanje i razvijanje etike tehničkog i ekonomskog poziva.
5. Poticanje i organiziranje izdavanja stručnih časopisa i knjiga.
6. Pomaganje svojih članova u stručnom usavršavanju.
7. Poticanje domoljubnih osjećaja, duha zajedništva, prijateljstva, te međusobnog pomaganja i štovanja.
8. Pospješivanje razumijevanja među narodima.
9. Suradnja sa srodnim strukovnim udrugama Njemačke i Hrvatske.
10. Poticanje tehničke, gospodarske i ostale suradnje Njemačke i Hrvatske.

Tijekom svoga devetogodišnjeg postojanja HIT&E je upriličio 43 Susreta: zanimljiva stručna predavanja, većinom iz područja djelatnosti vlastitih članova, stručnih rasprava, posjeta raznovrsnim znamenitim muzejima (od tehničkih, povijesnih do pivskih...), Božićnih večeri, piknika uz janjčića na ražnju, gitaru i pismu. Skupljali smo i adrese pojedinaca i naših poduzetnika za poslovni imenik Hrvata u inozemstvu.

Paralelno uz to svaki prvi utorak u mjesecu imamo "Stammtisch – Susret" u neposrednoj blizini Tehničkog sveučilišta u Stuttgartu-Vaihingenu: svi zainteresirani su dobro došli u ugodnoj i opuštenoj atmosferi izmijeniti stručna i životna iskustva s kolegama sunarodnjacima i, dakako, uvijek dobro došlim i drugim gostima.

Tijekom Domovinskog rata posjećivali su nas kolege izbjeglice iz Domovine u potrazi za savjetom kako se snaći u novoj privremenoj... sredini, tražeći posao i druženje sa svojim. Pomagali smo gdje smo mogli.

Iako je HIT&E upriličio niz izuzetno zanimljivih Susreta, i time obogatio život svojih članova i hrvatski društveni život na širem području Stuttgarta, ne treba prešutjeti da rad ovakve udruge u današnje hektično doba nije jednostavan: naše članstvo u toj "dnevnoj perspektivi" (kako je to već svojevremeno u stihovima svoje "Stare pjesme" spomenuo naš dragi Matoš) teško nalazi vremena za aktivno, pa čak i za pasivno sudjelovanje u radu udruge, pa rad i samo postojanje udruge jako ovisi od zalaganja poštivovnih pojedinaca (tu nismo nažalost bolji od drugih udruga...). Dakako, sve se može učiniti još bolje i atraktivnije za članstvo: ima ideja i ciljeva – ali premalo vremena za ostvarivanje željenoga. Zbog nedostatka vremena nismo uspjeli nastaviti izdavanje našeg glasnika, kojeg je uređivao gosp. Zvonko Vidaković. Zato je jedan od idućih ciljeva HITE-a komuniciranje s članstvom i zainteresiranom javnošću preko interneta, naročito s mladom generacijom (potencijalnog) članstva, koje je skoro u potpunosti ovladalo uporabom ovog sredstva gotovo beskonačnih mogućnosti komuniciranja i povezivanja. U Hrvatskoj ima već pola milijuna internet korisnika, a njihov broj se od prošle godine udvostručio.

Ohrabrujuće je da na naše Susrete dolaze novi gosti i zainteresirani za rad udruge. Znatian dio potencijalnih članova nije još očitio saznao (?) za naš rad ili se pasivno odnosi prema nama. To je dakako njihovo građansko pravo, no poneki od njih su dosad svoje "stručno zanimanje" i rodoljublje radije iskazivali posjećivanjem domjenaka Hrvatskog generalnog konzulata u Stuttgartu. A našem konzulatu i Domovini bilo bi više pomognuto, kada bi ti kolege jedan dio svojih rodoljubnih aktivnosti prakticirali u udrugama kojima po struci pripadaju – po potrebi, pače, i u suradnji s našim konzulatom.

Ove godine je stota obljetnica rođenja hrvatskog znanstvenika svjetskog glasa, termodinamičara prof. dr. Frana Bošnjakovića. Prof. Bošnjaković je zbog pritiska tadašnjeg jednoulmlja kao rektor Zagrebačkog sveučilišta početkom pedesetih godina s obitelji napustio Domovinu. Nakon profesure na katedri termodinamike sveučilišta u Braunschweigu, predavanja i istraživačkog rada na nekoliko svjetskih sveučilišta došao je 1961. u Stuttgart, i opet kao nositelj katedre za termodinamiku sa svojim suradnicima na Stuttgartskom sveučilištu osnovao poznati institut za termodinamiku. Velika nam je čast, da je naš znanstvenik ostavio ovakvo djelo u sredini u kojoj živimo, pa ćemo ovu obljetnicu u listopadu ove godine obilježiti ponovnim prigodnim predavanjem o životu i radu prof. Bošnjakovića, na koje najstidajnije pozivamo sve zainteresirane.

U doba opće globalizacije i komunikacije svijeta nije nam nakana zatvarati se u nekakvu ekskluzivnu nacionalnu udrugu, nego na osnovi zajedničkog porijekla, bliskosti i specifičnih interesa izmjenjivanja iskustava, davati poticaje i potpomagati se za uspješnije uključivanje u ove svjetske trendove. Svijet se sve više povezuje, poprima zajedničke vrijednosti s jedne, ali i individualizira s druge strane, zahvaljujući upravo modernim sredstvima komuniciranja (internet, satelitska televizija, mobitel i dr.), koja sve više smanjuju prostorne udaljenosti.

Našim nastojanjem na pospješivanju povezivanja hrvatskog i njemačkog gospodarstva mi imamo prigodu postati uistinu pravi, prakticirajući Europljani. Iako nam se Domovina nalazi u velikim gospodarskim i socijanim mukama, u Hrvatskoj nastaju mnoga mala, zdrava poduzeća, koja se probijaju i na svjetska tržišta. To je šansa i za naše poduzetnike ovdje da s njima dođu u poslovni kontakt radi obostrane koristi. Poznato nam je da na pr. stručnjaci

kompjutorske simulacije u Hrvatskoj rade za velika njemačka poduzeća s ovog područja Njemačke. Ako Nijemci mogu doći u takav poslovni kontakt (sigurno u vlastitom interesu).

Gosti Sabora: Legisa (HIS), Iseemann (VDI), Schmidt-Sakic (prevoditeljica)

Zar to naši poduzetnici iz Njemačke i svijeta ne bi trebali moći još bolje? Isto tako, prema priopćenju sadašnje Hrvatske vlade, tvrtka DaimlerChrysler (Mercedes) namjerava graditi tvornicu u Hrvatskoj. Godine 1998 ova tvrtka upriličila je u Stuttgartu simpozij "Hrvatska u Europi" na kojem je sudjelovalo pola hrvatske vlade na čelu s premijerom Z. Matešom. Isto tako DaimlerChrysler je jedan od sponzora znakovite fondacije "Fondacija2020", koja se bavi istraživanjem globalnih ciljeva razvoja Hrvatske u idućih 20 godine na iskustvima Danske i Švedske (www.foundation2020.com).

Ne zaboravimo još nesređeni Istok europskog kontinenta – divovski gospodarski i tržišni potencijal sutrašnjice. Bliskost jezika i mentaliteta, naše svjetsko iskustvo bit će nam komparativna prednost sudjelovanja u suradnji i zbližavanju zapada i istoka Europe. To vrijedi prije svega za naše mlade naraštaje – barem za one, koji olako ne gube svoje korijene u bezbojnosti svakodnevne perspektive: dva (jezika) su više nego jedan, kažu Nijemci.

Vijeće savjetnika 1993: Vičien, Tandaric, Foschiani, Pozar, Cota

Šire područje Stuttgarta ima najgušću industrijsku koncentraciju cijele Europe, s izrazito izvozno orijentiranim gospodarstvom sa svojim svjetski poznatim proizvodima (Mercedes, Porsche, Bosch, Stihl i bezbroj drugih). Za nas ovdje u ovom području to je izrazita šansa da u tome potencijalu pronađemo i svoje poslovne interese, među ostalim i povezivanjem između nas samih, širenjem duha poduzetništva, naročito na mlade naraštaje. Prve generacije naših "gastarbajtera" nisu zbog nepoznavanja jezika, nepovoljnih političkih okolnosti (kapitalizam/"socijalizam"), nedovoljnog iskustva u ovoj sredini mogli djelatnije sudjelovati u gospodarskom povezivanju Hrvatske s Europom. Naše mlade generacije poduzetnika imaju

daleko bolje uvjete da to u vlastitom i općem interesu nadoknade. Mi nudimo susretište i forum za poticanje ovakvih ideja. Ne shvaćamo se kao neki ekskluzivni klub akademičara: pozivamo svakoga tko podržava naše ciljeve, prije svega ljude ideja, rada i poduzetničkog duha da nam se pridruže.

Hrvatski ratnici sijali su svoje kosti po svim europskim ratištima. Ne znam jeli nam to ikada donijelo neke koristi, osim što je po hrvatskom imenu modni odjevni predmetić kravata preko njih dobila svoje ime ("a la Croate"). Sticajem nepovoljnih okolnosti kroz stoljeća jako smo po svijetu raseljen narod. Sada bi ovu nacionalnu tragediju trebali pozitivno koristiti i za međusobna poslovna povezivanja diljem svijeta, umom i srčanošću naših športaša širiti ugled hrvatske poduzetnosti i poslovnosti. Primjerice vlasnik tvrtke najpoznatijih džepnih svjetiljki u svijetu "Mag-lite" iz Amerike, koji svoje pogone ima širom svijeta, je Hrvat Ante Maglica, koji pomaže svoj "stari kraj". Da nam u budućnosti takvih poduzetnika bude još više! Pa zato na kraju nadopunimo onu Matoševu: "Dok je srca, uma i poduzetništva, bit će i Croacije".

Sadašnji upravni odbor HIT&E-a: **Srećko Bošnjaković (predsjednik), Ivan Galić** (dopredsjednik), Celestin Legović (tajnik), Zlatko Gongola (blagajnik)

Adresa HIT&E-a : **HIT&E, VDI - Haus, Hamletstr 11, D-70563 Stuttgart, Tel: 0711-832886, Faks: 0711-832344**

Naši „Stammtisch-Susreti“: **Svakog prvog utorka u mjesecu (osim kolovoza) od 19:00 h, u restoranu "Bologna", Pfaffenwaldring 62, Stuttgart-Vaihingen, S - Bahn postaja "Universität"**

Dosadašnji Susreti - predavanja:

Tvornica zrakoplova za Hrvatsku (**F. Pemper**); Elektrotehnika (**dr. D. Gospodarić**); Graditeljstvo (**P. Cota /D. Kovačević**); Hrvatski turizam (**P. Cvitković**); Europski krediti za Hrvatsku (**S. Ozimec**); Prof. dr. inž. Fran Bošnjaković- život za termodinamiku (**S. Bošnjaković**); Međunarodno savjetovanje za strategiju, razvitak i upravljanje (**Intercom/Zagreb**); Bankovni sustav u Hrvatskoj (**P. Cota**); Burza i investicijski programi / Ulaganje kapitala i programi za štednju poreza (**Z. Vidaković**); Temelji ekološkog gospodarstva na primjerima obnovljivih sirovina i njihova upotreba u građevini, energetici i prehrani - primjena u Hrvatskoj (**I. Kosak -AMAC/HIT&E**); Korist alternativnih izvora energije pri obnovi i izgradnji Domovine (**K. Petričević**); Posjeta keltskom muzeju u Hochdorfu (**HIT&E**); Uvod u rad s osobnim računalom (**Z. Vidaković**); Zaštita i dopustivost zračenja ekrana (**S. Bošnjaković**); Okrugli stol: Hrvatski stručnjaci i intelektualci u Njemačkoj u procijepu između nove sredine i Domovine (**S. Poropatić/HIT&E**); Ulaganje i poslovanje s Republikom Hrvatskom putem fonda za privatizaciju (ministar **I. Penić**); Aktualne informacije o otočnoj vezi sa strane Republike Hrvatske i opće informacije o sličnim ulaganjima (**M. Šimunić**, konzul za gospodarstvo Generalnog konzulata Republike Hrvatske u Stuttgartu); Posjet muzeju "Tehnike i rada" u Mannheimu (**HIT&E/AMAC**); Predstavljanje Almae Matris Alumni Croatiae (AMAC-a) članovima HIT&E-a (**M. Jonke/ D. Blažeković - AMAC**); Posjet poznatom njemačkom poljoprivrednom muzeju Stuttgart-Hohenheim (**HIT&E**); Hrvatskim jedrima oko svijeta kroz polarnu tišinu i vječni led: ekspedicija Artik - Antartik (**I. Klarić**); Otočna veza 110 kV

Melina-Senj-Krk-Rab-Pag-Nin-Zadar (**J. Kocijan**); Računalom integrirana proizvodnja i logistika (**dr. I. Veza**); Posjeta starorimskom muzeju "Limes Museum" u Aalenu (**HIT&E**); Utjecaj veličine konstrukcije od betona i armiranog betona na njezinu nosivost (**dr. J. Ozbolt**); Razorena duhovna baština (**A. Modrić**); Pomoć otoku Drveniku Velikom za heliodrom (**I. Galić**); Klimatizacija "čistih soba" u farmaceutskoj industriji na primjeru projekta slovenskog poduzeća "Krka" (**N. Vidjen**); Tehnološka razina tunelogradnje u Europi (**D. Härtle**); Ekstrudni beton i tibinsko napunjavanje (Tübinghinterfüllung)/Podzemna željeznica u Lionu i Europski tunel ispod kanala La manša (**M. Kempf**); Susret - izlet u Švapski muzej piva u Vaihingenu (**HIT&E**); Hrvatski nobelovac prof. dr. Vladimir Prelog (**prof. dr. J. Peter - Katalinić**); Posjeta Daimler-Benz (Mercedes) muzeju i pogonima za

prizvodnju motora (**HIT&E**); Posjeta Porše muzeju i vođenje kroz tvornicu (**HIT&E**); Posjet Wirtemberskom zemaljskom muzeju u Stuttgartu (**A. Krstić-Legović**); Tajne Nikole Tesle (**I. Kosak-AMAC/HIT&E**); Posjet državnoj galeriji Stuttgart (**A. Krstić-Legović**); Posjet i razgledavanje vodećeg europskog poduzeća tehnike ljepljenja i adhezijskih sredstava "Herma" (**V. Krga**); Razvoj proizvoda od prve ideje do serije na primjeru motornih pila "Stihl" (**I. Klarić**); Marketing, prodaja, financiranje i izvoz (**Z. Jurić**); Posjet izložbi "Troja, mit i stvarnost" (**A. Krstić - Legović**); Japanski vrtovi i sudjelovanje Hrvatske na svjetskoj izložbi "Flora 2000" u Japanu, osvajanje prve nagrade za Hrvatsku (**D. Kiš**); Profesor dr. Fran Bošnjaković – 100-ta obljetnica rođenja (**S. Bošnjaković**); Last but not least: Piknici i janjčići na ražnju uz gitaru i pismu (**J. Ilic**).

Stjepan Poropatić
(StjepanPoropatic@aol.com)

Djelatnost Matice hrvatske za ruhrsko područje e.V. za godine 1990. – 1997.

Moj prvi susret s Maticom hrvatskom zbilo se 2. lipnja 1990., dva dana nakon dolaska u Zagreb. To je bio prvi susret nakon izbjivanja u emigraciji. Matica hrvatska je bila prva institucija koju sam posjetio, prije sveučilišta i akademije. Sudbina je htjela da sam ušao u zgradu kada su glavni tajnik Jozo Ivičević i glavana sekretarica Mira Plešćak sređivali stvari, uređivali glavni stol i namještali slike po zidovima. U kratkom primitku obavijestio sam Jozu Ivičevića da želimo osnovati ogranak Matice hrvatske za ruhrsko područje. Obradovao se i dao nam svoju privolu. Zamolio me je, ujedno, da nakon povratka u Njemačku odem u Hamburg i održim predavanje o Matici. To sam učinio sa ženom i bio prisutan izboru predsjednice Ljubice Matulec, videne umjetnice u Hamburgu i Marka Lušo, za tajnika, viđenog apotekara. U ovom nizu predavanja primjetio sam da vrlo dobro prolazi predavljanje predavanja potkrepljena bibliografskim podacima i točnim činjenicama. Tako sam o svakom predavaču govorio 5-10 minuta, uvijek pripremljenim pismenim podacima. Uopće, za svakog predavača imao sam pripremljeni govor. Kod nekih, kao što su

profesori Babić, Šeparović, Antoljak, Tomac, Topić i Mihanović govorio sam 10n i više minuta. O Gotovcu održao sam predavanje od 20 minuta. To je jako dobro primljeno od publike.

Što se tiče Hrvatskog svjetskog kongresa za Njemačku, Matica hrvatska je stajala na stanovištu da se radi o nadstranačkoj organizaciji pa je na tome inzistiralo. Kada je Hrvatski svjetski kongres za Njemačku krenuo u stranačke vode, Matica hrvatska je postala inicijator izjava koje su izašle u Vjesniku od 28. lipnja 1994. u jutarnjem listu od 3 lipnja 1998 i u Zarezu od 14 svibnja 1999. Te izjave potpisalo je 9 osoba.

Kao dobar običaj Matice hrvatske uveo sam usus, da pismeno čestitamo prilikom značajnih događaja za pojedine ličnosti. Tako sam čestitao Dr. Johannu Reissmuelleru za počasni doktorat zagrebačkog sveučilišta i 70. rođendan, a Kohlu i Genscheru ponovo sam se zahvalio za podršku prilikom 5. godišnjice priznanja Hrvatske.

Djelatnost Matice hrvatske za ruhrsko područje odvijala se ovako:

Datum	Mjesto	Događaj
10.06.1990.	Bochum	grupa nas Hrvata, među kojima je bio i prof. Dr. Josip Silić, osnovali smo inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske za ruhrsko područje. Za predsjednika sam izabran ja, a za tajnika Ante Štambuk
rujan, 1990.	Bochum	pozvali smo Šimu Đodana
20.04.1991.	Essen	organizirali smo u akademiju Matice, gdje smo iznijeli svoje namjere i osnovna načela rada. Tom prilikom prikazan je igrokaz «Mjesec nad slanim vodama» u izvedbi članova Hrvatskog narodnog kazališta gospode Žagar-Nardelli i gospodina Zlatka Crnkovića.
29.05.1991.	Essen	oržali smo u Essenu osnivačku skupštinu i izabrali vodstvo ogranka Matice hrvatske za ruhrsko područje. Za predsjednika sam izabran ja, a za tajnika Josip Vukadin
08.06.1991.	Essen	bio je naš gost predsjednik Matice Vlado Gotovac, koji nam je održao promociono predavanje. Tom prilikom skupili smo 6 000 maraka za središnjicu u Zagrebu
23.09.1991.	Essen	imali smo goste u Dr. Antu Kovačevića i Dubravka Lovrenića s predavanjima o franjevcima u Bosni prilikom 700. obljetnice njihova dolaska

G L A S N I K   2002.

19.12.1991.	Essen	sastali smo se u Essenu prilikom međunarodnog priznanja Hrvatske od strane Njemačke i proslavili taj događaj. Tom prilikom poslali smo pismo priznanja kancelaru Kohlu i ministru vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscheru. Pisma solidarnosti poslali smo i hrvatskom vodstvu Tuđmanu, Masiću, Manoliću i Domjanu te generalima Špegelju i Tusu
16.01.1992.	Essen	proslavili smo svečano priznanje Hrvatske sa strane Evropske zajednice
28.01.1992.	Bochum	održao nam je predavanje prof. Dr. Franjo Zenko
06.02.1992.	Bochum	1992 proširili smo ogranke izabравši predstavnike za gradove Herne, Dortmund, Muenster, Marl, Meschede i Lippstadt
07.07.1992.	Dortmund	održao nam je vrlo interesantno predavanje prof. Dr. Stjepan Babić pod naslovom «Hrvatski jezik jučer i danas».
17.10.1992.	Bochum	bili su nam književnici Dubravko Horvatić i Josip Laća koji su govorili o hrvatskoj književnosti u ratu.
15.01.1993	Bochum	Dana 15. siječnja naš gost je bio prof.dr. Zvonimir Šeparović, koji nam je u Bochumu održao predavanje prilikom prve godišnjice međunarodnog priznanja Hrvatske. Bilo je preko 150 Hrvatam koji su pomno slušali bivšag ministra vanjskih poslova i arhitekta međunarodnog priznanja
Redovito		U aktivnost našeg ogranka treba ubrojiti i rad s tiskom i radijem, koji su nam dali publicitet. Redovito su izlazili izvještaji u «Vjesniku», «Večernjem listu», «Hini» i Radio Zagrebu, a isto tako i u «Westdeutsche Allgemeine Zeitung» i «Ruhr-Nachricht-en».
27.03.1993.	Herne	svečanu akademiju prilikom 150. godišnjice osnutka Matice hrvatske, 27. ožujka 1993 s predavanjem prof. Stjepana Babića i muzikalnim dijelom koncerta Klime te suradnika i umjetnice Kreschmer na klaviru
08.06.1993.	Essen	predavanje prof.dr. Ante Sekulića o povijesti hrvatskih plemića Zrinskog i Frankopana
02.07.1993.	Dortmund	predavanje prof.dr. Mile Mamića o povijesti hrvatskog književnog jezika
15.07.1993.	Bochum	konferencija Mirsada Bekšića, Armina Pohare i prof.dr. Ismeta Hadžiosmanovića o suradnji bosanskih Muslimana i Hrvata
30.10.1993.	Bochumu	predavanje prof.dr. Stjepana Antoljaka o povijesti grada Knina
15.01.1994	Bochum	predavanje predsjednika Vlade demokratskog jedinstva prof.dr. Zdravka Tomca o značaju međunarodnog priznanja Hrvatske
13.03.1994.	Dortmund	nastup Vlade Gotovca o kulturnoj djelatnosti Matice u Hrvatskoj i inozemstvu
04.07.1994.	Herne	predavanje prof.dr. Duška Šermana o prirodi u Hrvatskoj
	Bochum	posjeta predsjednika Hrvatskog sabora dr. Nedjeljka Mihanovića, koji nam je održao predavanje o kulturi Hrvata kroz vijekove
15.01.1995.	Herne	Na treću godišnjicu međunarodnog priznanja Hrvatske govorio nam je prof.dr. Ivan Ilić, veleposlanik Hrvatske u Njemačkoj
19.02.1995	Dortmund	imali smo za gosta prof.dr. Franju Topića, koji nam je govorio o djelatnosti hrvatskog kulturnog društva «Napredak» u Bosni
27.06.1995.	Herne	Milan Sigeć govori nam o masmedijima u Hrvatskoj
01.12.1995.	Herne	dr. Lav Žnidarić govori nam o kardinalu Stepincu
16.01.1996.	Bochum	Na četvrti Dan međunarodnog priznanja Hrvatske, 16.1.1996, po drugi puta u Bochumu, bio je prof.dr. Zdravko Tomac. On je izjavio, «Mislim da ove godine imamo pravo slaviti, jer ona je postala država zapravo tek prošle godine»
03.05.1996.	Herne	imali smo predavanje Mire Gavrana o hrvatskoj drami,
15.06.1996.	Herne	predavanje o Juliju Kloviću od Zlatka Gržetića.

Dr.Lazar Dodić

Predbožićna večer bivših studenata u kući Zagreb

U kući Mainz-Zagreb održana je u subotu 8.12. predbožićna večera društva biših studenta hrvatskih sveučilišta AMAC-a Njemacke e.V. Uz počasnog predsjednika grofa Jakoba Eltza - vukovarskog sakupilo se tridesetak članova i prijatelja društva i njihovih obitelji. Iako već u poodmaklim godinama (punih 80), grof Elz je djelovao živahno i svježe te sa nama proveo ugodnu večer.

Kao gosti večere uz konzula za kulturu RH u Frankfurtu, bili su pristuni i kolege sa Johan Wolfgang Goethe Univerziteta u Frankfurtu, te članovi predsjedništava hrvatskih kulturnih zajednica iz Mainza i Wiesbadena.

U programu je bilo predviđeno predavanje gospodina profesora dr .Dragutina Novaka iz Bonna, koje je on

savršeno profesionalno izložio, da ne zaboravimo, uz vrijednu asistenciju gospode Novak, naše drage kolegice Zlate. Gospodin Novak je habilitirani profesor, član hrvatske Akedemije znanosti i umjetnosti. Kao liječnik - radiolog, vodi privatnu praksu u Bonnu. Kolega Novak, poznati globotroter i svjetski priznati znanstvenik, obilježen je i kolekcionarskim darom - sakuplja stare hrvatske zemljovide. Sakuplja karte vec 15-tak godina. U predavanju je prikazao kartografiju Hrvatske od njenih najranijih početaka i u najrazličitijim oblicima njene povijesti. Gospodin Novak se ne obazire na tehničku vrijednost i metode izrade karata već on karte "čita". Zapravo on nam iz karata objašnjava političku, vojnu, socijalnu, migracijsku i inu situaciju koja se kroz povijest dešavala na našim prostorima. Također je obradio

kartografe koji su bili Hrvati ili kartografe koji su radili na hrvatskim kartama. Predavanje se produžilo od obećanih 25 na 45 min., ali svi prisutni izrazili su želju za

"Turopoljski domorodec" i naš poznati slikar naive iz "gastarbejterskog" života, Drago Trumbetaš je prikazao monografiju grafičkog svjedočanstava hrvatske pečalbe.

novim sadržajima iz naše, ovoga puta povijesti zemljovida.

Iz karata se vidi kada, koje i kako su strane sile krojile sudbinu hrvatskog naroda. Naše današnje granice određene su u sporazumu o primirju između Austrije i Turske u Srijemskim Karlovcima 1699. godine. Od tada pa do danas naše su se granice mijenjale samo djelimično, kao odlukom AVNOJ-a o pripojenju Istre, Kvarnerskih otoka i Zadra. Mnogi autori karata navode da su hrvatske zemlje podijeljene na austrijske, turske, venecijanske, mađarske ili francuske osvajače. Svaka sila za vremena. Danas smo svoji na svome.

Švedski stol sa pečenom guskom i fazanima pripremljen je u vlastitoj režiji pod majstorskim vodstvom hobi kuhara i našeg kolege Slavka Pantelića. Dobra kapljica nije manjkala. Vrsno crno vino pribavila je udruga Croatia Antiqua iz Mainza.

Na kraju tu se našla i gitara uz čiju se pratnju, kao u stare studentske dane, ponovno su zazvučale poznate starogradske i dalmatinske pjesme. Nije falilo niti intoniranje legendarnog "Gaudeamus" - te neslužbene himne svih alumnija. Srdačno smo si čestitali Božić i Novu Godinu te otišli zadovoljni, jer uz druženje saznali smo i nešto novo o prošlosti naše domovine.

Željko Mažić

Gospodin Novak u suradnji sa hrvatskim znanstvenicima izdaje slijedeće godine knjigu o zbirci "kolekcije Novak". Jedan od suradnika je i poznati profesor na geodetskom fakultetu u Zagrebu, prof. dr. Miljenko Lapaine. Iz tog ugla će ta knjiga dobiti i stručnu potporu.

Detalje iz ne svima poznate hrvatske povijesti iznio je i grof Eltz objašnjavajući kako je kako je njegova obitelj prije 300 godina na poziv hrvatskog kralja i cara Karla VI kupila posjede u istočnoj Slavoniji i Srijemu nakon povlačenja Turaka. Elzovi su obrađivali posjed do kraja II svjetskog rata tj. nacionalizacije.

IN MEMORIAM

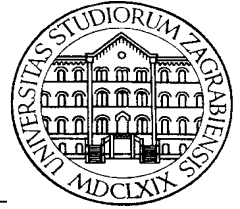
Nakon kratke ali teške bolesti, naš kolega Stjepan Pantelić je preminuo u srijedu 03.10.2002. u Mainzu.

Stjepan Pantelić je rođen 1942. u podravskom selu Korija kod Virovitice. Studirao je teologiju u Zagrebu i Mainzu. Diplomirao je u Mainzu na temu "crkvena povijest".

Zadnjih trideset godina intenzivno se bavi izučavanjem arhivske građe starije hrvatske povijesti na njemačkom govornom području i istočnoj Europi.

Stjepan Pantelić je osnivač društva Croatia Antiqua e.V. sa sjedištem u Mainzu.

I.K.

BEITRITTSERKLÄRUNG

Hiermit erkläre ich meinen Beitritt in den Verein
AMA Croaticae Deutschland e.V.

Vereinigung ehemaliger Studenten und Freunde kroatischer Universitäten - Deutschland e.V.

Vorname: _____
Name: _____
Geburtsdatum: _____
Straße und Hausnr.: _____
PLZ und Ort: _____
Telefon / Fax: _____
Beruf: _____
Tätig bei: _____

Ich bin

☐ ein(e) ehemalige(r) Student(in) der Universität

_____

☐ Des Studienfaches _____

☐ ein(e) Freund(in) des Vereins AMA Croaticae Deutschland e.V.

Ich erkläre mich bereit einen Jahresbetrag von .....EUR (Mindestbetrag zur Zeit 50,- €;
für Ehepaare 70,- €; für Schüler und Studenten 5,- €) zu zahlen, und ICH BIN

☐ einverstanden

☐ nicht einverstanden

daß der Betrag jährlich von meinem Konto

Kt.-Nr.: _____

Bei (Kreditinstitut): _____

BLZ: _____

bis auf Widerruf eingezogen wird.

_____, den _____, (Ort) (Datum) (Unterschrift)

AMAC/AMCA

Almae Matris Alumni Croaticae

Auszug aus der Satzung des Vereins AMA Croaticae-Deutschland e.V.

AMAC ist eine selbständige, überparteiliche und überkonfessionelle Vereinigung ehemaliger Studenten und Freunde kroatischer Universitäten mit dem Ziel der Intensivierung und Pflege der Beziehungen in der Mitgliedschaft selbst, sowie mit vergleichbaren Vereinigungen und Universitäten der Republik Kroatien und der Bundesrepublik Deutschland.

AMAC verfolgt damit ausschließlich und unmittelbar gemeinnützige Zwecke im Sinne des Abschnitts „steuerbegünstigte Zwecke“ der Abgabenordnung.

AMAC sucht diese Aufgaben zu erfüllen, indem sie

- *die ehemaligen Studenten, Diplomanden und Freunde kroatischer Universitäten mit der Zielsetzung zusammenführt,*
- *dem Ansehen und dem Wohlstand dieser Universitäten und deren Fakultäten, Akademien und Instituten zu dienen.*
- *die Mitglieder zu fachlichen, wissenschaftlichen und gesellschaftlichen Treffen versammelt,*
- *fachliche, wissenschaftliche und sonstige dem Vereinszweck entsprechende Vorhaben fördert,*
- *die Beziehungen mit den Universitäten und anderen Institutionen in der Bundesrepublik Deutschland aufbaut und pflegt,*
- *den Austausch von hiesigen Lehrkräften und Studenten mit den Universitäten in Kroatien unterstützt,*
- *die kroatisch-deutschen und kroatisch-europäischen Beziehungen fördert,*
- *der Förderung der demokratischen Denkweise und der demokratischen Völkerverständigung und Zusammenarbeit dient.*

Mitgliedschaft

Mitglied kann jeder werden, der an der Verwirklichung der Vereinsziele interessiert ist.

AMAC - Deutschland e.V.
Bockenheimer Landstr. 83
D-60325 Frankfurt/Main
Amtsgericht Frankfurt/Main, Reg. Nr. 9979
Email: ivokosak@t-online.de

26. studenog 1999. godine u prostorijama Sveučilišta u Zagrebu održala se **1. AMAC koordinacija** Sveučilišta u Zagrebu pod predsjedanjem **rektora prof. dr. Branka Jerena**. Svrha sastanka bila je upoznavanje sudionika sastanka sa ciljevima osnivanja ogranaka na onim sveučilišnim sastavnicama koje nemaju registrirane AMAC ogranke kao udruge građana (usklađeno prema **Zakonu o udrugama**). Po okončanju postupka registracije pri Državnom ravnateljstvu za lokalnu i državnu upravu, stečena pravna osobnost je pogodnost za brojne mogućnosti (poput na primjer prijave za državnu financijsku pomoć) i daje pravni temelj za razne moguće aktivnosti. Nadalje na web-stranicama **www.unizg.hr** se nalazi popis onih sveučilišnih članica koje su imenovale svoje koordinate, bilo da već posjeduju registriranu udrugu, imaju nekakvu djelatnost ili su se tek odlučili pokrenuti osnivanje.

AMAC/AMCA ured vodi maticu svih ogranaka AMAC-Domusa i AMAC-Mundusa. Sve potrebne informacije mogu se dobiti u uredu, radnim danom od 9-11 i 13-15 sati (GMT +01.00).

Sve Vaše prijedloge i primjedbe pošaljite na e-mail: amac@unizg.hr
Također sve prijedloge i primjedbe možete uputiti i rektorici Sveučilišta u Zagrebu: hjmencer@unizg.hr

AMAC/AMCA stranice održava:
AMAC/AMCA ured Sveučilišta u Zagrebu
Trg m. Tita 14, HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Tel.: +385 1 4564 250; Faks: +385 1 4830 597; GSM: +385 91 5252 326

